KaraKutu

iletişim

görmenin iktidarı

Homo Videns: Gören İnsan

Çevirenler: Gül Batuş - Bahar Ulukan

GIOVANNI SARTORI

Karakutu Yayınları: 48
İletişim: 03

© 1997, 1998, 1999, Gius. Laterza & Figli S.p.a.
© 2004, Karakutu Yayınları. Bu kitabın her türlü
yayın hakları Eulema Literary Agency (Roma) aracılığıyla,
Fikir ve Sanat Eserleri Yasası gereğince
Karakutu Yayın Sanayi ve Ticaret A.Ş.'ye aittir.

Yayın Yönetmeni: Nihat Vuran
Yayın Koordinatörü: Ahmet Güçlü
Editör: Doç. Dr. Gül Batuş

Kapak Tasarım: Karakutu-Hüseyin Özkan
İç Tasarım: Burhan Maden

Baskı: İdil Matbaası
Davutpaşa Cad. Emintaş Kazım Dinçol Sanayi Sitesi
No: 19 Topkapı-İstanbul

Cilt: Yıldız Mücellit
Davutpaşa Cad. Emintaş Kazım Dinçol Sanayi Sitesi
No: 25 Topkapı-İstanbul

ISBN: 975-8658-64-6

1. Baskı: Mart 2004
2. Baskı: Kasım 2006

İnternet: www.karakutuyayinlari.com
E-mail: karakutu@karakutuyayinlari.com

KaraKutu

Cağaloğlu Yokuşu No: 6-8
Karvar Han Kat: 4 Eminönü-İstanbul
Tel: (0212) 519 83 74 (2 Hat)
Faks: (0212) 519 83 77

GÖRMENİN İKTİDARI

Homo Videns: Gören İnsan

Giovanni Sartori

İtalyanca aslından çevirenler:
Doç. Dr. Gül Batuş - Bahar Ulukan

KaraKutu

[Giovanni Sartori]

1924 yılında Floransa'da doğdu. 1946'da Siyasal Bilimler Fakültesi'nden mezun oldu.

Uzun yıllar çalıştığı Floransa Üniversitesi'nde, Modern Felsefe Tarihi (1950-1956); Siyaset Bilimi (1956-75), Uygulamalı Sosyoloji (1962-1965) dersleri verdi.

1976 yılında California Stanford Üniversitesi'ne geçti ve Hover Institution'da Siyaset Bilimi hocalığı yaptı. 1976'dan itibaren Colombia Üniversitesinde (New York) ders verdi; bu arada 1993-1996 yılları arasında Siyaset Bilimi profesörü olarak Floransa Üniversitesi'ne geri döndü.

Harvard (1964-65) ve Yale (1966-67 ve 1969-70) üniversitelerinde misafir profesörlük, Stanford Üniversitesi "Center of Advanced Study in the Behavioral Sciences"da danışmanlık yaptı. Ayrıca American Enterprise Institute, Washington DC (1982) ve Russel Sage Foundation (1988-89)'da çalışmalara katıldı.

Üstlendiği görevler arasında şunlar sayılabilir: Floransa Üniversitesi Siyaset Bilimi Enstitüsü Müdürlüğü (1965-76), Floransa Üniversitesi Siyaset Bilimi Fakültesi Dekanlığı (1968-71), Universiter Avrupa Enstitüsü Konsey Profesörlüğü (1975-76). Colombia Üniversitesi İtalyan Kültür Merkezi Müdürlüğü (1979-85).

Eğitim, kültür ve sanat alanındaki başarıları nedeniyle *Pubblica Istuzione* altın madalyası ile ödüllendirilen ve "American Academy of Arts and Sciences" ve "Accademia dei Lincei" üyesi olan Sartori; Genova Üniversitesi, Georgetown Üniversitesi, Washington DC Guadalajara Üniversitesi ve Buenos Aires Üniversitesi tarafından fahri doktor olarak kabul edilmiştir.

1971 yılından beri İtalyan *Siyaset Bilimi* dergisinin yöneticiliğini yapmakta, 1988'den bu yana da "Societá Libera"nın başkan yardımcılığını sürdürmektedir.

İçindekiler

Sunuş / Gözün Gastronomisi 7
Giriş / Homo Videns: Gören İnsan.....11

Birinci Bölüm
GÖRÜNTÜNÜN ÜSTÜNLÜĞÜ

Homo Sapiens.....17
Teknolojik Gelişme 21
Ekran Çocuğu.....25
İlerlemeler ve Gerilemeler.....30
Anlamanın Yoksullaşması.....33
Karşı Çıkarımlar.....36
İnternet ve 'Sanal Sörf'.....39

İkinci Bölüm
EKRAN TARAFINDAN OLUŞTURULAN KANAAT

Video-Politika 49
Kanaatin Oluşturulması 52
Kamuoyu Araştırmalarına Dayalı Hükümetler 56
Daha Az Enformasyon.....62
Artan Yanlış Bilgilendirme.....69
Görüntü de Yalan Söyler 77

Üçüncü Bölüm
PEKİ YA DEMOKRASİ!?

Video Seçimler 83
Ekran Tarafından Oluşturulan Politika 88
Küresel Köy 93
Zayıflatılmış 'Demos' 98
'Regnum Hominis' ve Kötü Adamlar 106
Rekabet, Çözüm Üretmez 113
Rasyonellik ve Post Düşünce 118

EK BÖLÜM

Tavuk ve Yumurta 127
Hangi Yurttaş? 130
Sürekli Demokrasi ve Karar Verici Demokrasi 133
Rekabet ve Auditel 136
Cehalet İçinde Boğuluyoruz 142
Video-Çocuk'tan "Ben"in Yıkımına 147
Yine Görünülürlük ve Soyutluk Üzerine 152
Görülebilirlik, Bir Boşluktur 155
Yararlanılan Kaynaklar 159

Sunuş

Gözün Gastronomisi

George Bataille, "Gözün Hikayesi"nde içsel deneyimlerdeki temel dış gerçekliği yaratan özne olarak gözü ele alır. Beş duyu organı içinde birincil gerçeklik algısını üstlenen "göz", aynı zamanda düşünsel sorunsalların da gizemini taşır. Örneğin, modernizmin eleştirisini mikro iktidar alanlarında göz üzerinden de yapan Foucault, *"Gören mi iktidardır, görülmeyen mi, yoksa görülmeden gören mi?"* diye üç temel soru ile okuyucusunu başbaşa bırakır. Sonra da mimariden ödünç aldığı panoptik bakış ile görünmeden görenin yarattığı iktidar alanının çekimine direnemez hale gelir.

Aristoteles ve Porphry gibi antik yazarlar ise gözü askeri bir stratejiste benzetir; onu insansı bir varlık olarak görürlerdi. Göz, onlar için bakışlarını yönelttiği her nesneyi tutsak alan, güçlü ışınlar yayan bir komutandı. Görmek fiziksel ve saldırgandı. Fark edilir bir güçtü.[1]

Barry Senders, *Öküzün A*'sı, Çev.: Şehnaz Tahir, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1999, s. 30.

Gözün bu saldırgan, Balzac'ın deyimiyle "gastronomik yapısı"nın, gustosu bozuk obeze dönüşmesinin tarihsel sürecini ise görme üzerine temel görüşlere sahip Rus düşünür Florenski'nin "Tersten Perspektif" adlı eserine hazırladığı sunuşta Zeynep Sayın şöyle özetliyor:

"Ortaçağ'ın bitiminden bu yana egemen olan anlayış, gözü dünyanın efendisi konumuna getiren ve ona dünyanın ve bu dünyanın ardında yatar görünmezliğin temsilini bahşeden görüştür. Yeniçağa özgü görme biçiminde ilk aşama, kaçınılmaz olarak perspektiftir. Bu sanatsal yöntem kartezyen egemenliğin uzantısıdır. Onun sayesinde dünya ehlileştirilmekte, karşıdan bakılabilir ve denetlenebilir bir uzama dönüştürülmektedir. Ehlileştirilen bu uzama gözün karşısında ve gözün nesnesi olarak konumlandırılan 'beden' de dahildir."(2)

Görme iktidarının araçsallaşmasında dönemsel gelişmeler; merkezi perspektif, camera obscura, stereoskop ve panopticum ile kavramsallaştırılır.

"Lacan, camera obscura'yı 'Özel mülk betimi' olarak tanımlar. İmgelerin satılabilir ve satın alınabilir birer meta değeri taşımaya başlaması, merkezi perspektifin yeniden keşfi ve camera obscura'nın icadı ile koşut gitmektedir. Özneyi nesneden, içeriyi dışarıdan ve gözü bedenden bu şekilde ayrıştıran ve aynı bağıntılar dengesinde buluşturan bu alet, Descartes'a göre dış dünyanın perspektifsel varoluşunun kanıtıdır. Camera obscura, dış dünyayı özel mülke, gözü de onun malikine çevirir. Kullanımı 19. yüzyılda doruğa ulaşan stereoskop ise gözlemcinin hareket etmemesine ve bir mercekten dünyaya bakmasına dayanan bir alettir. Üç boyutlu imgeler oluşturan bu yöntem, cihazın pencereden seyredilen dünyayı düzenlenmiş, 'üçlü katman bütünü' olarak algılamaya yarar."(3)

---

2. Pavel Florenski, *Tersten Perspektif,* Zeynep Sayın'ın sunuşu ile çev.: Yeşim Tokel, Metis Yayınları, İstanbul 2001, s. 9-11.
3. Florenski, a.g.e., s. 11-12.

Panopticum ise gözün iktidar mekanına dönüşünü anlatır. Bu aşamalardan geçen "görme" düşüncesinde, önce gerçeğe yakın görünüş, sonra görüntüye sahip olma, üç boyutlu gerçeklik görüntüsünü yakalama ve son olarak, sahip olunan bu görüntüler üzerinde gözün iktidarını ilan etme süreçleri yaşanmaktadır.

İnsanoğlunun gözün ve görmenin yaşamındaki önemine paralel bir hızla bu alanda yoğunlaşan çabası, iletişim teknolojisindeki gelişmelerin merkezine de "görme ve görüntü aktarma" uğraşını yerleştirmiştir. Fotoğraf, sinema, TV ve bilgisayar hep bu uğraşın sonucunda yaşamımıza girmiştir.

Sennett, elektronik medya ile insanın ilişkisindeki edilgenlikten görünürlük ve yalıtılmışlık ikileminin doğduğunu, daha çok gören (imaj tüketen) insanın, daha az karşılıklı ilişkiye girdiğini söyler. Çünkü kitlesel medya, toplumda olup bitenler üzerine insanların sahip olduğu enformasyonu arttırır, ancak onların bu verileri eyleme dönüştürmelerini de sonsuza dek yasaklar. Televizyonunuza yanıt verme olanağınız yoktur. Zaten sizden yanıt isteyen de yoktur. Medyanın kamusal alanına dahil edildiğiniz ekolojik yapıda istenilen davranış, gözlem, pasif katılım ve bir çeşit röntgenciliktir. Bundan böyle, enformasyonun elde edilmesi; insanların, olayların ve yerlerin gözlenmesi anlamına geliyor.

Toplumsal ilişkiler yoluyla enformasyon üretilmesi dönemi sona erdi.[4] Üretilen görüntüleri seyrederek enformasyon elde etme ve karşılığında da pasif alımlayan olarak ileti sağanağı altındaki yalıtılmış bireye dönüşmemiz, dilin iletişime, görmenin de bakmaya indirgenmesi ile başladı. Artık elektronik medyanın dolayımından geçen görsel enformasyonun tüketimi için sadece bakmak yeterli.

4. Richard Sennett, *Kamusal İnsanın Çöküşü*, Çev.: Serpil Durak-Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1996, s. 45.

Aristotales ve Porphry'nin açımladıkları "göz", elektronik medyanın dolayımından geçtiği andan bu yana saldırganlığını yitirdi, ehlileşti. Tasarlanmış görüntülerin, imgelerin tutsağı olması için hareket, renk ve ışık takipçisi göz, tasarımlanmış imgelerin toplamı "gösteri"nin tutsağı olduğundan bu yana da iktidarını yitirdi. *Homo Videns* (gören insan), gösteriyi hazırlayanların eline düştü. Kendi arzu nesnesine çeviren "gösteri", nazarlarımızı istedikçe, edilgen bir kabullenişle, aldatılmış bakışlarımızı ışıkların üzerine çevirdik. Fazla ışıktan kör, yoğun iletiden enformasyon oburu olurken, aldatılmış bakışlarımızı çevirdiğimiz gösterinin, uyuma arzusundan başka bir şey ifade etmeyen, modern toplumun gördüğü kötü bir düş olduğunu[5] unuttuk.

Bu kitap, elektronik medya ile yaratılan sözde "gören insan"ın, nasıl bir uyku imparatorluğu vatandaşına dönüştüğünü, sorgulayan bir dille anlatarak, en azından düşünsel eylemsizliğimize bir son vermeyi amaçlamaktadır.

Prof. Dr. Nurdoğan Rigel
(Şubat 2004, İstanbul)

5. Guy Deburd, *Gösteri Toplumu*, Çev.: Ayşen Ekmekçi-Okşan Taşkent, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1996, s. 19.

Giriş

Homo Videns: Gören İnsan

Yoğun ve çok hızlı bir multi-medya devriminin içindeyiz. İnternet, kişisel bilgisayarlar, sanal alem gibi çok yönlü, ancak yaşamımızı ve görüşümüzü görmek edimine indirgeyerek bir örnek hale getiren bir süreç bu. Dolayısıyla bu kitabın temel sorunu televizyon, savı ise yazılı kültürün ürünü olan *homo sapiens'in*, (bilen insan), görüntünün, sesi iktidardan düşürmesi ile yerini *homo-videns*'e (gören insan) bıraktığı üzerinde odaklaşmaktadır. Her şeyin görselleştirildiği bu dünyada görselleştirilemeyen çoğunluk sorunu ne olacaktır? Bizler, medyanın kim tarafından denetlendiği sorusu ile uğraşırken, aracın içeriğinin ve amacının gözden kaçtığının farkına varamıyoruz.

Televizyon, şiddeti yüreklendirdiği, az ve kötü bilgilendirdiği ya da Habermas'ın dediği gibi, kültürel olarak gerileticiolduğu için eleştiriliyor. Doğru. Ama, günümüzde herkesin gözünden büyük ölçüde kaçmış olmasına karşın, üzerinde durulması gereken en önemli sorun, *tele(görmek)*in, insan doğasını değiştirmekte olduğu gerçeğidir. Tüm umursamazlığımıza karşın, içinde yaşadığımız dün-

yanın, henüz okuma-yazma öğrenmeden, televizyon karşısına oturtulan ve bu aygıt tarafından eğitilen ekran-çocuğunun, zayıf omuzlarına yüklendiği gerçeği gün gibi ortadadır.

Bu nedenle, kitabın ilk bölümünde *görüntünün üstünlüğü* yani bizi, anlamadan görmeye yönlendiren, görülebilenin anlaşılabilene üstün gelmesi gerçeği üzerinde durup, bu süreci açıklamaya çalışırken, aynı zamanda ekran tarafından yaratılan siyasal yapılanmayı (*video-politika)* da açıklamaya çalışacağım. Bu uğraşta, video-çocuğun gelişimi, kamuoyunun oluşum süreci, kitle iletişim kanallarından ne kadar bilginin ne şekilde geçebildiği gibi konular öncelikli yer tutmaktadır. Konunun karmaşıklığını Baudrillard, "*Enformasyon kitleyi enerjiye çevireceği yerde, daha çok kitle yaratıyor*" diyerek ifade etmeye çalışmıştır. Televizyonun, radyonun icadına kadar kullanılmış olan tüm diğer iletişim araçlarından farklı olarak, bilgilendirme sorumluluğuna karşın, bilme ve anlama yetisini tahrip ettiği de ortadadır.

Homo videns'e getirilen eleştirilerin bir hayâl ürünü olduğunu söylemek mümkün değildir. Zaten amacımız, Multi Medyasal Çağ'ı yadsımak değil. Çok kısa bir süre içinde, en azından gelişmiş ülkelerdeki evlerin büyük bir bölümünde, televizyonun yanı sıra, internet ağlarına bağlı mini bilgisayarların vazgeçilmez birer araç haline dönüşecekleri kesin. Bu önlenemez gelişme, bizleri sadece zamanı tüketmeye yönelik olan *anlamsız bir yaşam* içinde boğulmaya yönlendirmediği sürece, faydalı bile olabilir. Dolayısıyla, burada yapılmaya çalışılan, teknolojinin ilerlemesini durdurmak değil, anne-babaları, gelecekte sorumlu birer insana dönüşecek olan, ekran tarafından eğitilmiş çocuklarının başlarına ne gibi dertler ve sorunlar gelebileceği göstererek, yeterince endişelendirebilmektir. Eğitim sisteminin yetersiz pedagojik anlayışının giderek düzeleceğini ve post-düşünceyi bugün olduğu gibi desteklemek yerine ona karşı tavır

alacağını umuyorum. Ayrıca, geleceğin, daha iyi gazeteleri ve en önemlisi, daha dürüst çalışan bir televizyonu getireceğini ummak istiyorum. Bu girişimin, baştan kaybedilmiş bir savaş olması da fazla umurumda değil. Guglielmo d'Orange'ın dediği gibi: *"Ne başlamayı umut etmek, ne de başarmayı korumak için hiçbir şeye ihtiyaç yoktur."*

Giovanni Sartori

Birinci Bölüm

GÖRÜNTÜNÜN ÜSTÜNLÜĞÜ

Homo Sapiens

Linneo, 1758'de kaleme aldığı *Sistema della Natura* (Doğa'nın Sistemi) adlı eserinde, insan türünü, *Homo Sapiens* olarak tanımlamıştır. *Homo Sapiens,* fizyolojik olarak, onu diğer ilkeller arasında ayrıcalıklı kılabilecek bir özelliğe sahip değildir. *Homo sapiens*'i yegane kılan özelliği, Ernst Cassirer'i insanı "sembolik hayvan" olarak tanımlamaya iten, sembolik yeteneğidir. Cassirer şöyle açıklıyor:

"İnsan tamamen fiziksel bir evrende değil sembolik bir evrende de yaşar. Dil, mit, sanat ve din(...) sembolik dokuyu oluşturan çeşitli bağlardır. Düşünce ve deneyimde kaydedilen her ilerleme bu dokuyu güçlendirir. İnsanın rasyonel hayvan olarak tanımı, değerinden hiçbir şey kaybettirmez ama bu tanımın, bütünün sadece bir parçası olduğunu görmek zor değildir. Çünkü kavramsal dilin yanı başında duyusal bir dil, bilimsel ya da mantıksal dilin yanında, şiirsel hayal gücünün dili vardır. Dil öncelikle fikirleri ya da düşünceleri değil (insan ırkının bir tür olarak yer aldığı sınıf, aile) duyguları ve tutkuları ifade eder." (1948, s. 47-49)

O halde *animal symbolicum* deyişi, insanın kültürel hayatının tüm biçimlerini bir araya getirir. İnsanın sembolik yeteneği, "anlamlı" işaret ve seslerle iletişim kurabilmesini sağlayan dil kullanımı ile ortaya çıkar. Bugün, dil değil dillerden, yani ortak noktası tek bir sözcük olmayan çoğul bir gerçeklikten söz ediyoruz; örneğin sinema dili, görsel sanatlar dili, heyecanların dili vb. Ancak bunlar, sözcüklerin metaforik anlamlarıdır. Çünkü insana sembolik hayvan ol-

ma özelliğini veren ve onu eğiten temel dil; *"söz- dil"*, yani bizim konuştuğumuz dildir. Sonuç olarak, insanı diğer tüm canlı varlıklardan ayıran temel özelliği, "Sürekli, kendi kendine konuşma halinde olan konuşan bir hayvan" *(animal loquax)* olmasıdır.(1)

Hayvanların da aralarında bir dille iletişim kurdukları öne sürülebilir. Evet, ama hayvanların kullandığı dil sadece işaretlerin aktarımını sağlarken, insanın kullandığı dilin özelliği kendi başına yaratıcı bir nitelik taşımasıdır. İnsanın, söylediği şey hakkında düşünme yeteneği vardır ve sembolik hayvan olarak nitelendirilmesinin nedeni, sadece iletişimde bulunabilmesi değil, aynı zamanda düşünme ve tanıma yeteneğine de sahip olmasıdır. Dil, hem iletişim kurabilme hem de düşünme aracıdır.(2) Ve düşünmek için görmek bir zorunluluk değildir. Kör bir insan, düşündüklerini göremediği için değil, okuyamadığı yani yazılı metinlerin desteğinden yoksun olduğu için düşünme konusunda engellidir. Aslında düşüncelerimizi, gören kişiler de göremez; çünkü görülebilir değillerdir.

Uygarlıklar yazıyla gelişirler ve bu gelişimi sözlü kültürden yazılı kültüre geçiş gerçekleştirir (Havelock, 1973) Ancak, matbaanın icadına kadar, her toplumun kültürü geniş ölçüde sözlü aktarıma dayalı kalmıştır. Yazılı metinlerin, yazıcılar ta-

---

1 Gahlen, insan ve hayvan arasında farklı işleyen bir süreksizliğe işaret eder (1990, s. 91-92): Hayvanlar, düşman, av, karşı cins gibi yaşamları için hayati önem taşıyan gerçeklikleri hemen algılarken, hayatın pek çok özelliği algı alanlarının dışında kalır. Oysa insan, kendisine yararlı olsun ya da olmasın, ayırt edemeyeceği bir uyarıcılar bombardımanı ile karşı karşıyadır. Burada, Cassirer'nin sembolik-dilbilimsel görüşü, Gahlen'in antropolojik-kültürel görüşünden daha anlamlıdır. Ancak, her iki görüşün, birbirlerini tamamlayıcı özellikler taşıdığını belirtmek gerekir.

2 Düşünmenin bir 'onomatologia' olduğunu, logosun kelimelerle ve kelimeler aracılığı ile oluşturulduğunu savunduğum *La Politica* (1979) adlı kitabımın içinde geliştirmiş olduğum (s. 23-26) bir tezdir.

rafından tekrar elle üretilmeleri zorunluluğu ortaya çıkana dek, "*okuyan insan*" söz konusu değildi. Okumak ve okuyacak bir kitabı olmak, 15. yy'ın sonlarına kadar, çok az sayıda aydının bir ayrıcalığıydı. Kendi bilgisini çoğaltabilen ilk *homo sapiens* Gutenberg'dir. 1452-1455 yılları arasında Gutenberg tarafından basılan İncil'in 200 kopyalık (bugün bizim için gülünç) bir tirajı olduğu doğrudur. Ama o 200 kopya tekrar basılabilir nitelikteydi. Teknolojik sıçrayış gerçekleşmişti. Ve dolayısıyla, kültürün yazılı aktarımı Gutenberg sayesinde gizli bir güç olarak, herkese ulaşabilir oldu.

Matbaayla çoğaltmanın ilerlemesi yavaş ama istikrarlı oldu ve özellikle 18. ve 19. yüzyıllar arası hızlanarak, her gün basılan gündelik[3] gazetenin hayata geçmesiyle zirveye tırmandı. Zaman içinde, 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra, telgrafın, daha sonra da Graham Bell tarafından telefonun icadı ile şekillenen yeni bir teknolojik ilerleme süreci başladı. Bu iki buluş ile birlikte, uzaklıklar ortadan kalkmakta ve doğrudan iletişim dönemi açılmaktaydı. İnsanlar arasındaki engelleri aşan radyo, tüm evlere ulaşabilen sesi bir yenilik olarak getirmesine karşın, sembolik insanın doğasını bozan bir nitelik taşımaktadır. Radyo "konuşmasına" rağmen, ancak söylenmiş sözcükleri yansıtır. Kitaplar, gazeteler, telefon, radyo, dilsel iletişimin taşıyıcı unsurlarıdır.

İlk kırılma noktası, yüzyılımızın ortalarına doğru, televizyonun bir alıcı ve verici olarak yaşamımıza girmesi ile ortaya çıktı.[4]

---

3 Gazeteler de, 1884 yılında kurşun harf karaktərlerinin kullanılması ile geliştirilen linotip baskı tekniğine kadar, elle hazırlanmaktaydı. Bu yeni teknik sayesinde, elde hazırlandığında saatte 1400 olan tiraj sayısı 6000'e çıkmıştır.

4 Televizyon ve televizyon aygıtı tanımlamaları, aygıt-televizyon ve *telegören* (insan) arasındaki sıkı bağlara dikkat çekebilmek için birlikte kullanılmaktadır. Böylece televizyon aygıtı izleyicilerin içine işleyerek onları biçimlendirmektedir.

Televizyonun işlevi, adından da anlaşıldığı gibi, "uzaktan görmek" (tele), hangi uzaklık ve mekanda olursa olsun, görülecek olanı, bir izleyici kitlesinin huzuruna taşımaktır. Ve televizyonda, öncelik görme ediminde olduğu için, ses ikinci plana düşmekte ve görüntünün tamamlayıcı bir unsuru haline gelmektedir. Bu açıdan bakıldığında, televizyon izleyicisini, sembolik bir hayvandan çok, *gören* bir hayvan olarak tanımlamak daha doğrudur. Bu insan türü için, görsel olarak betimlenen şeyler, sözel olarak aktarılanlardan daha anlamlı ve geçerlidir. Bu radikal bir değişimdir, çünkü sembolik yeteneği, *homo sapiens*'i hayvandan uzaklaştırırken görmek, onu *homo sapiens*'i, bir türü sayıldığı biyolojik ailesine, atalarından kalma yeteneklerine yeniden yaklaştırmaktadır.

Teknolojik Gelişme

Her teknolojik gelişme, ilk ortaya çıktığı anda kuşku uyandırır, karşı çıkışlarla engellenmeye çalışılır. Çünkü yerleşik düzeni değiştireceğinden endişe edilir. Ancak bu görüş bir varsayım olarak kalmalı, herhangi bir genellemeye gitmekten kaçınılmalıdır.

Tarihsel süreç içinde en şiddetli tepkiler sanayi makinelerine yönelik olmuştur. Bu büyük tepki ve korkunun temel nedeni, bu yeni araçların iş alanlarını ortadan kaldıracağına olan inançtı. İki yüzyıl boyunca korkulan olmadı, ancak ilk sanayi devriminin, insana verilen değer açısından korkunç sonuçları olduğu da bir gerçektir. Gelişmeleri engellenemeyen bu sanayi makinelerinin temsil ettiği makine uygarlığına ilişkin ciddi eleştiriler günümüzde de süregelmektedir.

Matbaanın icadı ve iletişim alanındaki ilerlemeler, sanayi devrimine karşı duyulan endişe ve tepkilerle karşılaşmamış, aksine iyimser beklentilerle desteklenerek, toplumun hemen hemen tüm kesimlerinden kolaylıkla kabul gördü.[5] Gazete, telgraf, telefon, radyo (televizyonu şimdilik bir yana bırakalım) ilk andan itibaren, neredeyse herkes

5 Matbaa sayesinde yaşanan kitap zenginliğini, bellek ve zihni zayıflatacağı düşüncesi ile eleştiren yazarlardan biri de Squarciafico'dur. O zamanlar, fazla önemsenmemiş olan bu itiraz, günümüzde daha fazla taraftar toplamaktadır.

tarafından bilginin, fikirlerin ve kültürün yayılmasını müjdeleyen "gelişmeler" olarak selamlandılar.(6)

Bu çerçevede, karşı çıkış ve tepkiler, iletişim araçlarından çok içeriklerine yönelmekteydi. Bu direnişlerin en tipik örneği -tekrar etmek gerekirse, iletişime değil, neyin iletildiğine ilişkin tepkiler- Büyük Ansiklopedi'den geldi. Diderot'nun, ilk cildi 1751 yılında yayınlanan *Encyclopédie'si*, önceleri yasaklanmış, daha sonra 1759'da, önsözüne, dini yıpratabilecek ve devletin otoritesini zayıflatabilecek görüşleri de içerdiği bilgisi eklenerek yeniden yayınlanmaya başlamıştır. Papa XII. Clemente, ellerinde bu eserin bir kopyası bulunan katoliklerin, bunu derhal bir papaza yaktırmaları gerektiğini söyleyerek tepkisini açık bir biçimde ortaya koymuştur. Ama bu yasağa ve eserin ağırlığı (elle yazılmış 28 cilt) ve ederinin fazlalığına karşın *Encyclopédie*, 1751-1789 yılları arasında, o dönem için olağanüstü bir sayı olan 24.000 baskıya ulaşmış ve "aydınlanma"nın kaçınılmaz süreci başlamıştır. Bir iletişim aracı ile ilettiği mesajlar arasındaki ilişkileri ya da iletişim yollarıyla iletilerin içerikleri arasındaki bağlantıları karşılaştırmamalı ve şu bağlantıyı kurmalıyız: Matbaa olmadan *Encyclopédie*'den, yani Aydınlanma düşüncesinden söz edebilmek mümkün olamaz.

Teknolojik bir yenilik, kayda değer bir tepki doğurmadığı zaman bile, getireceği değişimler ve buna bağlı olarak doğuracağı sonuçlar nedeni ile çeşitli öngörülerin oluşmasına neden olabilir. İletişim teknolojisinin büyük ve önemli

---

6 Kitaba gösterilen tepki gazeteye gösterilmemiştir. Bunun başlıca nedeni, 18. yüzyılın sonu ile 19. yüzyılın başlarında yayınlanan hemen hemen tüm gazetelerin, niteliksiz ve önemsenmeyecek yayınlar olmasından kaynaklanmaktadır. T. Jefferson Birleşik Devletler'deki başkanlık süresi sonunda arkadaşına yazdığı bir mektupta; "Gazetede yayınlanan hiç bir şeye inanılmamalı. Gerçeklik kavramı bile, bu sayfalarda kuşkuya dönüşüyor". Bugün de özellikle *tabloid* gazetelerin içeriklerinin herhangi bir haber değeri taşımadığı ortadadır.

kuşkular yarattığını söylemek mümkün olmasa bile en azından olumsuz bazı tepkiler doğurduğu gerçektir. Zira olaylar beklenmedik bir hız ile gelişiyordu. Örneğin, telgrafın icadını ele alalım. Hiç kimse telgrafın, ilk hatlarını kuranlara, iletişim alanında büyük bir tekele dönüşebilme olanağını sağlayacağını düşünmemişti. Nitekim, Amerika'da Western Union (telsiz tekeli) ve Associeted Press (ilk haber ajansı) kısa zamanda doğal bir iş birliği içine girerek ilk gazetelerin oluşumuna zemin hazırladılar. Bu süreçte Associeted Press geçilecek haberleri belirlerken, *Western Union* bunların hızla okuyuculara ulaşmasına olanak sağlıyordu. Haberleşme üzerindeki bu tekel, kullanıcılarına istedikleri kişilerle haberleşebilme olanağını sağlayan başka bir telli sistem olan telefon sayesinde ortadan kalktı.

Ayrıca radyo da, yaşamımızı "müzikalleştirmek" ve futbol gibi anlatıma dayalı sporların etkisinin arttırmak gibi öngörülmemiş etkilere yol açtı.

Peki ya televizyon?

Televizyonun bu yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkışına kadar, insanın "görmesi" iki yönde gelişmişti: Mikroskop aracılığı ile en küçük cisimleri bile büyütebiliyor, dürbün yardımı ile de uzakları rahatça görebiliyordu. Televizyon ise, olayların hiçbir bedel ödenmeksizin evlerimize kadar girmelerine, uzakların yakın olmasına yol açtı. Bu da yetmedi, teknolojik yenilik, çok kısa bir süre içinde televizyonu bile aşan sibernetik çağı başlattı.(7) Günümüz dünyası, televizyonun tartışılmaz üstünlüğünü bilgisayara bıraktığı çok medyalı(8) bir çağı yaşamakta. Çünkü bilgisayar ve

---

7 *Sibernetik* terimi, Norbert Wiener tarafından hayvanın ve makinenin içindeki iletişim ve denetim anlamında kullanılmıştır. Yazarın 1948 yılında basılan kitabı da *Sibernetik* adını taşımaktadır. Weiner'in sibernetiği özünde, insanın makineye, makinenin makineye ve sonunda insana yönelttiği emirleri içerir. Sibernetiğin etimolojik anlamı 'pi-

onunla birlikte tüm medyanın dijitalleşmesi, sadece ses, görüntü ve sözleri birleştirmekle kalmayıp, "görülebilir olanların" içine varsayılmış, yapay gerçeklikleri de katmaktadır.

Bu konuda söylenebilecek çok şey olmasına karşın, öncelikle iki önemli gerçeği vurgulamak gerekir. Televizyon *gerçek şeylerin* görünümünü yansıtıp, var olanların fotoğrafını, sinematografik bir anlatımını sunarken; sibernetik bilgisayar, hayallerimizin görüntülerini ekrana taşır. Yapay gerçeklik, ekrandan yansıyan ve sadece ekran görüntülerinde var olan bir *gerçekdışılıktır.*

Yapaylık ve simülasyonlar, gerçekliğin olanaklarını sonsuz biçimde çoğaltmalarına karşın asla gerçeklik değildir.

---

lotun sanatı'dır. Ama, günümüzde elektronik makinelerin içindeki denetim ve kumanda devreleri, sibernetiğin söz konusu pilotlarının yerini almıştır.

8 Çok medyalılık kavramsal olarak, yazılı ve sözlü kelimenin, sesin ve görüntünün tek bir araç içinde birleşmesidir

Ekran Çocuğu

Buraya kadar anlatılanlardan çıkarılabilen temel varsayım, bilgilenmenin *görerek* gerçekleştiğidir. Bu süreç televizyon ile başlar. Bu nedenle, bu kitapta öncelikle *tele-görmek* kavramı tartışılacaktır. Televizyondan sonra her ne kadar *tele-görme* alanında sanal gelişmeler yaşanmış olsa bile, televizyonun iletişimin doğasını, kelimenin (yazılı ya da sözlü) içeriğinden görüntünün içeriğine yönlendirici temel rolü değişmemiştir. Buradaki fark çok açıktır. Sözcük, içerdiği anlam ve bize aktardığı gerçeklikte ifadesini bulur ve ancak, dahil olduğu dili bildiğimiz zaman anlam kazanır. Aksi takdirde, bir ses, bir sembol ya da ölü bir harften ibaret kalacaktır. Buna karşılık görüntü, saf ve basit bir görsel temsildir. Görüntü görünür; Çincesi, İngilizcesi, Arapçası olmadığına göre, görebilmek için kör olmamak ve bakmak yeterlidir.

Televizyonun daha önce kullanılan iletişim araçlarının bir devamı, mükemmelleşmiş bir biçimi olmadığı çok kesin bir biçimde görülmektedir. Televizyon ile köklü bir değişimin ifadesi olan yeni bir dünya oluşmaktadır. Bu aygıt, diğer iletişim araçlarının bir uzantısı değil, anlama ve görme arasındaki ilişkiyi alt üst eden yepyeni bir gerçekliktir. Bugüne kadar, dünya ve dünyada meydana gelen olaylar

insanlara yazılı olarak anlatılmaktaydı. Bugün ise gösterilmekte ve anlatım ekrandan yansıyan görüntülere hizmet eder bir nitelik taşımaktadır.

Ancak eğer bu doğruysa, televizyonun *homo sapiens*'in doğasını egemenliği altına alan bir değişime, bir başkalaşıma yol açtığını söylemek gerekir. Televizyon sadece bir iletişim aracı değil, aynı zamanda bir *paidéia*, yeni bir insan tipi -*anthropos*- yaratan bir güçtür.(9)

Bu kitabın ileri sürdüğü sav, daha doğrusu üzerinde ısrarla durduğu varsayım, günümüzde çocukların henüz okuma yazmayı bile öğrenmeden, televizyonun karşısında saatlerce vakit geçirdikleri gerçeğidir.(10)

Bu açıklama, garip bir biçimde, çocuğu şiddete alıştırdığı ve olgunluk çağında daha saldırgan bir kişiliğe yol açtığı düşüncesi ile eleştirilmektedir.(11) Bu eleştirinin en tuhaf yanı, sorunun kendi içinde yeni sorunlar doğurduğunun ayırımına varılmamış olmasıdır. Üç yaşından küçük bir

---

9 *Paidéia*, Yunanca'da çocuğun oluşumu anlamını taşır *(pais, paidos)*. Werner Jaeger (1946) klasik çalışmasında bu terimi, insanın genel gelişimi için kullanmıştır.

10 Televizyon, *baby sitter*'ın yerini alıyor ve böylece çocuk, daha üç yaşındayken büyükler için hazırlanmış olan programları izlemeye başlıyor. İSTAT tarafından son zamanlarda yapılan bir araştırmanın sonuçlarına göre, sayıları ortalama 4,5 milyonu bulan 3-10 yaş arası İtalyan çocuklarının %95'i her gün televizyon izlemekte, 4 ile 7 yaş arası çocukların televizyon başında geçirdikleri saatler 2-2,5 saat arasında değişmektedir. Bunların %19'luk bir bölümü için ise bu oran günde 5-6 saate ulaşmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri'nde bu oranlar, henüz okula gitmeyen çocuklar için günde 3 saat, 6 ile 12 yaş arası çocuklar için günde 5 saattir.

11 Amerikalı bir profesörün hesaplarına göre, televizyon olmasaydı Amerika Birleşik Devletleri'nde yılda 10.000 cinayet ve 700.000 tecavüz olayı engellenebilirdi. Bu veriler kuşkulu olsa bile, televizyonun etkisini göz ardı etmek mümkün değildir (Televizyon ve şiddet üzerine bkz.: Salerno, 1996).

çocuğun, gördüklerini anlamasa bile şiddeti, olgun bir yaşa geldiği zaman, heyecan verici bir model olabilecek şekilde içselleştirebileceği doğru bir saptamadır. Ancak etkilenmeyi sadece şiddet açısından ele almak ne derecede yeterli olabilir? En önemli ve temel gerçeklik, ilk eğitimini okuldan değil televizyondan alan çocuğun, görsellik ve görme üzerine kurulu dünyanın görünümleri ile şekillenen bir sembolik hayvan olduğudur. Bu pedagojik eğitim anlayışında şiddete eğilimli olmak, sorunun ancak bir bölümünü ifade eder. Temel sorun, doğru ile yanlış arasında herhangi bir mantıksal ayırım yapabilme yetisine ulaşmamış bir çocuğun, gördüğü her şeyi tıpkı bir sünger gibi emmesi ve belleğine kaydetmesidir. Buna bağlı olarak, görmeye koşullanmış çocuk, *okumayan, bilgisayar oyunlarının* dünyası için geçerli olan bir insan modeline dönüşür .

Giovanni'nin İncil'i, "*Önce söz vardı*" diye başlar. Oysa bu söz "*Önce görüntü vardı*" olarak değiştirilmelidir. Ve sözü aşan görüntü ile birlikte Alberoni (1997) tarafından çok iyi betimlenen bir gençlik kültürü oluşmaktadır:

"Çocuklar okulun, devletin... mesleklerin olgun dünyasında kaçaklar gibi yürüyorlar. Okulda hızla unutacakları dersleri tembelce dinliyorlar. Kahramanlarının posterlerinin olduğu odalarına kapanıyor, kendi gösterilerini izliyor, sokaklarda kendi müziklerine dalmış yürüyorlar. Ancak, gece vakti diskoteklerde, bir örnek olmanın verdiği güç ile birbirlerine sarılıp tek vücut olmuş dansçılar gibi sallandıklarında uyanıp kolektifliğin mutluluğunu yaşıyorlar."(12)

Ekran tarafından görmeye dayalı bir biçime beslenip büyütülen çocuğu bundan daha iyi betimlemek mümkün

12 Gençlik kültürü ile rock müzik arasındaki ilişkiyi ayrıntılı bir biçimde inceleyen Alan Bloom'a göre (1987, s. 68-81): "Rock müziğin yarattığı birlikte olma duygusu, ortak bir illüzyondur; fiziksel temas ve anlamsız gürültünün sözü aşan anlamları olduğu düşünülür, varsayılır."

değildir. Acaba bu çocuk olgunlaşabilir mi? Zorunlu olarak bunun gerçekleşmesi gerekir. Ancak, bu genç erişkin kişinin yaşama, okumanın zevklerine ve yazılı kültür aracılığı ile edinilen bilgilere duyarsız kalacağı da bir gerçektir. Tepkileri her zaman duygusal-görsel olaylara yönelik olacaktır. Sonuç olarak *ekran-çocuğunun* fazla büyüdüğünü söyleyebilmek mümkün değildir.

Kültür sözcüğünün iki farklı anlamı vardır. Antropolojik-sosyolojik bakış açısı ile, her insan kendi kültürel evreninde yaşar. Sembolik bir hayvan olarak insan, kültürünü oluşturan değerler, inançlar, fikirler ve semboller evreninde yaşamak durumundadır. Bu genel tanımlamaya göre, en ilkel, en cahil insanların bile bir kültürü vardır. Bu gerçek doğrultusunda, bir eğlence, görüntü ve gençlik kültüründen söz etmek olasıdır. Ancak kültür aynı zamanda "bilmek" ile de eş anlamlıdır. Kültürlü insan bilen, bilgi sahibi olan insandır. Sonuç olarak, bu tanımlamaya göre, kültür cahillere değil, okumuşlara, "eğitimli" kişilere özgü bir gerçekliktir. "Kültürsüzlüğün kültüründen", kültürel yoksullaşmadan söz edilebilmesinin temel nedeni de bu tanımlamadan kaynaklanmaktadır.

"Toplumların, iletişimin içeriğinden çok, iletişimde bulundukları araçlar tarafından biçimlendirildikleri bir gerçektir. Örneğin, alfabe çocuğun bilgi alışverişi ile içselleştirdiği bir teknolojidir" (McLuhan ve Fiore, 1967, s. 1). Ancak, elektronik teknolojisinin birleştirici ve kapsayıcı etkisine karşılık, alfabe ve matbaanın bir parçalanma ve ayrışma süreci yarattığı görüşü tamamen yanlış bir inanıştır. Gerçek

13 Özellikle mesajların dijital çözülmüşlüğüne bakıldığında (bkz: s. 29-36). Zira dijitalleşme, her şeyi parçalara ayıran mükemmel bir parçalama ve birleştirme aracıdır. Dijital kültür insanı için "elle tutulan" bir gerçeklik yoktur. Ona göre her gerçeklik, kendi zevkine göre binlerce değişik biçimde yeniden oluşturulabilir.

bunun tam tersidir.[13] Bu nedenle, görsel-işitsel kültürün yazılı kültüre üstün geldiğini gösterebilecek bir kanıttan söz etmek mümkün değildir.

Bu yeni kültürün üstün görülmesinin başlıca nedeni, kitap kültürünün sadece dar bir elit çevreye özgü bir gerçeklik olmasına karşın, bunun çoğunluğun hizmetine sunulmuş olmasıdır. Oysa, kendisinden yararlananların az ya da çok olması bir kültürün değerinde herhangi bir değişikliğe yol açamaz. Eğer herkese özgü olmak, bir alt kültüre ve kaçınılmaz olarak kültürsüzlüğe doğru bir gidişi sonuçluyorsa, bu baştan bir yitiriştir. Herkesin cahil olması, daha az cahillikten daha mı iyidir? Hiç kimsenin hiçbir şey bilmediği bir kültür mü isteniyor? Sonuçta, eğer öğretmen öğrencisinden daha bilgili ise, onu yok etmemiz gerekiyor. Böyle düşünmeyenler ise elitist olmakla suçlanıyor. Oysa bu ancak, mantıksızların mantığı olabilir.

İlerlemeler ve Gerilemeler

Teknolojik gelişmenin, tanımı gereği, bir ilerleme olduğuna inanılır. Bu, hem doğru hem de yanlış bir kanıdır. Burada önemli olan, ilerlemenin ne anlam ifade ettiğini anlayabilmektir. İlerleme, bir artışı işaret eden, bir "ileri gidiştir". Ancak bu ileri gidişin her zaman olumlu olduğunu söyleyebilmek mümkün değildir. Kanserli bir tümör için de ilerlediği söylenebilir ki bu süreç, hastalığın giderek ağırlaştığının bir göstergesidir. Bu nedenle pek çok durumda, ilerleme nötr bir kavramdır. Ancak tarihsel süreç içinde bakıldığında, ilerleme kavramına olumlu bir nitelik yüklendiği görülebilir. Aydınlanma düşüncesine göre ilerleme, bugün de olduğu gibi, uygarlığın gelişimi, daha iyiye doğru bir ilerleyişti. Televizyon da, bir ilerleme olarak sunulduğunda, bilinç altından "iyi" bir gelişme olarak düşünülüyordu.

Ancak burada televizyonun ilerlemesinden değil, bir ilerleme sağlayan televizyondan söz edilmektedir. Ayrıca sadece niceliksel bir ilerleme kendi içinde bir ilerleme sayılamaz. Bu ancak bir yayılma, daha büyük bir kapsama alanı olabilir. Bir salgın hastalığın ilerlemesi yani yayılması, gelişmeye yardım eden bir ilerleme olamaz. Sonuç olarak, niceliksel bir ilerleme, niteliksel özelliklerle donatılmadığı süre-

ce hiçbir fayda sağlayamaz; her niteliksel ilerleme aynı zamanda niceliksel değildir.

O halde, (sınırlı bir alanda kalan) niteliksel bir artışın niceliksel bir ilerleme sağlayamaması gibi herhangi bir yayılma da ancak olumlu yönde bir nitelik taşıdığı sürece kabul edilebilir bir gerçekliğe dönüşebilir.

Yukarıdaki açıklamaların ışığı altında, televizyonun, daha önce var olan gerçeklikleri daha iyi bir düzleme taşıdığı sürece mi, yoksa başka hallerde mi ilerleyici bir nitelik taşıyacağı sorusuna yanıt aramak gerekmektedir. Bu soruya verilecek yanıt, bu aygıta ilişkin tek bir bakış açısını değil, olumlu, olumsuz, iyileştirici ve yıkıcı etkilerini de yansıtmak zorundadır.

En geniş anlamı ile, televizyonun boş vakitleri dolduran ve eğlendiren bir niteliği olduğunu söylemek mümkündür. Oyuncu, oynamayı seven insanın ifadesi olan *homo ludens*, geçmişinin hiçbir döneminde, bugün olduğu kadar yüceltilmemiş ve tatmin edilmemiştir. Ancak bu olumlu anlayış sadece "gösteriye dayalı televizyon yayıncılığı" için geçerli olabilir; televizyonun her şeyi bir gösteriye dönüştürmesi durumunda ise bu değerlendirmenin çok başka bir boyut kazanacağı açıktır.

Televizyonun bir başka temel özelliği de "uyandırmasıdır". Daha önce radyo tarafından üstlenilmiş olan bu işlevin, televizyon ile birlikte daha farklı ve yıkıcı bir niteliğe büründüğü görülmektedir. Radyonun yaptığı gibi, sözcükler aracılığı ile uyandırma, tüm dünyanın, evlerin içine kadar giren görülebilirlik ile uyandırılması yanında çok masum kalmaktadır. 20. yüzyıla kadar insanların 3/4'ü kendi bölgesinde, özel alanında kapalı ve uyuklar bir biçimde yaşamaktaydı. Oysa bugün, yeryüzünde yaşayan 6 milyar insan uyandırılmış yada uyandırılabilir durumdadır. Bu durumu, yıkıcı etkisinin ne boyutlara varacağının henüz hesaplanamadığı devasa bir çöküş olarak tanımlamak gerekir.

Şu anda bilinebilen tek gerçek, uyanışın, sözcüğün aydınlatıcı anlamına bağlı olarak, bir ilerleme sürecine işaret ettiğidir. Oysa, bilinen bir diğer gerçeklik de, bu ilerleme süreçlerinin temelinde, anlama yetisinin yoksullaşması olarak tanımlanabilecek yaşamsal önemi olan bir gerilemenin yattığıdır.

Anlamanın Yoksullaşması

Homo sapiens'in tüm bilgi birikimi ve anlamaya dayalı gelişme sürecinin işleyişi, soyutlama yeteneğine bağlıdır. Soyutlama, insan diline eklemlenen sözcüklerin ve aynı zamanda, görülebilen ve gördüğümüz her şeyin zihnimizdeki temsilleri ve anlamlarıdır. Ancak bu soyutlama sadece ev, yatak, masa, araba, kedi vb. gibi pratik yaşamda kullanılan sözcükler için geçerlidir.(14)

Aksi takdirde, kuramsal ve bilindik, neredeyse tüm kelime hazinemiz, anlamları görüntülere taşınıp çevrilemeyen ve görülebilir şeylerle hiçbir sağlam bağlantısı kurulamayan *soyut kelimelerden* meydana gelirdi. Şehir görülebilir bir nitelik taşırken ulus, devlet, demokrasi, temsil, bürokrasi.. vs. gibi sözcükler, zihnimiz tarafından ayıklayıcı işlemlerden defalarca geçirilerek oluşturulmuş olan soyut tanımlamalardır. Doğruluk, yasallık, özgürlük, eşitlik, halk (ve halklar) gibi sözcükler de konuları 'görülemeyen' soyutlamalardır. Aynı şekilde, işsizlik, zeka, mutluluk da birer so-

14 Akılcı düşüncede somut kelimeler "işaret edici" bir nitelik taşır; varlıkları, gösterdikleri (gözlemlenebilir) şeylere bağlıdır. Sorunun teknik açıklaması, tüm sözcüklerin açıklayıcı bir nitelik taşıdığı, ancak hepsinin işaret edici bir işlevi olmadığı şeklinde yapılabilir.

yut sözcüktür. Ve içinde yaşadığımız politik, toplumsal ve ekonomik gerçekliği yönlendirebilme ve doğayı denetim altına alabilme yeteneğimiz, gözle görülebilir bir gerçekliği olmayan *soyut kavramlarla* düşünebilme becerimize bağlıdır. Bazı insan toplumlarının ilkel olarak tanımlanmasının nedeni, kullandıkları lisanın sadece iletişim kurmaya yarayan, hiçbir bilimsel-bilgilendirici nitelik taşımayan somut sözcüklerden oluşmuş olmasıdır. Bu toplumların binlerce yıl aynı mekanlarda ve aynı yaşam koşullarında yaşaması şaşırtıcı değildir. Gelişmiş toplumlara bu niteliğini kazandıran özellik ise mantıksal bir yapıya dayanan ve analitik-bilimsel bilmeyi olanaklı kılan soyut bir dile sahip olmalarıdır.

Ancak, hepsi olmasa bile bazı soyut sözcüklerin görsel bir anlam kazanabileceğini kabul etmek gerekir. Ama yine de bu görünümlerin, görselleştirmek istedikleri kavramların içeriksizleşmiş birer yansımasından başka bir şey olmadığı ortadadır. Örneğin; işsizlik, işsiz bir insanın görüntüsüyle, mutluluk, memnun bir yüz fotoğrafıyla, özgürlük hapishaneden çıkan bir kişi göstererek ifade edilir. Eşitlik sözcüğünü, iki bilardo topunu gösterip, "işte aynı şeyler" diyerek ya da zeka sözcüğünü bir beyin resmi göstererek açıklayabiliriz. Ama bunlar sadece söz konusu kavramların saptırılmış ifadeleridir. Bir işsizi göstermek, işsizliğin nedenlerini açıklayamayacağı gibi bir çözüm önerisi de sunamaz. Aynı şekilde, hapishaneden çıkan bir mahkumun görüntüsü özgürlüğü, yoksulunki yoksulluğu anlatamayacağı gibi, bir hastanın görüntüsü de hastalık hakkında hiçbir bilgi veremez. Sonuç olarak, *homo sapiens*'in tüm bilme ediminin, duyular aracılığı ile algılanan *mundus sensibilis* (duyular dünyası) ile hiçbir bağlantısı olmayan *mundus intelligibilis'te (*kavramlar ve mantıksal açıklamalar dünyası*)* şekillendiği ortadadır. Burada önemli olan, televizyonun, gelişme yönünü duygusallıktan mantıksallığa doğru değiştirirken,

bunu basit ve sade bir görmeye indirgediğinin anlaşılmasıdır. Televizyon, görüntüleri üretirken kavramları siler ve böylece soyutlama yeteneğimizi ve onunla beraber tüm anlama edimimizi azaltır.(15)

Uzun süredir unutulmuş bir epistemolojik doktrin olan duyusalcılığa göre fikirler, duygusal deneyimlerin birer yansımasıdır. Kant bu görüşe karşı çıkar. Ona göre fikir, "aklın zorunlu bir kavramıdır ve duyusal alanda ifadesini bulamaz" (*Kongruirender Gegenstand).*(16) Bu nedenle, somut olarak gördüklerimiz ya da algıladıklarımız, "fikir" üretmez ama onu çerçeveleyen ve anlamlandıran fikirlerin (ya da kavramların) içine entegre olurlar.(17) Bu süreç, *homo videns*'in *homo sapiens*'in yerini alması ile kesintiye uğramıştır. *Homo videns'in* dilinde, soyut kavramlar yerini, algılamaya dayanan somut kavramlara bırakmakta, bu da dilin, sadece kullanılan sözcük açısından değil, aynı zamanda anlam zenginliği ve ifade yeteneği bakımından da yoksullaşmasına neden olmaktadır.

---

15 Gad Lerner (1997), "Görsel imajın ortaya çıkışı, soyutlama yeteneğini zorlaştırmaz, ortadan kaldırır" görüşüne karşı çıkmaktadır. Burada sorulması gereken, Batı uygarlığı ve teknolojisinin temeli olan analitik-bilimsel bilgiye alternatif olacak soyutlamaların neler olabileceğidir.

16 *Critica della ragion pura, Dialettica trascendentale,* (Saf Aklın Eleştirisi, Transandantal Diyalektik), I. Kitap, 2. Bölüm.

17 Bu konu detaylı bir biçimde 'formlar psikolojisi' içinde işlenmiştir; deneysel olarak anladığımız, algılarımızın hiçbir zaman gözlemlediklerimizin anındaki izleri ya da yansımaları olmadığı ama gözlenenin zihinsel çerçevelerinin yeniden oluşumları olduğudur.

Karşı Çıkarımlar

Yukarıdaki suçlamaların bu kadar ağır olmasının nedeni, televizyonun yada çok medyalı yaşamın yandaşlarının nasıl bir savunma ortaya koyabileceklerini görebilmektir.

Bu eleştirilere verilen en klasik yanıt, her teknolojik yeniliğin, başta yanlış anlaşılarak tepki görmesidir. Ancak bu iddianın yanlış olduğu çoktan anlaşılmıştır.[18] Matbaa, telgraf, telefon gibi buluşların, ilk andan itibaren herhangi bir engelleme ile karşılaşmadığı hatta özellikle radyonun büyük bir ilgi ile karşılandığı bilinmektedir. Soruları gerçek olmayan iddialarla yanıtlamaya çalışmak, yanıttan çok, bir kaçıştır.

İkinci yanıt, önlenemez olanın kabul edilmesi gerektiği yönündedir. Doğru; televizyonun ve daha sonra multi-

18 Öngörülerinde düşülen yanlışlıklar, bağnaz bir tutuculuktan değil, olanaksızlıktan kaynaklanmıştır. Örneğin büyük Fransız fizikçi Poincare, 1905'de radyo dalgalarının 300 kilometreden öteye yayılabilmesinin imkansız olduğunu söylüyordu, ancak tam da o sırada Marconi radyo sinyalini İngiltere'den (Cornovaglia'dan) Kanada'ya (Terranova) ulaştırmayı başarmıştı. Radyo dalgalarının mucidi Herz de, hayatı boyunca kablosuz bir telefonun olabileceğini reddetmişti. Ama bunlar felakete yol açan yanlışlar değil, teknik öngörülerin yanlışlıklarıdır.

medyasal teknolojinin ortaya çıkışı gerçekten de önlenemezdi. Ama bu körü körüne kabul edilecek bir önlenemezlik olmamalıdır. Sanayi toplumunun neden olduğu öngörülmemiş sonuçlardan biri kirlilik; havanın ve çevrenin kirlenmesidir. Her türlü önlem ve mücadeleye karşın kirlilik sürmektedir. Aynı şekilde, nükleer çağ ve onunla birlikte tüm insanlığın sonu olabilecek atom bombası da engellenememiştir ama insanların büyük bir çoğunluğu, nükleer enerji üretimine karşı çıkmakta, atom ve hidrojen bombasının bir savaş silahı olarak kullanılmasından korkarak engellemeye çalışmaktadır. Teknolojik gelişmenin engellenememesi, insanların denetiminden kaçmasına ve sessiz bir teslimiyete neden olmamalıdır.

Üçüncü ve en ciddi yanıt; söz ile görüntü arasında zıtlık olmadığıdır. Televizyon yandaşlarının iddialarına göre, kavramsal anlama ile görsel anlama, iç içe geçerek, birbirlerini destekleyerek "olumlu bir birliktelik" yaratırlar. Böylece, okuyan insan ile bakan insan, yazılı kültür ile görsel-işitsel kültür bir araya gelerek güçlü bir sentez oluşturabilecektir. Eğer bu gerçekleşebilseydi çok iyi olurdu. Soruna olumlu bir yanıt aranırken, *homo videns* ile okuyan insanın pozitif bir birliktelik içinde olabilecekleri ileri sürülmektedir. Gerçekte ise, ikisinin arasındaki ilişki (sonunda her iki tarafın da kaybettiği bir oyun gibi) olumsuz bir sonuca yöneliktir.

Ortadaki temel gerçeklik, okuyan insan sayısının giderek azalmasıdır. Bugün İtalya'da iki yetişkinden biri, yılda bir kitap bile okumuyor. Amerika Birleşik Devletleri'nde, gazeteler 1970-73 yılları arasında okuyucularının 1/4'ünü kaybetmiştir. Bu hızlı düşüşün nedenini, gazetelerin yetersizliğine ya da gazetenin televizyon ile rekabette yanlış tutum takınmasına bağlamak, sorunu yeterince açıklamaktan uzaktır. Sorun, Birleşik Devletler'deki bir çekirdek ailenin 1954 yılında ortalama 3 saat olan günlük televizyon izleme

oranının, 1994'de 7 saate çıkması ile açıklanabilir. 7 saat televizyon, yol ve iş için ayrılan 9 saat ve 6-7 saatlik yemek, uyku, yıkanma vb. süresi, bir günün 24 saatine eşittir. Okumak için zaman kalmadığı ortadadır.

Tüm ayrıntılar bir yana, ortadaki temel gerçek, görüntünün, hemen hemen hiçbir anlaşılırlık üretmediğidir. Görüntü açıklanmalıdır ve ekrandan yansıyan görüntü, kurgusal olarak yetersizdir.

Eğer gelecekte daha açıklayıcı bir televizyon yayıncılığı gerçekleşebilirse, o zaman *homo sapiens* ile *homo videns* arasındaki olumlu bütünleşme konusu tekrar ele alınabilir. Ancak şimdilik, bir bütünleşme değil, görmenin anlamayı yıprattığı bir eksilme süreci yaşanmaktadır.

Görmenin anlamayı fakirleştirdiğini kabul eden dördüncü yanıt; bu fakirleşmenin, televizyon aracılığı ile yayılan ve herkese ulaşabilen haberler sayesinde telafi edilebileceğini ileri sürer. Yeni iletişim araçlarından yana olanlara göre, kavramsal bilme, elitist bir nitelik taşırken, görüntü aracılığı ile bilme daha demokratiktir. Ancak bu yüceltme, kitabın daha sonraki bölümlerinde de açıklanacağı gibi aldatmacadan başka bir şey değildir. Belirtildiği üzere, sadece niceliksel olan ve niteliksel bir gerilemeyi getiren bir ilerleme, terimin pozitif anlamındaki gibi bir ilerleme değildir. Sonuç olarak, "görüntülerden edinilen bilme"nin, terimin bilindik anlamıyla bir bilme olmadığı ve bilmeyi yaymadığı gibi, temellerini de tükettiği ortadadır.

Muhtemel son yanıt, burada ileri sürülen eleştirilerin sadece televizyon için geçerli olduklarını ama doğmakta olan çok medyalı dünya için aynı varsayımları sıralamanın mümkün olmadığını kabul etmektir.

İnternet ve 'Sanal Sörf'

Acaba televizyon aşıldı mı, yoksa aşılacak mı?

İcadından yaklaşık elli yıl sonra bile televizyonun giderek eskiyen bir teknoloji olduğu hissedilmeye başlanmıştı. İnternet ve sanal alemlerin egemenliğindeki bu yeni dönemin parolası 'dijital olmak'tır. Teknolojik açıdan büyük bir yeniliğin göstergesi olan dijital dünyayı, televizyon dünyasından ayıran temel farklılık: görüntüleri kendisine bakan pasif izleyenlerden alan televizyonun, tek ve basit bir anlam taşımasına karşın, kullandığı aygıt, dijitalleşmiş mesajları alan ve ileten bilgisayar olan interaktif multi-medya dünyasının çok daha karmaşık ve ayrıntılı bir yapıya sahip olmasıdır.

O zaman televizyon aşıldı mı? Teknolojik mükemmelliği tartışılmaz olan bilgisayar, aynı zamanda düşüncelerimizi ve düşünme biçimimizi şekillendiren gücü ile de televizyon karşısındaki üstünlüğünü açıkça ortaya koymaktadır. Ama bu gerçeklik bile insanların *tele-görmek*'i (televizyon izlemeyi) bırakıp kişisel bilgisayarlarına yönelecekleri sonucunu doğurmaz. Nasıl ki televizyonun ortaya çıkışı radyonun sonunu getirmemiştir, aynı şekilde internetin de televizyonu yok etmesi düşünülemez. Her ikisinin de farklı

hizmetler sunması, birbirinden ayrılmalarını değil tam tersine eklemlenebilmelerini gerektirir. Dolayısıyla buradaki sorun bir üstünlük değil, bir merkezilik sorunudur.

Her şeyi yapabilen "ağların ağı" şamatacı internet; görüntüleri, yazılı metinleri iletir, kullanıcılarının ortak iletişimde bulunmalarını sağlar ve tamamıyla iletilerden oluşmuş evrensel bir kütüphane gibi herhangi bir konudaki merakın neredeyse sonsuz bir biçimde doyurulmasını olanaklı kılar. İnternetin; i) tamamen pratik işlev, ii) eğlenmeye yönelik işlev, iii) eğitsel, kültürel işlev olarak tanımlanabilecek üç temel işlevini belirtmek, bizi onun büyülü ve zengin dünyasında kaybolmaktan koruyacaktır. İnternetin bizim yaşamımızı kolaylaştırmaya yönelik olan pratik işlevi üzerindeki öngörü kuşkusuzdur: Bugünün çocuklarının hepsi, yarının 'pratik internetçileri' olacaklardır. Kuşkular diğer işlevleri üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Eğer internet eğlence amaçlı kullanılıyorsa, o zaman bu konuda televizyonun yenilgisi pek kesin değildir. Televizyonun bilinen eksikliği, olayları ayrıntılı biçimde değil genel hatları ile yüzeysel olarak sunmasıdır. Televizyonun geniş halklara ulaşacak kitlesel ürünler sunması gereklidir. İnternet ise ürünleri belli bir ölçüde sunar. Ama bu arada televizyon da, uydu y da çanak anten yoluyla özel izleyiciler, *audiences,* için yüzlerce kanala ayrılmaktadır. Bu sayede, televizyon da tıpkı internet gibi kişiye özel hizmetler sunarak onunla rekabet eder hale gelecektir.(19)

Bir eğlence ve boş vakit geçirme aracı olan internet, "diyalog kurmayı ve araştırmayı seven" aktif kişilerce kullanılırken, televizyon sadece ona bakmayı tercih eden "tem-

19 Bu *broadcasting*'den, ("geniş" bir *casting), narrowcasting*'e ("dar" casting) geçişidir. Başlangıçta radyo, televizyondan, *narrowcasting*'le korunuyordu; şimdi aynı süreç televizyon için tekrarlanmaktadır.

beller" ya da bitkinler arasında zafer kazanmaktadır. Ama *ekran-sevenler*in sayısının *ağ-bağımlıları*nın sayısına göre daha fazla ya da az olması bence sadece herkesin kendi tarzında eğlendiğini açıklamaktadır.

Sorun, internetin kültürel bir büyüme üretip üretmeyeceğidir. Teoride üretiyor olması gerekir. Çünkü internette bilgiyi arayan, bilgiyi bulur. Ama asıl sorun, internetin bir bilme aracı olarak kaç kişi tarafından kullanılacağıdır. Bu uzun yoldaki engeli, 3-4 yaşındaki çocuğun yola televizyonla başlaması oluşturur. Bu yüzden internete ulaştığında, bilişsel ilgisi soyut anahtarlarla duyarlılaştırılmamıştır. Ve soyutlama yeteneği olmaksızın *mundus intelligibilis'e* girilemeyeceğine göre, ağlarda yığılmış bilginin büyük ölçüde faydalanılmadan kalması olasıdır. İnternetin kültürel büyümeyi gerçekleştireceği varsayılır. Ama pratikte, kişi internet ortamına geldiğinde artık televizyonun ürünü olan *homo videns*'e dönüşmüş olduğu için bu mümkün olamamaktadır. Elbette internet bizi *mundus sensibilis*'in içindeki kapalılıktan çıkarabilir. Ama ne kadar?

Genel bir değerlendirmeyle, Sergio Lepri'nin çıkarımına varıyorum: "İnternet, sörf yapmanın heyecan verici olduğu bir denizdir.(...) Ama birkaç küçük deniz kazasından sonra sadece limandan bakmanın tercih edildiği bir deniz" (1996, s. 22). Değişik alanlarda farklı *hobilerimizi* tatmin etmemize imkan sağlayan, kullanımı kolay bir araç olan internetin geleceği belirsiz görülmektedir.(20) Bu belirsizlik, öncelikle kültürün yükselmesinin bir aracı olarak alındığında ortaya çıkmaktadır. Gerçek araştırmacılar, interneti sadece yüzeysel bilgiler, kaynakçalar ve daha önce sözlüklerden

20 1996 itibariyle, bilişim ağları Amerika'da haftada 130 milyon saat kullanılırken, bunun büyük bir bölümü televizyona ayrılmaktadır. Bu devasa trafiğin önemli bir kısmı ticari ve basit olayları çözümlemeye yönelik bir nitelik taşımaktadır.

edindikleri bilgilere ulaşmak için kullanırken, temel kaynakları hep kitaplar olacaktır.(21)

Furio Colombo'ya göre: "Network cenneti sadece azınlıklar için(...) açılmakta olan(...) bir parmaklığın ötesindedir. Ancak farklı beyinler bilgisayarları programlayıp yönetecek, deneyimler yapacak ve bu dünyaya hakim olabilecektir. Bunun dışındakilere ise devasa boş zamanlarını doldurmak için bu dünyanın interaktif oyunları (...) kalacaktır" (1995, s. 16). Ancak, Furio Colombo'nun "azınlıklar" dediği, kültürlü insanlar değil; sadece, işlerine, medyanın yeni patronlarına ve bilgisayarların dünyasının yeni terminolojisine hakim kişilerdir. Kültürlü insan için özgürlük, onu şebekenin cennetine gönderen parmaklıkları aşmak değildir; özgürlük, onu daha çok bir çığ gibi gelen mesajların şiddetinden koruyan parmaklıklardadır. Çünkü internette sörf yaparken boğulmak mümkündür. Çok seçeneğin olması bizi seçim yapmakta zorlarken, gelen yoğun mesajlar da ilgi ve dikkatimizi dağıtabilir.

Yineliyorum: İnternetin olanakları, iyi olduğu kadar kötü yönde de sonsuzdur. Kullanıcı, bu aleti bilgi ve fikir almak amacıyla kullandığı zaman, yani gerçek entelektüel ilgilerden, bilme ve anlama isteğinden etkilendiği zaman, bu olanaklar olumludur ve her zaman olumlu olacaklardır. Ama internet kullanıcılarının büyük bir çoğunluğu bu nitelikleri taşımamaktadır ve öngördüğüm üzere hiçbir zaman da taşımayacaklardır. Ekranın *paidéa*'si, okulda öğrenmek zorunda kaldıkları azıcık bilgiyi çabucak unutan kültürlü cahillerin internete geçerek, kültürlü cahiller olarak bu alanı da kendi boş vakitlerini değerlendirmek için, sportif, erotik hobi dakikala-

21 "Kitapsız yapamayız" diyor sağduyuyla Umberto Eco; "İnternete bağlanıp, Gutenberg programına girersem, tüm Shakespeare eserlerini alabilirim. Ama bu kitapları Penguin'den 5 Dolara almak varken, neden bilgisayarı bir sürü bitle(...) doldurup iki hafta beklemek zorunda kalayım ki..." (1996, s. 17)

rıyla dolduracaklarını öngörüyor. Bu tip bir kullanıcı için internet öncelikle *"terrific way to waste time,"* zamanı verimsizce kullanarak(22) boşa harcamanın göz kamaştırıcı bir yoludur.

Bunun kimseye bir zararı olmayabilir ama bir faydası da olmadığı, herhangi bir yenilenme ve ilerlemeye yol açmayacağı da ortadadır.(23)

Teknoloji dünyasında ulaşılacak son nokta internet değil, özellikle Nicholas Negroponte tarafından öngörülen ve kutsanan *'siber dünya'*dır. Negroponte, *"Dijital Olmak"* isimli kitabında (1995) ileriye doğru atılan bu büyük adımı şöyle özetlemektedir: *"Dijital dünyada, alıcı bilgiyi isteğine göre 'resetleyerek' oluşturabilir; mesaj üzerindeki biçimsel denetimin özelleştirilmesiyle bilgi onun olur. Bunu görüntü, figür ve formların neredeyse sonsuz bir bölünüş ve bir araya getirilişini sağlayan söz konusu sanal gerçekliklerin içinde oluşan -büyük ölçüde görsel ve görselleştirilmiş- bir 'sanal sörf' izler."*(24)

Sanal olanın -simulasyonların- içinde sörf yapmanın çok çekici olduğunu yadsımak mümkün değil. Örneğin aerodinamik yapıların tasarımcıları yıllardır 'simulasyon yapıyorlar'; ve belki de Negroponte'nin eseri -milyonlarca in-

---

22 Bu İngilizce cümle, Berkeley'de bilgisayar güvenliği uzmanı olan astronom Clifford Stoll (1996)'a aittir. İnternet-delisi olarak geçirdiği yıllardan sonra, İnternet'in "hiçlikten oluşmuş yapay bir düzen ve fiziksel dünyanın acınası bir taklidi" olduğunu açıklamıştır. Görüldüğü gibi Stoll, klavye ve *mouse*'la alakasını kesmiştir. Bu bir çok kişinin başına gelebilir.

23 Arbasino (1995-96, s. 74) soruyor: "İnternet'in böylesine övgülerle kutlanan sonsuz genişlikteki *otoyolları,* bir yığın faydalı enformasyonun ötesinde, aynı zamanda ne işe yarayan ne de eğlenceli olan sonsuz miktarda aptallık da taşıyor gibi görünmüyor mu?" Bu retorik bir soru cümlesidir. Aptallıkların taşkınlığı ortadadır ve internet bu konuda kendiliğinden korkunç bir üreticidir

24 Teknik terim *morphing*'dir: Herhangi bir nesnenin biçimini ve boyutlarını hiçbir sınır olmaksızın değiştirebilmeyi sağlayan bir tekniktir.

san arasında yayılarak- kendi hazırladıkları simulatif teknikleri kullanan uzmanların fikirlerini çalıyor. Her şeye rağmen, sıradan ölümlüler için sanal sörf genellikle sadece bir video-oyun türüdür. Ve eğer bu sörf fazla ciddiye alınırsa, bu dünyanın sıradan kullanıcıları gerçeklik hissini kaybetme riskiyle karşılaşırlar; yani doğru ve yanlış, varolan ve hayâl edilen arasındaki sınırlar riske girer. Onlar için her şey bir güdülenme ve karmaşadır ve her şey güdülenebilir ve karıştırılabilir. Ama sanal gerçeklikler, aktüel gerçeklikler olma olasılıkları olmayan oyunlar olduklarına göre, *Negropontizm* bir yandan yabancılaşmış ve hayâl kırıklığına uğramış bir güç hissini uyandırırken, diğer yandan tüm yaşamlarını kurgusal dünyalarda geçirecekleri hayâl edilen sonsuz bir çocuklar topluluğu yaratma riskini taşıyor. Dijital çağın rahatlığı, uyuşturucunun sağladığı bir rahatlık gibidir.

Bir gün hepimiz kendimizi *'dijitalleşmiş'*[25] ve sanal bir dünyada mı yaşıyor bulacağız? Umuyorum ki, hayır. Negroponte gerçekten de post-düşüncenin sihirbaz çırağıdır ve onun dinamik ve eğlenceli dünyasında, tek merkez, tek söz sahibi, makinedir. Negroponte ise bize multi-medyasal-sibernetik dünyanın artık düz ve nedensel bir mantık tarafından değil, hiçbir merkezi olmayan 'dairesel bir mantık' tarafından yönetilen bir dünya olduğunu anlatarak, öyle değilmiş gibi davranıyor.

Kulağa iyi geliyor ama hiçbir anlam ifade etmiyor. Çünkü "dairesel mantık" sadece bir metafordur. Sanki mantık diye bir şey hiç yokmuş, olmamış gibi. Mantık doğ-

25 Bu kavram, elektronik iletişim gurusu olan Luis Rossetto'ya aittir ve dijital neslin (*digital generation)* kısaltması olarak kullanılmaktadır. Dili, "hiper-metinler, verili kavramlar ve kanalların genişliği tarafından yaratılmış olan" bu yeni kuşak "bilgisayar tarafından yaratılmış üç boyutlu bir sanal dünyada yaşamaktadır." (Calvo-Platero ve Calamandrei, 1996, s. 58)

ru düşünmenin kurallarını belirler (ki bu kurallar nedensel değil çıkarımsal bir zincirleme bağlantının kurallarıdır) ve merkez kavramı, mantığa ancak sağ ve sol kavramlarının matematiğe ait oldukları kadar aittir. Bu yüzden Negroponte'nin 'daireselliği' sadece fırtınalı bir tutarsızlıklar girdabını harekete geçirebilir.(26) Dante'nin *Cehennemi* üzerine olan yorumlarından birinde T.S. Eliot, cehennemi hiçliğin hiçlikle bağlantılı olduğu yer olarak betimliyor. Aynı ölçüde, dairesel mantık da (mantıksal) bir cehennemdir.

Umutlarım bir yana -sanal sörf ve onun yandaşlarına karşı- televizyonun merkeziliğinin değişmeyeceği konusundaki öngörüm, aynı zamanda televizyonun bir sınırı olmaması düşüncesine dayanır. 1992'de dünyada çoktan bir milyar televizyon aygıtı vardı. Gerçekten açlıktan ölenler ve evsizlerin dışında, yerleşim birimlerinin neredeyse %100'ünde televizyon bulunuyordu. Diğer buluşlar için ise bir sınır vardır. İnternet tıkanıklık yaratır(27) ve 'pasif görme', sibernetik sörflerin 'aktif görme'lerinden daha kolay ve rahattır. Önceden de belirttiğim gibi, sanal dünya, hayâli görüntüleri gösterirken televizyon, gerçekten bize dokuna-

---

26 Ferrarotti'ye göre (1997, s. 193) sanal dünya mesajların ve zekanın (...) maksimum eklemlenmesini onaylayan bir dünyadır. Sanal alemin içinde gelişen kolektif zeka, aynı anda kolektif ve farklılaşmış, genel ve özel (...) olmayı başarabilen bir büyüme süreci, her yana dağıtılmış bir zekadır. Konu tamamıyla 'onaylama' üzerinedir. Çünkü sanal sörf, esnek ve yaygın bir zekanın 'büyümesini' onaylamak zorundadır. Ama aynı zamanda, farklılaşmamış bir magmanın içine dağılmış, yaygın bir aptallığı da onaylamak durumundadır. Olanaklar çoktur. Onaylamak ile gerçekleştirmenin arasında bir engel vardır. Ve burada Negroponte ile aynı görüşleri paylaşan Ferrarotti'nin bahsettiği olanağın gerçekleşmesi pek de mümkün görünmemektedir.

27 İnternet; karşılıklı iletişim olanağını ortadan kaldırmaktadır, ancak daha önce de belirtildiği gibi, iş alanı için son derece yararlı bir buluştur ve pratik kullanımı, gündelik sorunları zorlaştırmaz, aksine basite indirger.

bilen bir gerçekliği yansıtır. Sanal uzayda yaşamak sadece Star Trek'de ve bilimkurgu filminde yaşamak gibidir. Bütün gün ve geceler boyunca mı? Ne sıkıcı! Daha doğrusu çok sıkıcı.

Televizyonun merkeziliği üzerindeki öngörüm yanlış anlaşılabilir.[28] Örneğin aktif ve interaktif bir iletişimin önemini küçük gördüğüm zannedilebilir.[29] Öyle de olsa, 20. yüzyıl biterken *homo sapiens'in* bunalıma girdiği, bilme kapasitesini ve bilincini yitirme tehlikesi ile karşı karşıya olduğu; kısacası öne sürdüğüm tüm sorunların gerçekliği ortadadır.

28 Aynı sorunun radyo için de geçerli olduğunu belirtmek gerekir. Kötü televizyon yada televizyon doygunluğu, İtalya'da olduğu gibi halkın büyük bir bölümünü, henüz gereksiz bilginin etkisiyle bozulmamış radyoya yönlendirebilir.

29 Bunun nedeni belki de, ağlar arası inter-aktif iletişimin, yüz-yüze yani birincil iletişimin soluk bir benzeri olmasından kaynaklanmaktadır. Bilgisayarda mesaj alış verişi yapmak, insanların ekran karşısında yalnız kalmalarına neden olur.

İkinci Bölüm

EKRAN TARAFINDAN OLUŞTURULAN KANAAT

Video-Politika

En önemli üstünlüğü insanları alıkoymak, oyalamak ve eğlendirmek olan televizyon, daha önce de vurguladığım gibi *homo ludens*'i yetiştirmesidir. Ama televizyon aynı zamanda başarılı bir düzenleyici olarak tüm yaşamımızı istila eder. Çocukları 'yarattıktan' sonra, yetişkinleri de 'bilgilendirerek' biçimlendirmeyi ya da etkilemeyi sürdürür. İlk olarak (kavramlardan çok) haberleri, yani yakın ya da uzak dünyada olup bitenleri vererek yapar bunu. Bu haberlerin çoğunluğu ise spor, felaket ya da magazin türü görselliğe ve duygulara dayalı haberlerden oluşur. Ama bu durum, iç ve dış dünyaya ait siyasi haberlerin ve yaşanan kente ilişkin sorunların önemini azaltamaz. Bir çok kişi için öyle olmasa da, politika hakkında bilgi sahibi olmak önemlidir. Çünkü politika tüm yaşamımızı ve beraberliğimizi etkiler. Kötü şehir bizi hapseder, bize çok az özgürlük tanır; ve kötü politika -tabii ki ekonomi politikasını da kapsar- bizi fakirleştirir (bkz. Sartori, 1993, s. 313-16).

Video, benim yazılarımda televizyon aygıtının üzerinde görüntülerin belirdiği yüzey olarak alınır. Bu, aynı zamanda terimin etimolojik anlamıdır, çünkü video Latince'de 'videre'den yani görmek fiilinden tü-

O halde (belki de benim kullandığım bir kavram olan) *video-politika*[1] deyişi, video'nun gücünün ancak bir bölümünü ifade etmektedir: Video'nun politik süreçler üzerindeki etkisi ve böylece nasıl 'politik olunacağı' ve 'politikanın nasıl yönetileceği' üzerinde sağladığı radikal dönüşüm... Bundan video-politikanın sadece demokrasiyi karakterize etmediği anlaşılmaktadır. Video'nun gücü diktatörlüklerin de hizmetindedir. Ama bu yazıda ben video-politikayı sadece liberal-demokratik sistemler, yani özgür seçimler üzerine kurulu sistemler içinde inceleyeceğim.

Demokrasi genellikle bir kanaat yönetimi olarak tanımlanmıştır (Örneğin; Dicey, 1914, Lowell, 1926) ve bu tanım video-politikanın keşfiyle gerçekten etkili olmuştur. Çünkü televizyon, gerçekten müthiş bir kanaat oluşturucusudur. Bugün egemen halk, özellikle televizyonun onu kanaat sahibi olmaya ittiği biçimde 'kanaat sahibi olmaktadır'. Ve kanaatin yönlendirilmesinde, günümüz politikalarının tüm süreçlerinin tam da merkezine video-politika konulmaktadır.

Başlangıç olarak, televizyon gerek adayların seçiminde[2], gerek onların seçim yarışında mücadele etme biçiminde, gerekse sonunda kazananı kazandırmada seçim sürecini büyük ölçüde etkiler. Ayrıca televizyon, hükümeti yani hükümetin seçimlerini etkiler ya da güçlü bir biçimde etkile-

---

remiş bir kelimedir. Terimin teknik İngilizce anlamı farklıdır: burada video, üzerine görüntülerin işlenip sonra da ortaya çıkarıldığı şeyittir (videotape, videocassette ve benzeri terimlerdeki gibi). Ama kelimeleri öylesine kullananların cehaletlerine boyun eğmemeliyiz; Video, görüntülerin, üstünde belirdiği bir yüzeydir.

2 Paradoksal olarak, adayların seçimi ne kadar demokratikse, televizyonunki de o kadar kesin ve saptırıcıdır. Yani Amerika Birleşik Devletleri'nde olduğu gibi ilk seçimlere güvenilir (Bkz; Ornen ve Polsby, 1987.) Ama tabiiki adayların partitocratiche seçimlerini de etkiler.

yebilir: Bir hükümetin yapabileceklerini, yapamayacaklarını ve somut olarak yapmaya karar verdiklerini yansıtır.

Kitabın bu bölümünde, üç konu üzerinde duracağım: İlk olarak kamuoyunun oluşması ve bununla ilgili olarak kamuoyu araştırmaların işlevi ve böylece "demokratik doğruluk"un ortak bir değerlendirilmesine varılacak. İkinci olarak, video-iktidarın seçilen üzerinde nasıl baskı kurduğu üstünde durulacak. Üçüncü bölümde ise televizyonun "iyi politika" üzerindeki olumlu ve olumsuz etkilerini anlamaya çalışacağız.

Kanaatin Oluşturulması

Eğer demokrasi, yönetilenlerin kanaati tarafından yönlendirilen ve denetlenen bir hükümet sistemiyse, o zaman tekrarlamamız gereken soru sudur: Bir kamuoyu nasıl doğar ve nasıl oluşur?

Kamuoyu, genellikle kabaca alınmış bir 'veri'dir. Vardır ve bu yeterlidir. Kamuoyunun fikirleri sanki Platon'un *ideaları* gibi doğuştan gelen fikirlerdir.

Kamuoyu, halkın ya da halkların kanaatlerinin toplamıdır. Ancak bir kanaatin kamusallaşabilmesi, halkı olduğu kadar; genel çıkarlar, ortak fayda ve kollektif sorunlar gibi devleti ilgilendiren konuları da içermesine bağlıdır.

'Kanaat' deyişinin doğru olduğunun altı çizilmelidir. Kanaat; *epistem* değil *doxa,* bilim değil bilmektir. Basit olarak bir 'görüş', kanıtlama gerektirmeyen, subjektif bir kanaat sahibi oluştur.(3) Örneğin, matematik kanaat değildir.

---

3 Habermas (1971); Locke, Hume ve Rousseau'nun *'doxa platonica'*yı çarpıtıp, rasyonel bir karar anlamına getirmeye zorlayarak 'kamuoyu'nu yarattıklarını iddia eder. Bu inanılır bir tez değildir çünkü Aydınlanma'nın tüm yazarları çok iyi derecede Grekçe biliyorlardı. Dolayısıyla 'kanaat' derken, *doxa*'nın, felsefe geleneğinde objektif gerçekliğin karşıtı olduğunun bilincindeydiler.

Başka bir deyişle, bir kanaat, matematiksel bir gerçek değildir. Sonuç olarak, kanaatlerin zayıf ve değişebilir bir nitelik taşıdığını, köklü ve derin kanılara dönüşmeleri halinde kamuoyunu değil, inançları oluşturabileceklerini söylemek mümkündür.

Bu açıklamadan, halkın iktidarı anlamına gelen demokrasinin işleyişinin yine, "halkın bilgisizliği" nedeni ile mümkün olamayacağını ileri süren eleştirel görüşün geçersiz olduğu ortaya çıkıyor. Evet, bu, doğrudan demokrasiye, kendi kendini, tek başına yöneten *demos*'a (halka) karşı bir eleştiridir. Temsili demokrasi bir bilme yönetimi olarak değil, halkın duygu ve düşüncelerini yansıtan bir kanaat yönetimi olarak nitelendirilebilir. Yani temsili demokrasi için, temsili demokrasinin var olup işleyebilmesi için, halkın –ne eksik ne fazla– sadece 'kendi' kanaatlerine sahip olması yeterlidir.

O halde tartışmasız halkın olan, bağımsız bir kamuoyu nasıl oluşur? Herhangi bir konuda kanaat sahibi olabilmek için toplumsal sorunlar hakkında çeşitli yollardan bilgi edinebilmek gerekir. *Res publica'nın* beklentilerine karşı 'sağır', fazla kapalı ve fazla ön yargılı olmak, başarılı bir sonuç elde etmeyi zorlaştırır. Diğer yandan, bir kamuoyu ne kadar çok açılır ve dıştan gelen bilginin devinimlerine göre açıklanırsa, o ölçüde yönlendirilme riskini taşır. *Riesman*, dıştan gelen yansımaların özellikle politik güç ve kitle iletişim araçlarından kaynaklandığını söylemektedir.

Ancak kamuoyunun öncelikle gazeteler tarafından oluşturulduğu dönemlerde özgür ve yönlendirilmiş kanaatler arasındaki denge özgür ve çok sesli olduğu düşünülen bir basının varlığı tarafından güvence altına alınmıştı. Radyonun icadı bu dengeyi ilkesel olarak değiştirmemiştir. Sorun televizyonla beraber ve görmenin tartışmanın yerini aldığı ölçüde ortaya çıkmıştır. Dile dayalı iletişim süregeldikçe kanaatlerin oluşumu yukarıdan aşağıya doğru değil, De-

utsch'un (1968) dediği gibi, tüm görüşlerin bir arada bulunduğu sel sularının adeta bir çağlayan gibi taşmasından oluşur. Ayrıca bu azgın suların akarken, yataklarının diplerinden gelen ivme ve dirençlerle karşılaşması da kaçınılmazdır.[4]

Ancak görüntünün yıkıcı, alt üst edici etkisi, 1700'lü yıllardan beri "kamuoyu" olarak kabul gören görüşlerin dengesini bozarak, gerçekliğinin sorgulanır olmasına yol açmıştır.

Televizyon yıkıcı bir niteliğe sahiptir, çünkü söz konusu ortalama kanaat önderlerini aşar ve kime inanıp güveneceğimizi çeşitli yollarla bizim için belirleyen "tanıdık otoritelerin" çoğulculuğunu ortadan kaldırır.[5] Televizyon gerçeğinde otorite, vizyonun kendi içindeki görüntüsünün otoritesidir. Birazdan göreceğimiz gibi, görüntülerin sözcüklerden çok daha fazla aldatıcı olmaları önemli değildir. Vurgu, gözün gördüğüne inanması üzerindedir; o zaman en çok inanılan ve bilindik otorite, görülen şey olur. *Görülen şey*, 'gerçek' gibi ortaya konur ve gerçek olarak algılanır.

Temsili demokrasinin işlemesi için gerçekten halkın olan[6] bir kamuoyunun varolması yeterlidir. Ancak kanaatin hükümeti olarak demokrasiyi görünüşte destekleyen ama aslında zayıflatan video egemenliği, büyük ölçüde gü-

---

4 Böylece her birimizin kanaati, ilişki içinde olduğumuz gruplardan doğar ve dolayısıyla sadece bilgi veren mesajlardan değil, aynı zamanda tanımlamalardan (kanaatleri enformasyonsuz kılan ve dolayısıyla az geçirimli olan) da kaynaklanır. Kanaatler zevklere benzer ve bilindiği gibi *de gustibus non est disputandum* [ç.n: zevkler tartışılmaz] (Bkz. Berelson 1954).

5 Yukarıda sözü edilen notların derinlemesine açıklaması için Sartori'ye (1995, VIII. Bölüm, Kamuoyu) dönmek zorundayım. Özellikle Deutsch modeline; bkz. s. 183-88.

6 Bu nokta 'kolektif' kamuoyu nosyonu tarafından güçlendirilmiştir (bkz. Page ve Shapiro,1993) ama bu birleştirilmiş kanaat bile tasvir edeceğim erozyondan kurtulamaz.

dülenmiş bir kanaat ürettiği sürece bunun gerçekleşmesi giderek zorlaşacaktır. Çünkü kamuoyunun megafonu olarak görülen televizyon, aslında kendi sesinin dönüşümlü yankısından başka bir şey değildir.

Herstgaard şöyle yazıyor: *"Kanaat araştırmaları egemen olanları yönetir. 500 Amerikalı bizlere, yani diğer 250 milyon Amerikalıya ne düşünmemiz gerektiğini söylemeleri için sürekli olarak sorgulanıyor."*[7] Ve televizyonun toplumun ve kültürün içindeki değişimleri açıklamakta sınırlı olduğu yanlıştır. Gerçekte televizyon, geniş ölçüde ilerleyen ve harekete geçiren değişimleri yansıtır.

7 Bkz; Glisenti ve Pesenti (1990, s. 145).

Kamuoyu Araştırmalarına Dayalı Hükümetler

Telgraf, icat edilir edilmez, haber ajansları tarafından kullanılmaya başlanmıştır. Direklere çekilmiş bir tel eğer bir şey iletmiyorsa sadece bir teldir; eğer yeterince iletmiyorsa o zaman da kötü bir yatırımdır. Aynı şey televizyon için de geçerlidir: Ekran da bir içeriğe sahip olmalıdır. Televizyonun özellikle haber içerikli olan konuları, olayların görüntüleri olmalarına karşın, aynı zamanda halkın sesinin de bir yansımasıdır. "Halkın ne düşündüğünü" bize yüzdelerle ileten kamuoyu araştırmaları da bir anlamda halkın sesi olarak algılanabilir.

Daha açık bir anlatımla, kamuoyu araştırmaları, araştırmacı tarafından düzenlenmiş sorulara verilen yanıtlardan oluşur. Bu araştırmaların herkes tarafından bilinen en önemli özelliği; yanıtlarının, soruların nasıl ve kim tarafından hazırlandığıyla büyük ölçüde bağlantılı olduğu ve 'ısrarla' sormanın o anda genellikle beklenmedik bir yanıt doğurduğudur. Sonuç olarak, kamuoyu araştırmalarının, öngörüldüğü gibi halkın ne düşündüğünün bir ifadesi olduğunu söyleyebilmek mümkün değildir. Gerçekten de araştırmalardan ortaya çıkan kanaatlerin çoğu:

a) Zayıf (yoğun yani güçlü olarak hissedilen kanaatleri ifade etmez),

b) Uçucu (birkaç gün içinde değişebilir),

c) Büyük bir olasılıkla, bir şeyler söylemiş olmak için uydurulmuş ('bilmiyorum' demek çoğu kimseye utanç verir); ve özellikle

d) Medyaların dönüşümlü bir geri tepmesi, yansıtıcı bir etkisidir.

Sonuç olarak, kamuoyu araştırmalarından elde edilen kanaatlerin çok zayıf olduğu ve nadiren yoğun bir kabul gördüğü ortadadır.[8] Russell Newman şöyle yazıyor:

"Sıradan bir vatandaş için, her yıl ulusal politikaya ilişkin kendisine yöneltilen on sorudan ancak iki ya da üç tanesi belirli bir anlam ifade ederken, geri kalanlar hakkında hiçbir görüşü olmayabilir. Ancak bu gerçek, bir anketör tarafından sorgulandığı zaman her 10 konuda da düşüncelerini açıklamasına engel değildir" (1986, s. 22-23). Bu durum büyük bir kısmı zayıf ve tutarsız kanaatlerden oluşan bir sözde kamuoyu ile sonuçlanır.[9] "Metalik metallerin kanunu" ya da bir o kadar fantastik ve absürd olan "1975 Yasası'nın kamu işleriyle ilgisi" üzerine araştırma yapan bir görüşmecinin bile, soru sorduğu kimselerin en az üçte birinden hatta üçte ikisinden yanıt alacağı bir gerçektir (Bkz; Bishop, 1980).

Her insanın çeşitli konularda yoğun ve güçlü kanaatleri oluşabilir ancak bu kanaatlerin seçim dönemlerinde kaçınılmaz olarak, kullanılacak oy ile aynı doğrultuda olacağını söylemek mümkün değildir. Seçmen, oy pusulasına tek bir

---

8 Yoğunluk kavramı *salince*, yani önem ve üstünlük kavramlarıyla birleşiktir. Kolaylık sağlamak için birbirlerinden ayrı kavramlar olarak verilmelerine rağmen, ikinciyi birincinin içinde çözümlüyorum.

9 Converse (1964), politik tercihlerle ilgili aynı sorunun belli zaman aralıklarıyla tekrar sorulduğunda, yanıtların hiçbir yapıcı uyuma sahip olmadan yani rastgele değiştiğini açıklamaktadır.

görüş bildirmek zorunda olduğu için fazla emin olmadığı diğer dört, belki de beş görüşünü göz ardı etmek zorundadır. Uzmanlar yirmi yılı aşkın bir süredir Amerikalı politikacılara bütçe açıklarını kapatmak ya da borçlarını sıfırlayabilmek için benzine belli oranda bir vergi koymalarını öneriyorlar (Amerika Birleşik Devletleri'nde benzin Avrupa'ya oranla çok daha ucuzdur). Ancak yapılan bütün kamuoyu araştırmaları Amerikalıların aynı görüşte olmadıklarını göstermekte. Oysa eğer Cumhuriyetçiler ve Demokratlar hep birlikte böyle bir artışı onaylarsa eminim ki bir sonraki seçimlerde oy açısından herhangi bir sorun yaşamayacaklardır. Burada esas anlaşılması ve vurgulanması gereken, alınan bir kararın nasıl bir tepkiye yol açabileceğinin önceden bilinmesinin mümkün olmadığıdır. Sonuç olarak, herhangi bir sorun üzerindeki bir görüş, seçmenin temel eğiliminin kesin bir yansıması değildir.

Kamuoyu araştırmalarının bir diğer sorunu da, elde edilen veriler üzerinde kolaylıkla işlem yapılarak -resmileşmiş ifadeleri olan referandumlarda olduğu gibi- gerçek sonuçların değiştirilebilmesidir. "Kürtaj onaylanmalı mı" yada "yaşama hakkı korunmalı mı" gibi sorular herkes tarafından kolaylıkla anlaşılacağı gibi, aynı sorunun değişik biçimde sorulmasından başka bir şey değildir. Aynı sorunun farklı biçimde düzenlenmesi hedef kitlenin yanıtlarını %20 oranında değiştirebilir. Watergate Skandalı (1973) sırasında, Başkan Nixon'ın "görevden çekilmesi" mi yoksa "sanık konumunda yargılanması" mı gerektiği üzerine sadece bir ay içinde yedi araştırma yapılmıştır. O zaman 'olumlu' yanıtların oranı %10 ile %53 arasında değişmekteydi. Aradaki bu büyük farkın temel nedeni, soruların düzenlenmesinde görülen değişikliklerdi (Crespi, 1978, s. 71-72). Bu, basit bir soru için aşırı bir farktır. Ve tehlike, sorunlar karmaşıklaştıkça artacaktır. İngilizler arasında Avrupa Birliği'ne katılım hakkında yapılan bir araştırmada, eğilimler korkutucu bir bi-

çimde %10'dan %60'a kadar değişiyordu. Bu farkın da, soruların ortaya konuş ve soruluş biçimi ile doğrudan bağlantılı olduğu bilinmektedir.(10) Yukarıdaki verilerden, araştırmada denek olanların, soru ve soruluş biçimlerinden etkilendikleri oranda yanılgıya düşecekleri sonucunu çıkarabilmek mümkündür. Gene de Amerika Birleşik Devletleri'nde politikacıların araştırma bağımlılığı, başta Devlet Başkanı olmak üzere, çok yüksek düzeydedir. İtalya'da da Berlusconi, kamuoyu yoklamalarına büyük önem vermekte ve tüm politik yaşamını bu sonuçlar doğrultusunda şekillendirmeye çalışmaktadır. Ancak bu büyük bir yanılgıdır; çünkü araştırma bağımlılığı bizi yanıltan ve aynı zamanda aldatan yanlışları dinlemek ve onay vermektir. Bu araştırmalar, *vox populi'*nin (halkın sesi) ifadesi olan bir gücün yansıması değil, tam tersi, medyanın halk üzerindeki etkisinin bir göstergesidir ve bu etki gerekli ve yararlı kararları engellerken zayıf, karmaşık ve yönlendirilmiş görüşlerin kamuoyu kanaatleriymiş gibi algılanmalarına ve hatalı kararlar verilmesine neden olur. Bunlara gözü kapalı alınmış kör kararlar demek de mümkündür. Çünkü bu konuda deneyimli olan herkesin çok iyi bildiği gibi, soru sorulan deneklerin büyük bir bölümü, yanıtlamaları beklenen sorular hakkında neredeyse hiçbir bilgiye sahip değildir. Beş Amerikalı'dan ikisi, ne hangi partinin -ki sadece iki parti vardır- parlamentolarını denetlediğini, ne de dünyadaki devletlerin nerede bulunduklarını bilirler (bkz. geniş olarak; Erikson, 1988). Bunların

10 Hilebazlığın sınırının bir örneği de, farklı cevaplar elde etmek için iki ismin yerlerinin değiştirilmesinin yeterli olmasıdır. Roper tarafından 1988 Eylül ayında yapılan araştırma, önce Dukakis'in isminin anılması durumunda (cumhurbaşkanlığı için demokrat adayı), Bush'un (onun cumhuriyetçi rakibi) yüzdesinin %12 oranında düştüğünü; Bush'un ismi başa koyulduğunda ise 4 puanlık bir düşüş sağlayan bir yer değiştirmenin söz konusu olduğunu saptamışlardır (Crespi,1989, s. 89).

bilinmemesi, sadece Amerikalıların cehaletinin bir göstergesi olarak kabul edildiği sürece önemli olmayabilir. Ancak, göz ardı edilemez bir ilgisizliğin ifadesi olduğu zaman, basit bir veri olmaktan çıkıp, üzerinde durulması gereken bir sorun haline gelebilir Buradaki temel gerçek, çok basit konular hakkında bile sağlıklı bilgilere sahip olmayan insanların, çok daha karmaşık ve önemli sorunlara geçerli yanıtlar vermelerinin mümkün olamayacağıdır.

Sanırım, çoğumuz -alçak sesle de olsa- araştırma bağımlılığının zararlı olduğu, araştırmaların ağırlığının azaltılması gerektiği ve bu yolla sağlanan demokratik (ya da 'objektif') güven belgelerinin uydurma olduğu konusunda birleşiyoruz. Ama neredeyse herkes, araştırmaların yayılmasının önlenemez olduğu inancına yenik düşüyor. Bunun nedeni, araştırmacıların görevlerini yerine getirmemelerinden kaynaklanmaktadır. Kamuoyu araştırmacıları (*pollsters),* hedef kitlelerine (*quidam)* herhangi bir ayırım gözetmeksizin "Bunun hakkında ne düşünüyorsun?" diye sormakla yetinip, "bunun hakkında ne bildiğini", daha doğru bir anlatımla, "bir şey bilip bilmediğini" netleştirmiyorlar. Oysa sorunun esas kısmı budur. İtalya'da seçim sistemi ile ilgili anayasa değişiklikleri hakkında çalışırken; ortaya çıkan bir kamuoyu araştırması (CIRM); İtalyanlar'ın %51'inin kurucu bir meclisin seçiminden yana; sadece %22'lik bir kısmının ise değişiklikten yana olduğunu bildiriyordu. Aynı gün (15 Ocak 1997) İndro Montanelli şakacı bir üslupla, *Corriere della Sera*'da 'bicamerale'(*)nin (çift yataklı) pek çok İtalyan için olsa olsa iki yataklı bir oda olabileceğini tartışıyordu. Kamuoyu araştırmalarını ticari bir amaç doğrultusunda yapanlar için, elde edilen verilerin hangilerinin tutarlı, hangilerinin tutarsız olduğunun netleştirilmesi önemli

(*) Bicamerale: İkili meclis sistemi ve çift yataklı olarak iki farklı anlamda kullanılan bir sözcük.

değildir, çünkü çıkacak sonuçların onlar için bağlayıcı bir niteliği yoktur.

Bu karmaşık ve karanlık bölgeyi, *fact-finding polls* ve büyük halk kitlelerinin *bilmeme derecesini* netleştiren derinlemesine görüşmelerle aydınlatmak, araştırma merkezleri ile üniversite enstitülerinin başlıca görevi olmalıdır. Halbuki onlar suskun ve uysal kalıyorlar. Ve önlenebilir olanı önlenemez kılıyorlar.

Daha Az Enformasyon

Kamuoyu araştırmalarına dayanan hükümetlerin, yanlış bilgilendirilmiş kanaatlerin etkisinde oldukları bir gerçektir. Bu sonuç, *bilgilenme* sorununun ne kadar önemli olduğunun bir kanıtıdır. Televizyonun tartışılmaz üstünlüğü de bilgilendirmesinden kaynaklanmaktadır.

Bilgilendirmek, kavramlar hakkında bilgi sunmaktır. Somut olaylar hakkında olduğu kadar soyut, değişken olaylar hakkında da bilgi sahibi olabiliriz. Bu gerçek bize *"bilgilenmenin, bilgi sahibi olmak anlamına gelmediğini"* açıklamaktadır. Enformasyon, doğası gereği, anlamayı sağlamaz: Hiçbir şey anlamasak bile, birçok şey hakkında bilgi sahibi olabiliriz. O zaman enformasyonun sadece kavramları verdiğini söylemek yerinde olacaktır. Ki bu hiç de kötü bir şey sayılmaz. Söz konusu kavramsal bilme, *homo sapiens'in* oluşumuna da katkıda bulunur. Ama kavramsalcılığın küçümsenmemesi, onun yüceltilmesi gerektiği anlamına da gelmez. Dediğim gibi, kavramları bir araya yığmak, onları anlamak için yeterli değildir.

Birbirinden çok farklı önem ve değerde enformasyonların olduğunu da belirtmek gerekir. Bir çoğunun, anlamlı bir değer taşımayan, gündelik, yüzeysel ve eğlenceye yönelik

nitelikte haberler olduğu bir gerçektir. Diğerleri ise, kamusal ve çıkarlarla ilgili sorunlar üzerinde bir kamuoyu oluşturmayı sağladıkları için nesnel olarak önemlidirler.

Eksik bilgilendirme ile yanlış bilgilendirme arasında bir ayırım yapmak gerekir. Verdiği bilgiyi değersizleştiren, ya da on haberden dokuzunu göz ardı ederek bütünü anlamsızlaştıran -haberi mümkün olduğu kadar kısaltan- bilgilendirmeye eksik bilgilendirme denir. Yanlış bilgilendirme ise izleyicileri yanılgıya düşürecek kadar tahrif edilmiş bilgilerden oluşur. Haberlerin tahrif edilmesi genellikle önceden planlanan bir durum değil, mesleki hatalardan kaynaklanan bir sonuçtur; ki bu, çok daha tehlikeli bir gerçekliktir.

Doğal olarak, aralarındaki ayırım analitiktir, problemin farklı ve açık bir analizinin yapılmasını sağlar. Somut olarak, *eksik bilgilendirme* ile *yanlış bilgilendirme* çakışan alanlardır ve birbirlerinden etkilenmektedir. Ama bu durum, bizim onları birbirlerinden bağımsız olarak değerlendirmemizi engellemez.

Haberlerin yayılması gazete aracılığı ile gerçekleşir. İngilizce'de gazete anlamına gelen *newspaper* tam olarak kendi doğasını açıklar (*news*: haberler, *paper:* kağıt). İtalyanca'daki *'giornale'*(*) ise haberlerin, gündelik, her gün yeniden oluşan niteliğinin altını çizer.

Ama kitlesel bilgilendirme, radyonun icadıyla gelişmiştir. Gazete, toplumun okuma-yazma bilmeyen kesimini doğası gereği zorunlu olarak göz ardı ederken, radyonun sesi tüm insanlara ulaşmaktadır. Ancak bu niceliksel büyüme niteliksel bir fakirleşmeyi beraberinde getirmektedir.

Gazeteler ve radyo arasında bir fark her zaman vardır. Radyo, okumayana bile hitap ettiğine göre daha basitleşmeli, en azından haber bülteni daha kısa olmalıdır. Böylece radyonun gazeteyi tamamladığı söylenebilir.

(*) Giorno: gün (ç.n.)

Peki ya televizyon? Kabul edelim ki televizyon daha geniş bir hedef kitleye ulaştığı için radyodan daha fazla bilgilendirir. Ama ilerleme burada durur. Çünkü televizyon herhangi bir iletişim aracından daha az enformasyon verir. Üstelik televizyonla birlikte yayınlanacak binlerce haber içinden hangilerinin seçileceğine ilişkin kriterler radikal bir biçimde değişmiştir. En geçerli haber görselleşebilen, bir film gibi gösterilebilen haberdir; görselleşemeyen haberin haber değeri olmadığı gibi, hedef kitleye ulaşabilme şansı da yoktur.

Televizyonun bu sınıflayıcı ve seçici niteliği, görüntüler üzerine konuşabilme gücüne karşın inandırıcılığını sarsar, üstünlük mücadelesine zarar verir. Gazetelerin ve radyonun birbirlerine üstün gelme çabası olmamasına karşın televizyonun hep ön plana çıkma yarışı içinde olduğunu belirtmek gerekir. Ancak bu yarış belli sınırlar içinde gerçekleşir. Her haberin görsel bir yanının olması gerekmediğine göre bu üstün olma çabası ve inancı, televizyonun kendi yarattığı bir sorundur.(11)

Hatırlanacağı gibi, televizyon yayıncılığının ilk dönemlerinde, haberler yazılı metinlerden okunarak sunulmaktaydı. Ama bir süre sonra, birileri televizyonun temel görevinin, sözünü ettiği şeyleri 'göstermek' olduğunu keşfetti. Ve bu keşif, televizyonun dejenere olmasının başlangıcı oldu. Çünkü bu buluş, çalışma alanını yakınla sınırlayıp, haber ekipleri için ulaşılması zor ve pahalı ülkeleri devreden çıkarması nedeniyle, televizyonu, McLuhan'ın yorumlarının tam tersine, "köyleştiren" bir nitelik taşımaktaydı.

---

11 Sadece çoğalma iç mekanizmalarına uygun olarak, nesnel bir ihtiyaçtan bağımsız bir biçimde, bürokrasilerin otomatik büyümesini öngören 'Parkinson Kuralı' (Parkinson, 1957) hiç değiştirilmeden televizyon çalışanlarının artmasına uygulanabilir.

Günümüzde, televizyonlarda yerel-ulusal haberlerin giderek çoğalmasına karşın uluslararası haberlerin azaldığı görülmekte. Daha da kötüsü yada hiç olmadığı kadar kötüsü, televizyonun her zaman "göstermek" zorunda olduğu inancı yerleştikçe, her şeyin filme çekilmesi de bir zorunluluk olarak algılanmakta. Bunun sonucunda televizyon ekranları, hiçbir anlamı olmayan, şişirilmiş, abartılmış haber filmleri ile dolmaya başladı. Örneğin, İtalya'da *Temiz Eller Operasyonu* sırasında, bir bankanın güvenlik kamerasından çekilen görüntüler, olayla hiçbir bağlantısı olmamasına karşın, yüzlerce kez yayınlandı. 13-14 yaşlarında iki kız çocuğun evden kaçması, internet aracığı ile, Madrid'e kadar ulaşan sayısız programcının olaya müdahale etmesi ve ekrana bir macera filmi gibi yansıması sonucunda, diğer çocuklarda da evden kaçma duygusu yarattı.

Yarım saatlik bir haber programı eğer İngiltere ya da Almanya'da yapılan genel seçimlere 30 saniye, varlığını ekranlardan yansıyacak bir görüntü ile duyurmaya çalışan, dünyanın unutulmuş bir köşesindeki küçük bir ülkeye 2-3 dakika, kalabalıklar içinde çocuğunu kaybetmiş bir annenin gözü yaşlı görüntülerine 5-6 dakika ayırıyorsa, izlenme oranı yüksek olacaktır. Burada önemli olan, yapılanın haber değeri olup olmadığı değil, habercilerin mutfağından, yayınlanmaya uygun bulunarak seçilip ekranlara getirilmiş olmasıdır. Bu anlayışa göre, neredeyse, bir arabanın çarpması sonucu ölen tavuk bile haber, ancak unutulmaya mahkum bir haber olabilir.

"Göstermek" zorunluluğu, bir süre sonra "kendini göstermek" arzusunu doğurur. Bu süreç, ancak bir kamera ya da bir muhabirin varlığı ile oluşan, televizyon tarafından sadece televizyon için üretilen *"sahte, kurgulanmış haberlerin"* ortaya çıkmasını hazırlar. Bu tür haberlerin kullanımında aşırıya kaçılıp bir istismar söz konusu olmaya başladığında, kolaylıkla tahrif edilmiş haber niteliğine bürünebilirler.

Üzerinde durulması gereken temel sorun, sahte, anlamsız ve bayağı olana doğru hızlı gidişin, hiçbir objektif gereksinim ya da teknolojik dayatmalardan kaynaklanmamasıdır. İngiltere'de, Fransa'da ve başka yerlerde ciddi ve (eğer ellerinde yoksa) filme çekilmemiş haberler yayınlanmayı sürdüren muhabirler vardır. Bizim televizyonlarımızda yaşanan seviye düşüklüğü, çalışan kadroların hem entelektüel hem de profesyonel anlamdaki bireysel yetersizliklerinden kaynaklanmaktadır. Bu da bize, haberlerin çok daha iyi olabileceğini göstermektedir.

Görüntünün gücünün görüntüyü kafese kapattığı doğrudur. Bunu anlayabilmek için, gazetenin yazılı haberi ile televizyonun görsel haberini karşılaştırmak yeterlidir.

Yazılı kültür insanı, yani gazeteler çağının insanı her gün, çoğu tek bir sütuna sığdırılmış 10-15 anlamlı -ulusal ya da uluslararası- haber okuyordu. Bu sayı televizyon haberciliğinde, zaman darlığı nedeni ile yarı yarıya azalmaktadır. Süredeki bu sınırlama, sorunun çerçevesinin çizilmesini, dolayısı ile anlaşılabilmesini zorlaştırır. Çünkü biliyoruz ki görüntü, soyutlamanın düşmanıdır, oysa anlatım, soyut bir sorunun çözümlenmesidir. Ciddi sorunların görsel nitelikten yoksun olması, haber olarak değerlendirilmelerini engellerken, öldürme, şiddet, kaçırma, protesto eylemleri, ya da deprem, yangın, sel gibi doğal afetlerin görsel zenginlikleri, televizyonun "gösterme" ayrıcalığına olan uyumları nedeniyle ekranlarda yer almaktadır.

Sonuçta *görülebilir* olan, bizi görülebilirliğin tutsağı haline getirir. Gören (ve görmekle yetinen) insan için *görünmeyenin* varlığı da yoktur. Bu göz ardı ediş, televizyonun eşit özellikteki yüzlerce, binlerce haber arasından "görülmeye değer olanı" seçerken izlediği yolun belirginleşmesi ile daha da artacaktır.

Yetersiz bilgilendirme ve sadece yakın çevre ile ilgili haberlerin yayınlanması, tüm dünyanın görüş kaybına uğ-

ramasına, hemen hemen hiçbir şeyle ilgilenmemesine yol açmakta. Televizyon tarafından eğitilmiş halkların duyarsızlığı, iki büyük Dünya Savaşı dışında, 20. yüzyılın en önemli politik olayı olarak kabul edilen Berlin Duvarı'nın 1989'da yıkılması sırasında A.B.D. yurttaşlarının tepkilerinden çok açık biçimde anlaşılmaktadır. Almanya'dan duvar yıkıntıları üzerinden canlı yayın yapan ABC televizyonunun haberleri, iki tanınmış sunucunun desteğine karşın, aynı saatteki diğer programlara oranla en az izlenen yayın olmuş, aynı yıl Tien en Man meydanındaki Çinli öğrencilerin tanklara karşı giriştikleri protesto gösterileri ise görsel niteliği nedeniyle çok daha fazla izleyiciyi ekran başına çekmeyi başarmıştır.(12)

Amerika'nın bir diğer büyük kanalı CBS, olayı: *"Bu, izleyicilerin tercih sorunudur. İzlenme oranlarını, depremler, fırtınalar gibi basit ve görsel olaylar yükseltir"* diyerek sakin bir biçimde yorumlamıştır. Bu umursamazlık ve dar görüşlülük, medyanın suçunu izleyicilere yüklemekten başka bir şey değildir. Dünyada olan bitenden haberi olmayan bir insanın ilgisiz kalması doğal bir sonuçtur. Bir konu hakkında bilgi sahibi olabilmenin, dikkat ve zamandan oluşan bir maliyeti olduğu ve elde edilen bilginin ancak kitlelere ulaştığı oranda bedelinin ödenebileceğinin bilinmesi gerekir.

---

12 Tian an Men olayıyla ilgili olarak Henry Kissenger'a şöyle sorulmuştur: "Nasıl olur da öğrencilerin ellerindeki pankart ve şeritlerdeki yazıların çoğu İngilizce olabilir?" Ve sonradan incelendiğine göre, "meydanda çok fazla kurban yoktur, ölenler ise meydandan oldukça uzak bölgelerdedir ve bunlar da öğrenciler değil, ülkenin politik hayatını değiştirmekten çok, daha iyi bir ekonomik koşullar talep etmek için direnen işçilerdir." (Glisenti ve Pesenti, 1990, s. 174). Dolayısıyla Tian an Men olayı, televizyon tarafından düşük-bilgilendirme ve kötü-bilgilendirmenin varlığıyla yaratılmış bir hayali-olay olarak tasarlanmıştır.

Müziği sevmek için müzik hakkında bir şeyler bilmek gerekir; aksi takdirde Beethoven'in eserleri ancak bir gürültü olarak algılanır. Aynı şekilde futbolu sevmek için, bu oyunun doğasını anlamış olmak, satranç tutkunu olmak için de hamleleri bilmek bir ön koşuldur. Siyaset ve uluslararası ilişkiler alanında da ancak bilgi sahibi olanlar günlük haberleri anlayıp yorumlayabilirken, bu konular hakkında önceden belli bir birikimi olmayanların, kısa bir sürede sıkılıp diğer konulara geçmesi çok doğaldır. Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla ilgilenmeyen halk, büyük Amerikan televizyon şebekeleri tarafından oluşturulmuş bir halktır.[13] Eğer izleyicilerin seçimleri yerel ve magazin türü haberler üzerinde yoğunlaşıyorsa; bunun nedeni, haber ağlarının hiçbir şey bilmeyen ve hiçlikle ilgilenen vatandaşlar yaratmasıdır.[14]

Televizyonun bir güç olarak ortaya çıkmasına kadar, insanlar politika ve uluslararası ilişkiler ile ilgili haberlerle ilgileniyorlardı ve gazeteler de bu ilgiyi besleyecek yayınlar yapıyorlardı. Oysa bu ilgi günümüzde giderek azalmaktadır. Bunun suçu izleyicide değil, halkın ilgi ve merak ateşini söndüren görsel-politikada aranmalıdır.

---

13 Ki bu kamusal şeylerle bile artık ilgilenmeyen bir halktır. Bugün Birleşik Devletler'de 30 yaşın altındaki gençlerin sadece %20'si *world-news*–dünya haberleri denen haberleri takip etmektedir.

14 Neil Postman şöyle yorumluyor: "Bugün her koşulda Amerikalılar Batılı dünyanın en çok eğlendirilen ve en az bilgilendirilen toplumudur." (1985, s. 106)

Artan Yanlış Bilgilendirme

Yanlış bilgilendirme, az hatta çok az bilgilendirme değil, kötü, tahrif edilmiş biçimde bilgilendirmedir.

Televizyonun yanlış bilgilendirmesinin bir ölçüde istenmeden ve önlenemez bir biçimde gerçekleştiğini kabul etmek gerekir. Öncelikle, McLuhan'in *"global köy"*ünün ancak yarısının "global" olduğunu, kapsayıcı bir nitelik taşımadığını belirterek işe başlamak yerinde olacaktır. Televizyon kameraları, siyasi açıdan özgür olan ülkelerin topraklarına kolaylıkla girip çekim yaparken, muhabirlerin yaşamlarının tehlikede olabileceği bölgelere daha az, diktatörlük gibi baskı rejimlerinin geçerli olduğu ülkelere ise hiç giremektedir. Televizyon tarafından göz ardı edilen bu çatışma bölgeleri, bir anlamda kendi meşruluklarını sürdürebilme özgürlüğüne de kavuşmaktadırlar .

Geçmiş yıllarda, Madagaskar'da, İdi Amin dönemindeki Uganda'da, Zaire'de (eski Belçika Kongosu) -liste daha da uzun olabilir- korkunç katliamlar yaşandı. Bunların hiçbiri televizyonlara yansımadığı için dünyanın haberi bile olmadı. Oysa aynı dönemde, en az 250.000 kişinin ölümüne neden olan İdi Amin, Afrika ülkelerine yaptığı ziyaretlerde büyük bir saygı ve sevgi ile karşılanmaktaydı. Bugün de aç-

lıktan yok olma noktasına gelmiş olan Sudan, tıpkı Etiyopya'da Mengistu'nun yaptığı gibi, tek bir televizyon kamerasının topraklarına girmesine izin vermemektedir. Aynı sorunlar ve tükeniş, 1950'li yıllarda Endonezya'da da yaşanmıştı. Çin'de on milyonlarca insanın, Mao Tse-Tung'un büyük devriminin peşinden giderek, açlıktan ölmesine ne denir? Çin'e o zamanlar girilemiyordu, bugün de girilemiyor ve böylece bir milyarı aşkın insanın kaderi, televizyon için hiçbir haber değeri kazanamıyor. *Non vidi, ergo non est.**

Bu örneklerden de anlaşılacağı gibi televizyon, gösteremeyeceği şeyleri göstermediği için suçlanamaz. Televizyon, dünyayı doğru olmayan, eksik ve saptırılmış bir biçimde yansıtıp tanıtması nedeniyle eleştirilebilir.

1988 seçimlerinde, ABD Başkanlığı için mücadele eden Jesse Jackson'a göre, Güney Afrika terörist bir bölgeydi, ama televizyon kameralarına kapalı olan Libya, İran ve Suriye, tüm terörist faaliyetlerine karşın, Jackson'ın listesinin dışında kalıyordu. İsrail'in Güney Afrika gibi kara listede yer almamasının tek nedeni ise Amerika Birleşik Devletleri ve dünyanın değişik ülkelerindeki yahudi *lobileri*nin güçlü faaliyetleridir. Televizyon, istemeyerek de olsa (ama bir fikir de vermeyerek) özgür ülkeleri suçlarken, soykırım yaparak varlığını sürdüren diktatörlerin yönetimindeki bağımlı ülkeleri korumaktadır.

Buraya kadar, dünyanın bir bütün olarak algılanmamasından kaynaklanan sorunlara değindik. Şimdi, başka yanlış bilgilendirme biçimlerine bir göz atalım. Daha önce sözünü ettiğimiz kurgulanmış haberlerin, bu alanda çok masum kalacağını belirtmek gerekir.

İşe, yanlış istatistiksel veriler ve tesadüfi örneklemeye dayalı kamuoyu araştırmaları ile başlayalım.

---

* "Görmüyorum, öyle ise yok" (ç.n.)

Yanlış istatistiksel veriler, verilmeyen gerçeklerin yanlış açıklamalarıdır. Bu yanlışlıklarda, günümüzde yazılı basın da önemli bir rol oynarken, verileri birer dogma gibi herkese ulaştıran televizyondur. Çünkü, sadece birer sayı ve yüzde hesapları ile tablolara yansıyan bu nesnel sonuçlar televizyon için tartışmasız bir objektiflik içeren görüntülerdir. İstatistiklerde matematik ön plandadır ve matematik dedikodu yada sözcüklerden oluşmaz. Ancak matematik için olmasa bile, bu tabloların yorumlanması için söz gerekir.

Amerika Birleşik Devletleri'nde özellikle zencilere ama aynı zamanda doğal olarak diğer azınlıklara da uygulanan ırk ayırımını göstermek ve ölçmek için kullanılan, -gerçekten inanılmaz olan- istatistikleri ele alalım.

Zencilerin ayrımcılığa uğradığı, yani gerçekten sadece zenci oldukları için kasıtlı olarak ezildikleri nasıl gösterilir? 40 yılı aşkın bir süredir, zencilere uygulanan ayırımcılığın göstergesi, çoğunluk ve özellikle medya tarafından, toplumun bu kesiminin (demografik oranlarına göre) üniversitelerde, Wall Street'te, büyük işletmelerde ve son olarak dolar milyarderleri listesindeki düşük düzeyde temsil edilmeleri olarak kabul görmektedir. Bu varsayıma göre, zencilerin ayırıma uğramalarının nedeni, beyazlardan daha az sayıda olmalarından kaynaklanmaktadır. Ancak bu sonuç hiçbir anlam taşımamaktadır. Çünkü basit bir istatistik bilgisi olanlar bile normal olmayan bir dağılımın, gerçek nedeni ve bu nedeni doğuran etkenleri içermediğini bilir. Önemli olan, zencilerin her alanda düşük temsil edildiklerinin saptanması değil, bunun ırkçı bir ayırımcılıktan kaynaklandığının vurgulanmasıdır.

Zencilerin, koşu, boks, basketbol ve atletizmin pek çok dalında yüksek oranda temsil edildikleri bir gerçektir. Siyahlar, dans ve caz müziğinde de başarılıdırlar. Acaba bu başarının ardında, beyazlara uygulanan bir ayırımcılık mı yatmaktadır? Kimse bunu desteklemez ve iyi bir mantık

bunun bariz bir aptallık olduğunu bilir. Oysa aynı varsayım, tersi durumlarda kabul görmekte. Asya kökenli olanlar, bu mantık dahilinde nasıl yorumlanacaklar? "Sarı ırk"tan gelen Japonlar Amerika'nın en önemli üniversitelerinde, nüfuslarına oranla çok yüksek bir temsil gücüne sahiptir. Bunun temel nedeni, başkalarının uğradığı ayırımcılıktan değil, bu öğrencilerin diğerlerine oranla daha çalışkan ve başarılı olmalarından kaynaklanmaktadır.

Doğru bilgilendirme böyle olmalıydı ancak tahrif edilmiş bilgi farklı sonuçlar vermektedir.

Yanlış bilgilendirmelere, yanlış istatistiklerin dışında bir de tesadüfi örneklemeye dayalı kamuoyu araştırmalarını eklemek gerekir. Herhangi bir konu hakkında bir görüşme yapıp, bunu film görüntüleri ile renklendirmek isteyen bir muhabir, sokaklarda dolaşarak önüne gelen kimselerle bu isteğini gerçekleştirebilir ve sonuçlar medyaya halkın sesi olarak yansır. Burada sorulan soruların, önceden belirli yönde hazırlanmış olmalarının dışında, sorulara muhatap olanların, halk adına değil, kendi adlarına konuştukları, kendi bireysel görüşlerini açıkladıkları kabul edilmelidir. Rastlantısal görüşmeler zaman zaman renkli sonuçlar verebilir. Ancak önemli ve ciddi sorunlar karşısında anlamlı bir geçerlilikleri yoktur. Bu saçmalıklar ekrana halkın sesi olarak yansımakta, konuşmaktan aciz bir kimsenin görüşleri, ertesi gün, yüzbinlerce kişi tarafından yinelenmekte.

Bu sorunu Telesio Malaspina çok güzel özetlemektedir:

"Televizyon sokaktaki insanlara söz vermeyi sever (ya da söz veriyormuş gibi yapmayı). Sonuç ise, gerçeğin, sık sık, olmadığı bir biçimde gerçekmiş gibi sunulmasıdır. (...) En aykırı ve aptal görüşler (...) bir düşünce akımının yoğunluğunu kazanırlar. (...) Televizyon yavaş yavaş, her kimin söyleyecek ya da yakınacak bir şeyi varsa, dinlenmeye hakkı olduğu kanısını yaratır. Hemen. Ve abartılı onaylama jestleriyle (...) Halkın doğrudan ve kötüye kul-

lanılması, bugün herhangi bir kararın halkın zoruyla alınabileceği yanılsamasını yaratır." (1995, s. 24)

Yanlış istatistikler ve rastlantısal görüşmelerin yanı sıra, heyecan ve şiddet unsurlarını içermesi zorunluluğu da haberlerin tahrif edilmesinin en önemli etkenleri arasında sayılabilir. Aykırı, garip ve abartılmış verilerin ekrana yansıması kaçınılmazdır. Bir sav ne kadar saçma ve tutarsızsa, o kadar reklamı yapılıp yaygınlaşmaktadır. Boş beyinler, şarlatanlar ve zoraki düşünürler, en önemli konularda uzman kesilip şöhret kazanırken, ciddi ve gerçekten düşünen, bilgi sahibi olan insanlar gölgede kalıyor. Bu durum aslında *'kötü yorumlanmış bir çıkar'*a hizmet etmektir.

Diğeri ise, önceden dediğim gibi, saldırı ve şiddete ayrıcalık vermektir. Bu durum değişik şekillerde gerçekleşebilir. Amerikan televizyonu, televizyon habercisinin "eleştirel bir işlev"le donanmış olduğunu hissetmesi ve yapısal olarak iktidarı kışkırtmaya ve iğnelemeye, onu kuşku ve zan altında tutmaya hazır olması anlamında saldırgandır, dolayısıyla karşıt bir güçtür. Bu saldırganlık Amerika Birleşik Devletler'inde profesyonel bir etik olarak hissedilir, sonradan ikinci bir amaç -daha az asil bir biçimde- haberleri kamusal hale dönüştürmek ve kamuoyunu tatmin etmek olsa da İtalya'da devlet televizyonu hiçbir zaman böyle olmamıştır. Televizyon haberlerinin gazetecileri güvensiz, dolayısıyla oldukça temkinlidirler: Sıkıntıya girmek istemezler ve kendi fildişi kulelerinde kadife eldivenlerle hareket ederek mesleklerinde ilerlerler. Herkes (Papa dahil olmak üzere) asgari düzeyde de olsa tatmin edilmelidir. Dolayısıyla İtalya'da televizyonun saldırgan ve 'muhalif işlevi' kendinden emin olarak, bastırılmış ya da frenlenmiştir. Ancak bu durum İtalya'da da televizyonun kaçınılmaz bir biçimde çekişme ve çatışmalardan etkilenmesini ve onlara değer vermesini engellemez.

Nerede birileri harekete geçtiyse, protesto ediyorsa, iş yerlerini basmış, sokakları ve rayları kapatmışsa, sonuçta saldırıya geçmişse, televizyon çabucak oraya varır.(15) Şöyle denecektir; bu durum böyledir, çünkü saldırı gösteri sunar ve televizyon gösteridir. Kısmen zorunlu olarak bu doğrudur. Ama dünya bir gösteri değildir ve kim onu böyle görürse sorunları çarpıtır ve bizi gerçekler hakkında, daha kötüsü olmayacak bir biçimde kötü bilgilendirir.(16)

Saldırıya geçmenin gösterisel olarak ayrıcalıklandırılmasının en ağır yanı, her medeni birlikte yaşama prensibinin, "diğer tarafı dinleme" prensibinin köklerine zarar vermesidir. Eğer suçlanıyorsa, suçlanan dinlenmelidir. Eğer yollar ve raylar kapatılmışsa; yolculuk yapan masumlar, zarara uğrayanlar dinlenmeli ve gösterilmelidir. Ama neredeyse hiçbir zaman böyle olmaz. Televizyonun, yapısı gereği sadece hareketi ekrana getirmesi, eylemcinin bile bir eylem olarak yansıtılmasını sonucunu verir (apaçık haksız olsa bile). İsteklere, şikayetlere ve ihbarlara kulak vermek iyi bir şeydir. Ama gerçekten iyi bir nedene hizmet etmek ve iyi bir şeyler yapılmak isteniyorsa, protestonun adilce de-

15 Hayali-olayları besleyenler arasında televizyon, protestoyu yaratandır. Kim bir şeye karşı çıkmak istiyorsa, filme çekilmek için önce televizyona gider. Linate Havaalanı'nı uzun bir süre (ve skandal yaratan bir biçimde) kapatan süt üreticileri kabul ediyorlar: "Yolları ve havaalanlarını 'haber yapmak' için kapatıyoruz." O zaman bunun gibi olaylarda televizyon kötü örnekleri harekete geçirerek teşvik eder ve bu bakımdan tehlikelidir.

16 Politikanın karşılaştığı zorluklar (Sartori, 1996, s. 157-65) bu yazıda işlenmiştir. Michael Robinson tarafından da fark edildiği gibi, "Halklar ve hükümet arasındaki antipati, *networks*'ün akşam haberlerinin 15 dakikadan 30 dakikaya geçmesiyle büyümeye başlamıştır" ki bu durum, "politik ve sosyal kurumları sürekli çatışma halinde temsil eden bir televizyon haber bülteninin umursamazlık, güvensizlik (...) işe yaramazlık ve eziklik duygularını beslediği göz önüne alındığında, basit bir tesadüf değildir.' (Zukin, 1981, syf 379)

ğerlendirilmesi gerekir. Suçlamanın olduğu yerde savunma da olmalıdır. Saldıran yayınlanıyorsa, saldırıya uğrayan da yayınlanmalıdır. Ama saldırı *'görülebilir olan'*dır ve çarpıcıdır: Savunma ise kural gereği, bir konuşmadır. Tanrı bizi korur ve özgür kılar. Bu yüzden televizyon, onların sesine karşı çıkan hiçbir ses olmadığı için hep haklı olan[17] kortejlerle, afişlerle, bağıranlarla, taş atanlar ve molotof kokteyli şişeleriyle doludur. Televizyonun yasasında, *"diğer taraf dinlenmemiştir"* yazılıdır denilebilir. Ve aynı zamanda görüşmecinin görüştükleriyle "yakınlık kurması" gerektiği de yazmaktadır. (Bir katil, bizi duygulandıran 'zavallı' bir katil olmalıdır.) Ama bu kötü bir televizyonun kötü bir kanunudur.

Günümüzde enformasyon, bilgilendirme ve tahrif edilmiş bilgilendirme gibi kavramların tartışılması bile sorgulanmaktadır. Negropontizim tarafından yetişkin hale getirilmiş *video-çocuklar* için sorun, daha ortaya çıkmadan çözülmüştür. Aslında, Negroponte yandaşları, soruyu bile anlamazlar. Benim tartışmamda bilgilendirmek, bir *içeriği* iletişime geçirmek, bir *şeyden* söz etmek anlamına gelmektedir. Ama medyanın ağdalı diliyle, enformasyon sadece bir *bit*tir; çünkü *bit* kendi kendinin içeriği, yani enformasyon ağında dolaşan her şeydir. Dolayısıyla enformasyon, yanlış bilgilendirme, doğru-yanlış hepsi aynıdır. Bir kez haber ağına girdikten sonra, bir gürültü bile haber sayılabilir. Sorun, enformasyon nosyonunu buharlaştırarak ve sadece bir 'te-

17 En kötüsü protestonun açıklanmamış bile olmasıdır. Kore'de Olimpiyatlar sırasında her akşam bizlere, yanan şişeler fırlatmakta son derece başarılı olan bodur çocuklar izlettiklerini hatırlıyorum. O şişeleri neden fırlatıyorlardı, neyi protesto ediyorlardı? Cevap televizyon haberlerinden asla anlaşılmıyordu: Olay tümüyle polis tarafından vahşileştirilmiş gösteride ya da molotoflardan alev almış polisin üstünde odaklanmaktaydı.

mas'dan ibaret olan bir iletişimin içinde eriterek çözülmüştür. Ağın içinde dolaşırken bir gürültünün bilgilendirmediğini ya da yanlış bir enformasyonun kötü bilgilendirdiğini fark eden biri -Negroponte ve yandaşları için- hâlâ, "anlamamış bir zavallı," benim ait olmaktan mutlu olduğum ölmüş ve gömülmüş "eski kültürün" bir kalıntısıdır.

Görüntü de Yalan Söyler

Eksik ve tahrif edilmiş bilgilendirmenin, "*tele-görmek*'in olumsuz yönleri olduğunu inkar etmek mümkün değildir. Ancak bu olumsuzluklara karşın, "görüntünün yalan söylememesi" gerçeği, televizyonun yazılı haberlere olan üstünlüğünün sürmesini sağlamaktadır. "Görüntü yalan söylemez" sözü, Amerikan televizyonlarının en ünlü *ankormen*lerinden Walter Cronkite tarafından neredeyse bir slogan olarak kullanılmaktaydı.

Görüntü, sözcüklere yer bırakmayan, göründüğü gibi algılanan bir gerçekliktir.

Televizyon habercilerinin, izleyiciler üzerinde, gösterdikleri her şeyin gerçek olduğu izlenimini yaratabilmelerinin temel nedeni budur. Oysa gerçek bu değildir. Diğer kitle iletişim araçlarının yaptığı gibi, televizyon da yalan söyleyip, gerçeği saptırabilir. Aradaki fark, görüntünün içindeki doğal gerçeklik gücünün, yalanı daha etkili ve dolayısıyla daha tehlikeli kılmasıdır. Doğruluk görüntünün içinde yer aldığı için, yalan çok daha etkili, buna bağlı olarak çok daha tehlikeli bir nitelik taşır.

Video-politika, en iyi ifadesini, Amerika Birleşik Devletleri'nde ve İngiltere'de gerçekten başarılı ve bağımsız gazeteciler tarafından sunulan, *talk showlarda* bulur. Canlı yayınlanan bu programlarda, yalan söyleyen anında bu hatası ile yüzleştirilmektedir. Bu programların başarısı, adından da anlaşılacağı gibi görüntüye değil, konuşmaya dayalı olmasından kaynaklanmaktadır. Burada önemli olan, söylenen ve söylenme şeklidir. Ancak, televizyonun kendine özgü gerçekliği, görüntü üzerinde yoğunlaştığı için bu tür yayıncılık anlayışının televizyonun ruhuna aykırı olduğu da ortadadır. Oysa bize ekranlardan gösterilen de gerçek olmayabilir, bir fotoğraf, foto-montaj ürünü ise yalan söyler. Tıpkı bu durumda olduğu gibi, televizyon haberleri de montajlanmış, gerçeği yansıtmayan bir nitelik taşır.

Eksik bilgilendirme ile tahrif edilmiş bilgilendirme arasındaki sınır çok belirsizdir. Aynı durum aldatıcı televizyon yayınları için de geçerlidir. Bazı durumlarda en alt düzeydedir ve yetersiz haberlere bağlanabilirler. Diğer durumlarda ağırdırlar ama bir yanlışın tahrif edilmiş bilgilerden mi, yoksa kasıtlı bir yönlendirmeden, bir aldatma isteğinden mi kaynaklandığını belirlemek genellikle çok zordur. Bu durumda da çakışma bölgeleri söz konusu olur.

Ekrandaki görüntü genellikle, olayın gerçek nedenini değil, görsel yanını yansıtması nedeniyle aldatıcıdır. Televizyonlara canlı olarak yansıyan ilk savaş olan Vietnam Savaşı, Vietkonglu bir esirin şakağına ateş eden Güney Vietnamlı albayın görüntüsü ile hatırlanmaktadır. Bu görüntü uygar dünyanın tepkisini çekmişti. Ama aralarında Amerikalılar'ın da bulunduğu, korkunç bir biçimde sakatlanmış kadın ve çocuk cesetleri bu görüntüde yer almamaktaydı. Dolayısıyla şakağa dayalı infazın görüntüsü doğruydu, ama verdiği mesaj aldatıcıydı.

Diğer bir sembolik olay, zenci Rodney King'in 3 Mart 1991 yılında Los Angales'lı polisler tarafından feci şekilde

dövülmesidir. Bu olayın görüntüleri televizyonlarda yüzlerce kez gösterilmiştir. Dövülenin, polisi 180 km kadar peşinden koşturduğu, uyuşturucu almış bir sarhoş olduğu ve durması için yapılan uyarıları dinlemediği belirtilmiyordu. Bu görüntüler neredeyse ırk ayırımına dayalı bir iç savaşa yol açacaktı.[18] Polisin uyguladığı şiddet affedilemez ancak konunun bütünlüğü içinde kaybolmuş olay, hiçbir şekilde yaratmış olduğu patlamayı doğrulamıyordu. Veriliş biçimiyle, o görüntü bir yalandı.

Örnekleri çoğaltmak mümkün ama gereksiz. Görüntülerle anlatılan bir olayı saptırmak için makasların yetiyor olması alışılmış bir gerçektir. Bunun dışında, görüntünün kendiliğinden konuştuğu hiçbir şekilde doğru değildir. Bize öldürülen biri gösterilir. Peki onu kim öldürdü? Görüntü onu söylemez; bunu, elinde mikrofonu tutan ses söyler ve eğer muhabir yalan söylemek niyetindeyse yada öyle söylemesi istenmişse, görev, istendiği gibi yapılır.

Televizyonda yalanların çok daha fazla ilgi çekip inanılır hale geldikleri, yaşanan pek çok deneyimle saptanmıştır. İngiltere'de tanınmış bir yorumcu, hazırladığı bir haber filminin, biri gerçek diğeri aşırı bir biçimde tahrif edilmiş iki versiyonunu *Daily Telegraph*'a, sonra radyoya ve televizyona verdi ve izleyiciler, dinleyiciler ve okuyuculardan oluşan 40.000 kişilik bir örneklem grubundan, iki filmden hangisinin doğruyu söylediğini tahmin etmeleri istedi. Yalanları keşfetmede en başarılı olanlar radyo dinleyicileriydi (%73'ünden fazlası). Halbuki televizyon izleyicilerinin ba-

18 Tam olarak siyahlara karşı şiddet patlaması, 'beyaz' jürinin polisleri suçsuz buldukları karardan bir yıl sonra başladı. South Central, %80'i siyah olan 80.000 nüfuslu bir Los Angales kenar mahallesi, alt üst edildi ve buradan şiddet gösterileri Chicago ve New York'a dek yayıldı. Sonuçta 44 kişi öldü (dükkan sahibi Koreliler de dahil olmak üzere), 1500 kişi yaralandı, 2000 bina yakıldı

şarı oranı %52'de kalmıştı. Böyle bir sonucun elde edilmesi çok doğaldır; zira, görselliğe bağımlı olan kişilerin, hâlâ sembolik hayvan olarak tanımlanan, soyut sembollerle eğitilmiş kişilere oranla, eleştiri duyumu çok daha az gelişmiştir. Soyutlama yeteneğimizi yitirdikçe, doğru ve yanlışı ayırt etme yeteneğimizi de yitiririz.

Üçüncü Bölüm

Peki Ya Demokrasi!?

Video Seçimler

İkinci bölümde video-politikanın gücünü ve özellikle kamuoyunun oluşturulması üzerinde yapığı etkiyi inceledik. İncelenecek iki özel yön kaldı: Seçimler üzerindeki etkisi ve halkı yönetme üzerindeki etkisi.

Gazetenin tek bilgilenme aracı olduğu dönemlerde bile gazetelerin, seçmen tercihlerini ne oranda etkiledikleri sorusu çok önemliydi. Bu soruya kesin bir yanıt vermek çok zordur. Sadece dolaylı kanıtlarla yanıt verebiliriz. Örneğin, İtalya'da İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yapılan seçimlerde, gazetelerin çoğunluğu ya da en güçlü gazeteler seçimi kaybeden parti ve adayları desteklemişlerdi. Bologna'daki *"Resto del Carlino"* ile Floransa'daki *"La Nazione"* gibi komünizm karşıtı gazetelerin çabalarına karşın, kazananlar az bir farkla bile olsa yine komünistler olmuştu. Bu sonuç, gazetelerin etkisizliğinin bir kanıtı olabilir mi? Tabii ki hayır. Gazetelerin seçmenler üzerindeki gerçek etkisini ölçebilmek için, gazetelerin hiç olmaması durumunda meydana gelecek olayların ya da bu yayın organları arasındaki değişen güç ilişkilerinin hesaba katılması gerekir. Örneğin, acaba *'Nazione'* gazetesi olmasaydı, bu bölgedeki komünist oylar aynı mı olacaktı, yoksa mesela %65 artacak mıydı? Ve eğer *'Nazione'*nin yerine, bu bölgede 350.000 tiraja ulaşan *'Unita'* (sol eğilimli bir gazete) olsaydı, PCİ'nin (İtalyan Komünist

Partisi) oyları %65'te mi kalırdı, yoksa %75'e mi yükselirdi? Bu sorular kesin bir yanıttan yoksundur; çünkü, "eğer x sağlanmıyorsa" varsayım doğrulanamaz.

Aynı sorun televizyon için de geçerlidir. Bu alanda da olası farklı varsayımların varlığı söz konusu değildir ve çoğu durumda televizyonun etkisinin belirleyici olduğu neredeyse kesindir. Deneysel bir araştırmada İyengar ve Kinder, televizyon haberlerinin 'halkın dikkatini yönetme' gücü (*agenda setting*) ve 'kararlarını oluşturan kriterleri belirleme' gücü (*priming*) arasında bir ayırım yaparak iki açıdan da "televizyon haberlerinin, insanların ulusal sorunlara yükledikleri öncelikleri ve kendilerini yöneten politikacıları değerlendirdikleri temel fikirleri" kararlı bir şekilde etkilediğini ortaya koymuşlardır.[1] (1987, s. 117)

Her beş Amerikalıdan dördünün, ekrandan öğrendiklerine göre oy kullandıklarını açıkladıkları Amerika'da bu sonuç çok sıradan ve doğal karşılanmalıdır. Bu kişiler büyük olasılıkla gazete okumayan kişilerdir; ve Amerika Birleşik Devletleri'nde partiler çok zayıf ve radyo istasyonlarının tümü yerel ve çok az politik olduklarına göre, hesap hemen ortaya çıkar. Ama Avrupa'da gazete ve partiler hâlâ televizyonun etkisini dengeleyebilecek ağırlığa sahiptir, dolayısıyla bu durumda görsel medyanın etkisinin hesabını yapmak zordur.

Hangi durumda olursa olsun, temel gerçeklik, televizyonun gücünün, başta gazeteler olmak üzere, farklı seslerin zayıf olduğu ve kamuoyunun politikadan uzak durduğu durumlarda çok daha fazla geçerli olduğudur.

---

1 Genellikle *agenda setting* kavramı kullanılsa da, *priming* kavramı (resimde, tabana boya sürmek anlamına gelir) onların bir deyişidir. Ve deneylerinin sonuçlarına göre, *priming* temel sağlayan, çözümleyici bir işlem olduğuna göre, bunu "'televizyonda verilen haberlerin halkın standart değer yargılarını değiştirme kapasitesine sahip olması" izler.

Bilinen en önemli gerçek, özellikle seçim kampanyaları sırasındaki oy eğilimlerinin değişimleridir. Örneğin İtalya'da 1994 yılında yapılan seçimlerde, Luca Ricolfi, televizyonun, 15 günlük aralarla yaptığı görüşmeler sonucunda 6 milyondan fazla oyu sağ partilere yönlendirdiğini hesaplamıştır. Bu her ne kadar aşırı bir kayma olsa da, çoğu kişi, seçmenlerimizin en az 3-4 milyonunun televizyon tarafından yönlendirildiğini düşünür. Tek bir nedene dayalı açıklamalar genellikle fazla inandırıcı olmasalar bile söz konusu, sadece seçmen eğilimlerini belirlemek olunca, televizyonun etkisinin tartışmasız olduğunu kabullenmek gerekir.

Yalnız bu ölçüt, oyu değişmeyenleri yani seçmenlerin büyük bir kısmını kapsamaz. Niçin oyunu değiştirmez? Büyük bir olasılıkla, farklı ve karşıt çağrıların çoğunluğu ile medyanın baskılarının birbirlerini nötr hale getirmeleri yüzünden. Ama bu etkinin olmadığının bir kanıtı değildir ve bu noktada tekrar kendimizi kuşkulu kanıtların kırılgan zemininde buluruz.

Ancak, kendimizi televizyonun oyları ne kadar etkilediği sorunsalı ile sınırlamamalıyız. Görsel-politikanın etkileri geniş çaptadır. Bu etkilerden biri de, televizyonun seçimleri açık bir biçimde *"kişiselleştirmesi"*dir. Ekranda, partilerin programlarını değil, insanlardan uzak mekanlarda kendi aralarında tartışan adayları izleriz. Oysa günümüzde karizmatik liderler olarak tanımlanan politikacılar, bu konuma televizyonun desteği olmaksızın da gelebilirler. Hitler, Mussolini ve Peron gibi liderler, bunu sadece radyo konuşmaları, toplantılar ve sinemalarda gösterilen tanıtım filmleri ile başarmışlardı. Hitler, histerik ve yağmur gibi boşalan konuşmalarla halkı hipnotize ederken; Mussolini, kısa ve öz bir konuşma üslubuna sahipti. Oysa günümüzün ekran destekli lideri, hedef kitlesine mesaj ileten bir kişi olmaktan çok, mesajın kendisi durumundadır. Eğer mesajın içeriği incelenirse "Kitle iletişim araçlarının, çok yönlü ve

her kesim ve grubun istek ve beklentilerine yanıt verecek güçte bir kişiliğe ihtiyaç yarattığı kolaylıkla anlaşılabilir." (Fabbrini, 1990, s. 177)

Seçimlerin kişiselleştirilmesi, ekrana yansıyan "yüzlerin" fotojenik olup olmamalarına bakılmaksızın, daha çok değer görmesi ve "görüntüler içindeki" politikanın insanlara sunulması ile başlar ve giderek genelleşir. Politikanın kişiselleşmesi, özellikle tek adayın seçimlere girdiği yerel bölgelerde daha güçlü bir biçimde hissedilir.

Bu son açıklama bizlere, kişiselleştirmenin etkisindeki seçim sisteminin önemli bir değişken olduğunu göstermektedir. Burada genel geçer kural, televizyonun gücünün, oyun, parti listelerine verildiğinde daha az olduğu, seçim sisteminin kendisi de kişiselleştiğinde yani tek adaylı seçim bölgelerinde tek tek adaylar için oy verildiğinde, ekranın gücünün en iyi biçimde açılandığıdır. Ama dikkat: Seçim sistemi her zaman parti sistemiyle ve daha doğrusu kendi yapısal gücüyle birlikte hareket eder (bkz. Sartori, 1996, s. 51-60).

Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere'de turlu ve tek adaylı seçim sistemi geçerlidir. Ama *video-politika*nın etkisi Amerikan oylamalarında çok güçlü, İngilizler'inkinde ise ölçülüdür. Bunun nedeni, daha önce de belirtildiği gibi, Amerika'nın zayıf ve hatta çok zayıf parti sistemine karşılık, İngiltere'nin yapılaşmış, katı ve geleneksel siyasal parti anlayışına sahip olmasıdır.

Sonuç olarak, politikanın kişiselleştirilmesinde seçim ve parti sistemlerinin en önemli değişkenler olduğunu söylemek mümkündür. Başkanlık sistemleriyle parlamenter sistemler arasındaki farka uygun olarak, politik sistem de böyledir. Başkanlık sistemlerinde devletin başı, doğrudan bir halkçı seçimle belirlenir. Ve dolayısıyla bu sistemlerde politikanın kişiselleştirilmesi en üst düzeydedir. Bu durum, özellikle televizyonun gücünün en ileri düzeyde olduğu Amerika Birleşik Devletleri'nde böyledir.

Amerikalı yorumcular kendi başkanlık seçimlerini, *horse race* –bir at yarışı gibi niteliyorlar ve bu yarışta televizyonun rolünü ise bir *game reporting*– bir oyun anlatımı olarak görüyorlar. Burada sözü T.E. Patterson'a bırakalım (1982, s. 30): "*Önceleri adaylar seçmenlerini, temelinde bir içerik olan çağrılarla oluşturuyorlardı. Şimdiyse, bir oyunun nasıl anlatıldığının dinamiğiyle yüzleşmek zorundalar*"; çünkü artık röportaj, röportajı yapanın denetiminde gerçekleştirilirken her şey bir oyuna odaklanmıştır *(game centred)*. Vurgulanması gereken, başkanlık yarışının *show business*'ın temeli olan bir gösteriye dönüştüğü ve bu süreçte enformasyonun çok önemsiz bir rol üstlendiğidir.

Son olarak, video-politikanın, Avrupa'da yüz yılı aşkın bir süredir önemli bir rol oynayan kitle partilerinin gücünü, ülkelere göre farklılıklar görülse bile, giderek azalttığını söylemek gerekir. Televizyon sadece partilerin ve adayların kullandığı bir araç değil, aynı zamanda partilerin bir haberleşme kanalıdır. Bu sayede, oyların toplanması için merkezi bir örgütlenmeye gerek kalmadığı da ortadadır. Berlusconi, İtalyanlar'ın oylarının dörtte birini, arkasında organize olmuş hiçbir parti olmadan (ama sırtını kendi tekelindeki televizyonun gücüne dayayarak) topladı. Hiçbir hazırlık yapılmadan acele ile oluşturulmuş küçücük partisinin, güçlü bir televizyon desteğiyle seçimleri kazandığı Collor'un Brezilya'daki durumu da bir başka örnektir. Birleşik Devletler'de Ross Perot da 1993 başkanlık seçimlerinde, her şeyi tek başına, kendi kişisel servetinin gücü ile satın aldığı haber saatlerini, *talk show'ları* kullanarak oyların beşte birini kazanmayı başarmıştı.

Partilerin yok olacaklarını öngörmüyorum. Ama video-politika, kesinlikle partilerin varlıklarını ve yüklerini azaltmaktadır ve bu yüzden onları değişime zorlamaktadır. Günümüzde "ağır parti" artık vazgeçilmez değildir; "hafif parti" yeterlidir.

Ekran Tarafından Oluşturulan Politika

Görsel politikanın, görsel seçimleri giderek daha fazla etkilemesi gerçeği, seçimlerle televizyon arasındaki bağlantının kaçınılmaz olarak süreceğinin bir belirtisidir.

Bir politikacı, yaklaşık elli yıl öncesine kadar, izleyeceği politikayı seçmenlerinin istekleri hakkında az şey bilerek ve bu beklentileri çok az önemseyerek oluşturmaktaydı. Araştırmalar yoktu ve temsilcinin, temsil ettiklerinin sesi, vekili olması ya da olmaması beklenmiyordu. Günümüzde tüm kurumlar, emir veren vekilliği yasaklıyorlar (bkz. Sartori, 1995, 11. bölüm). Bununla beraber, geçmişte temsilci, seçmenlerinden geniş ölçüde bağımsızdı. Ama bu bağımsızlık, gerçekte yalnızca 1800'lerin politikasında bir ayrıcalık olmuştur. *Gentleman politician* varlıklıydı (toprak sahibi), hiçbir partiye bağlı değildi ya da programlı bir ilişkisi yoktu ve oy kullanma hakkı sadece belirli kişilere tanındığı için, hiç muhalefete uğramadan seçilirdi. Bu durum, seçme ve seçilme hakkının herkese tanınması, Avrupa'da ideolojik politikanın ve onunla birlikte, işçi partisi ve katolik partiler gibi karşıt görüşlü kitle partilerinin oluşması ile değişmeye başlamıştır.

Politik partiler, 1900'lü yıllarda, kendilerini eğiten ve destekleyen ideolojinin de gücüyle, seçimlerde büyük güç kazandılar ve böylece parti-bağımlılığı başladı. Seçmen sembole, ideolojiye ya da partinin programına bağlandıkça, adaylar da seçilebilmek için partiye bağlanıyorlardı.

Dolayısıyla, yaklaşık bir yüz yıl boyunca temsilciler, öncelikle büyük kitle partilerinin temsilcisi konumuna geldiler. Bugün bu bağımlılık zayıflamıştır ya da etkisi azalmaktadır. Ama bu Edmund Burke'un 1774'te Bristol'deki seçmenlere yaptığı ünlü konuşmasında tanımladığı, bağımsız ve 'sorumlu' temsilciye dönüldüğü sonucunu doğurmaz. Gerçekte araştırma-bağımlısının ötesinde, değişken bir biçimde seçim bölgesi-bağımlısı ve video-bağımlısı bir temsilciye geçmekteyiz. Sonuç olarak, temsilcinin bağımsızlığı uzun süredir söz konusu değildir ve "bir partiye bağlılık"tan, diğer bağımlılık biçimlerine geçişin bir ilerleme olduğu söylenemez. Yani, partinin denetiminden kurtulmuş bir temsilcinin daha iyi çalışan, yapması gereken işi daha iyi yapan bir temsilci olduğunu söylemek tartışılmaz bir doğru değildir.

Parti sisteminin zayıf olduğu ülkelerde geçerli olan, tek adaylı seçim bölgesi-bağımlılığı sisteminde –Birleşik Devletler'de geniş ölçüde kabul gördüğü gibi– genel politika, yerel politika içinde çözümlenir. Bu anlayışa göre, demokrasinin olduğu her yerde yerel politika ve o bölge halkının istek ve beklentilerine yanıt vereceği düşünülen seçilmiş temsilciler vardır. Bu, tüm politikanın yerel olacağı anlamına gelmez ve gelmemelidir. Zira böyle bir durumda bölge-bağımlılığı, 'yerele hizmet vermekten' çıkar; ağır sonuçları olan, patolojik bir 'her şeye hizmet vermeye' dönüşür. Tabii ki bölge-bağımlılığı halkın gücünün bir artışı olarak desteklenebilir. Ama dikkat, söz konusu *demos* (halk) kendi bütünlüğü içinde, tüm halk değildir. Parçalara bölünmüş ve kendi küçük yerel alanlarına kapanmış, bir yığın 'küçük halklar'dır.

Bu nedenle, varsayılan demokratik ilerleme, parlamentoyu, çatışan özel çıkarlarla doldurmuş ve bu mekan, temsilcilerin, genel çıkarları göz ardı ettikleri bir arenaya dönüşmüştür. Sonuç olarak, politika ne kadar yerelleşirse, vizyonun kaybolması, genel çıkarı ve bütünün iyiliğini gütme o kadar azalmaktadır. Dolayısıyla politika, sonucu olumsuz bir hiçlik olan bir oyuna dönüşmüştür: Tamamıyla boşa gitmiş bir iş.

Yerelliğin büyümesinde televizyonun suçu nedir? Bu gelişme birçok nedenden kaynaklansa da, bunlardan biri ve kesinlikle en ağır basanı, televizyonun yerel haberlere verdiği ağırlıktır.

Temsilcinin bölgesel bağımlılığı ile birlikte, ekran-bağımlılığını da saymıştım. Bu ekran-bağımlılığının bir çok yönü vardır; ama en önemlisi şudur: Politikacılar gerçek haberlerden çok, 'medyatik olaylara", yani ekran tarafından gösterilen, gerçekliğinden saptırılmış, çarpıtılmış ve şişirilmiş haberlere ilgi göstermekte ve inanmaktalar. Medyatik olaylara gösterilen ilgi, özellikle uluslararası politikada çok yanlış ve düzeltilmesi mümkün olmayan sonuçlara neden olabilir. Başkan Reagan'ın *İrangate* olayına karışmasının nedeni, büyük ölçüde, her akşam televizyonda esirlerin anne babalarının sızlayan görüntülerini izlemesinden kaynaklanmıştı. Bu konuda verilebilecek bir başka örnek de Somali'dir. Niçin Somali'ye karıştıkları gibi, aynı şekilde aç bırakılmış, kabile çatışmalarıyla tükenmiş ve 'savaşın efendileri' tarafından kana bulanmış diğer Afrika ülkeleriyle ilgilenmediler? Somali, televizyonlara yansıyan büyük bir tiyatro sahnesine dönüştü. Sahne ışıkları söndü ve artık kimse Somali'yi ve dünyanın bu bölgesinde yaşanan olayları hatırlamıyor bile. Oysa, herhangi bir savaşı sadece görüntü olarak vermekle yetinip, nedenlerini ortadan kaldırmaya çalışmamanın, sonuçta boşa harcanmış bir çaba olduğunun bilinmesi gerekirdi. Somali olayı da, tam olması gerektiği

gibi, televizyonların hiçbir zaman açıklamadığı bir fiyasko ile sonuçlandı.

Ekran tarafından oluşturulan politikanın bir diğer önemli özelliği de, televizyonun, büyük halk kitleleri üzerindeki etkisinin giderek artmasına paralel olarak, yanlış tanıklıklara da her geçen gün daha fazla önem vermesidir. Televizyonla birlikte, sinema yıldızları, güzel kadınlar, şarkıcılar ve futbolcular yaşamımızı düzenleyen otoriteler haline gelirken, bir zamanlar toplumda söz sahibi olanlar, göz ardı edilebilen bir niceliğe (*quantité négligeable*) dönüşürler. Sonuç olarak, günümüzde kullanılan "tanıkların", sözünü ettikleri olayların sadece birer sürükleyicisi oldukları apaçık ortadadır. Bir müzisyen müzik hakkında, matematikçi matematik hakkında, şair şiir hakkında, futbolcu futbol hakkında ve aktör oyunculuk hakkında bilgi sahibidir. Vatandaşlar gibi onların da politika hakkındaki görüşlerini açıklama hakları vardır; ama özel bir anlam ya da değer tarafından kredilenmiş kanaatlerini değil. Halbuki ekran tarafından oluşturulan politika, konunun uzmanı olmayan ve hiçbir şekilde bir kamuoyu oluşturucusu sıfatını taşımayanların sırtına, taşıyamayacakları kadar ağır bir yük yükler. Bu da kamuoyunun gücüne dayalı demokrasi için en tehlikeli ve yanlış davranış biçimidir.

Ekran tarafından düzenlenen politikanın, burada sözünü edeceğimiz son özelliği televizyonun, isteyerek ya da istemeyerek, politikayı duygusallaştırması, başka bir deyişle, birtakım duygulara indirgenmiş ve dönüştürülmüş politikaya ayrıcalık tanımasıdır. Bunu, önceden de belirttiğim gibi, acıklı hikayeleri ve duygusal olayları büyük bir sıklıkla kullanarak ya da tartışan, konuşan insanlara *(talking heads)* giderek daha az önem verip, ekran dışına iterek yapar.

Burada üzerinde durulması gereken gerçek, görünürlüğün önceselliğinden kaynaklanan görüntü kültürünün; genellikle, duygularımızı ateşleyen, hislerimizi uyandıran, ha-

rekete geçiren, kısacası tutku uyandıran 'sıcak' mesajların taşıyıcısı olmasıdır.

Tutku uyandırmak, kucaklamak, katılımı sağlamak, "sempatik" sinerjiler yaratmak (terimin etimolojik anlamı: *Sympatheia*, *pathos'un* rahatlığı). Tutkuların uyanması, eğer gerektiği zaman ve yerde meydana geliyorsa iyi ve faydalı bir tepki biçimidir ancak, yanlış yerde harekete geçmesi, istenmeyen sonuçlar doğurabilir. Bilmek duygu *(pathos)* değil, akıl işidir *(logos)*. Ve politika yapabilmek için akıl gerekir. Yazılı kültürde, duyguları harekete geçirme, 'ısındırma', ancak gerektiği ölçüdedir. Ve her ne kadar söz, örneğin radyo konuşmaları aracılığı ile belirli bir canlılık ve hareket yaratsa da, görüntünün yansıttığı sıcaklığa ulaşması mümkün değildir. Dolayısıyla görüntü kültürü, tutkular ile rasyonellik arasındaki narin dengeyi bozar. *'Homo sapiens'in* rasyonelliği azalmaktadır. Ve duygusal, duygusallaştırılmış, ekran tarafından ısıtılmış politika, sorunları, nasıl çözülecekleri hakkında hiçbir ipucu vermeden gündeme getirir ve uyandırır. Ve böylece onları içinden çıkılamaz hale getirir.

Küresel Köy

"Küresel köy", televizyon çağının başladığını ilk kez duyuran ve bu kavram üzerinde çok ayrıntılı incelemeler yapan yazar McLuhan'a ait bir tanımlamadır (1964, 1968). Bu tanım, kuşkulu da olsa tutmuştur. Ve belki de bu başarısını kuşkulu yapısına borçludur.

'Küresel'den başlayalım. Görünür uzaklıkları ortadan kaldırabilmesi, televizyonun küresel kapasitesinin ifadesidir. Dünyanın herhangi bir yerindeki olayları, gerçek zamanında bize gösterebilir. Ama hangi olayları? McLuhan, televizyonun her yerde meydana gelen her olayı, ekrana yansıtmasının, insanlarda her şeyden sorumlu olmaları gerektiği düşüncesini yaratacağını düşünüyordu. Ama sonuçta, yansıyanlara oranla, bizlere yüklenen sorumluluğun çok daha fazla olduğu ortadadır.

Önceden de hatırlattığım gibi, televizyon kamerası dünyanın yarısına giremiyor; ve bu yerler televizyonun da etkisiyle karanlık dünyalarında giderek daha fazla unutuluyorlar.

Televizyonun gücünün kısıtlı olmasının bir diğer önemli nedeni de çok pahalı olmasıdır. Dünya haberlerini,

bir haber ajansından yararlanarak alan bir gazete için bu işlemin maliyeti yok denecek kadar azdır. Oysa bir haberci kafilesini habere göndermenin maliyeti çok yüksektir. Ekranlara yansımayan her yüz olaydan doksan dokuzunun nedeni bu kriterden kaynaklanmaktadır. Maliyetin önemli bir sorun olduğu kabul edilebilir ancak haberlerin eksik verilmesinin bir gerekçesi olamaz. Yapılan araştırmalar, gazetelerin tüm dünyaya yayılma oranının "küresel" televizyona oranla 20 kat fazla olduğunu göstermektedir. Ancak, görmenin, yazılı anlatımın ulaşamayacağı kadar çok pencereyi dünyaya açabilmesine karşın, açılacak pencerenin seçiminin genellikle yanlış yapıldığı ortadadır.

Ayrıca 'her yerde'nin sadece gerçekçi değil, aynı zamanda potansiyel ve psikolojik bir değeri de vardır. Küresel vatandaş, dünya vatandaşı her yeri 'tanır' ve dolayısıyla herhangi bir yerdeki davayı benimsemeye hazırdır. Joshua Meyrowitz, *No Sense of Place* (1985) adlı eserinde bu konuyu, hiçbir yere ait olmadan, her yerde olabilen insanı tanımlayarak, büyük bir incelikle anlatmaktadır. Meyrowitz'e göre, televizyon 'soyut' toplumları kaynaştırır ve böyle yaparak herhangi bir neden ya da konuyu, halkın herhangi bir üyesi için geçerli bir ilgi ya da kaygı nesnesi haline getirir. Gerçekte, bugün, uydurulmuş da olsa, her olay tüm dünyayı ilgilendirebilir ya da heyecanlandırabilir. 1997'nin başlarında bütün Amerika, *Prince* adındaki, Labrador cinsi bir köpeği iğneli 'infaz'dan kurtarmak için seferber oldu. Köpeğin sahibi öldürülmesini istedi ancak veteriner kendisini cellat gibi hissedeceğini belirterek bu öneriyi reddetti. 1998'de, buzların içinde sıkışmış iki balinanın, önce buzların metre metre kesilmesi, sonra buz kırıcılar, en sonunda da helikopterlerin yardımı ile kurtarılmalarını, bir olayın televizyona özgü bir biçimde görselleştirilmesinin bir örneği olarak günlerce izledik. Ve gariplikler haber olduğuna göre, işte hayvan haklarını (bu sefer gerçekten 'doğal' haklar),

çıplaklığın yasaklanmasını ve neden olmasın, ekolojik dengenin sınırlarının içine sivrisineğin geri dönmesini savunan gruplar ortaya çıktı. Sorumluluk yüklenmek mi, delilik mi?

Televizyonun sadece gariplikleri küreselleştirmediği gözlenebilir. Henüz gençliğinin ve güzelliğinin baharında olan Prenses Diana'nın trajik ölümü tüm dünyada iki milyar izleyiciyi acıya sürükledi ve birleştirdi; ve ortak insani bir duyarlılık yaratan 'medyatik bir olay' ile karşı karşıya kaldık. Evet, ama, medya tarafından, her türlü doğruluk oranı göz ardı edilerek düzenlenmiş bu olayın, tarihe sadece bu başlıkla geçmesi korkutucu bir olasılıktır.

Sonuç olarak, önemli olan, "her yer" ve "benim yerim", "yersiz yurtsuzlaşmak" ve "yurt", "dünya" ve "köy" kavramlarının "global köy" tanımlamasında nasıl bir arada bulunacakları sorularına yanıt bulabilmektir.

Buna bir yanıt aramadan önce, dikkatlerimizi köy üzerinde yoğunlaştıralım.

McLuhan'a göre televizyon, dünyayı bir yandan sonsuz sayıda köye bölerken, bir yandan da kendi oluşturduğu yapay bir köye dönüştürür. Televizyon "köyleştirir" ve burada metaforik bir anlatım söz konusu değildir. Görüntülerle izlenen dünya, zorunlu olarak, insan yüzleri, bir grup, bir sokak, birkaç ev gibi yakın plan çekimlerini yansıtmak durumundadır. Dolayısıyla fotoğraf karesine girebilecek bütünlük, en fazla bir köy, yani en az insanın yaşadığı yerleşim birimi olabilir. Gerçekten de, daha önce de görüldüğü gibi, ekranın yarattığı politika, yerelliği güçlendirme eğilimindedir; "yerellik", "benim yerim" her açıdan, değer kazanarak başarılı olmaktadır. Ekran aracılığı ile tüm dünyaya yansıyan bu dünya vatandaşları, ya marjinal gruplardır ya da yanlış ve saçma nedenleri benimseyerek bir araya gelmiş ama aynı kolaylıkla da dağılmış anlık topluluklardır.

O zaman, dünya ve köy arasındaki bütünleşme nedir? Bence ilişkiler arasındaki hiyerarşi oldukça kesin. Boş zamanlarımızda ya da sadece vakit geçirmek için uzak yerlerde meydana gelen ve gerçekte bizim için hiçbir önemi olmayan olay ve haberleri izleyebiliriz. Ama bu uzak nedenler bizi, doğrudan birey olarak, maddi ya da manevi açıdan ilgilendirdiği zaman, "benim" olan ön plana çıkar, küçük vatan değer kazanır ve yerelliğin değeri artar.

Bu senaryonun alternatifi, Nimmo ve Combs'un sunduğu ve 'bizi bir araya getiren gruplara ayrışmak ve izole edilmek'in olabilirliği üzerine kurdukları "kabile devlet"tir. Sonuç, "başkaları"nın çok yönlü gerçekliğinden habersiz, sadece anlaştıkları kişilerle konuşan insanların, kabile devletidir (1983, s. 218).

Bu alternatif senaryo, bugün internet tarafından yapılandırılmış dünyayı temsil eder; ama yine de marjinal gruplara ve/veya 'duygu grupları'na (belirli ya da belirlenmiş) uygulanır. Ve iki durum da, *no place* (mekansız) ve *my place* (benim mekanım) arasında ya da kendimizi kesişen hayali kabilelere hapsettiğimizde, her durumda, her zaman bizimle ilgilenmesini talep ettiğimiz "büyük vatanın" -ulus ya da devlet olsun- ortadan yok olmasıyla sonuçlanır.

Bu sonuçlar, televizyonun dünyadaki yaşam biçimlerini ve zevklerini bir örnek hale getirdiği yolundaki önermelerle çakışmaktadır. Televizyona bağlı olarak belli bir bir örnekliğin geliştiğini yadsımak mümkün değildir; ancak bu gerçek, yerellik ve köylüleştirme gerçeğinden kaynaklanan sorunların ortadan kalkması anlamına gelemez. Zevklerde, yaşam tarzlarında, hırslarda, başarı kriterlerinde ve diğer pek çok konuda aynı duygular paylaşılabilir ve yine de farklı kalınabilir. Hatta, bir örnek hale gelme, köylerimiz arasındaki çatışmayı güçlendirebilir. Kardeşleri birbirinden nefret ettirir ya da ettirebilir. Örneğin, çevre kirliliğine neden olan sanayi yatırımları yada sosyal yaşam için tehlikeli

olabileceği düşünülen bir hapishane hakkında aynı zamanda ve aynı biçimde hassaslaşmak, bu kuruluşların yerlerinin değiştirilmesine neden olabilir. Her iki kurumun da yararı kesin, ancak bizden uzak bir yerde bulunmaları koşuluyla. Tekrarlıyorum: Olayların gerçek dünyasına girdikçe kazanan *köy*, kaybeden ise *"her yerde olma"* düşüncesi olacaktır.

Sonuç olarak, televizyon 'küçültülmüş' (köyleştirilmiş) bir zihni mi yoksa 'genişletilmiş' (küreselleştirilmiş) bir zihni mi harekete geçirir? Cevapta bir zıtlık yoktur; bazen birini bazen diğerini, ama çatışmamaları şartıyla. Eğer çatışırlarsa, o zaman dar görüşlülük (*narrow mindedness)* ortaya çıkar.

Zayıflatılmış 'Demos'

Demokrasinin sözlük anlamı "halkın gücü", *demos*'un (halk) egemenliğidir. Ve bunun demokrasiyi oluşturan geçerlilik ilkesi olduğunu kimse yadsıyamaz. Sorun, her zaman, otoritenin tabandan tavana ne ölçüde ve nasıl aktarılacağı olmuştur. Zira, güç sahibi olmak ve bu gücü kullanmak çok farklı kavramlardır. Hükmeden halk gücün sahibidir, ancak önemli olan bu güçten nasıl yararlanacağının bilinmesidir.

Bu sorulara yanıt verebilmek için kamuoyuna ve onun konulara ne ölçüde hakim olduğu sorununa dönmek gerekir. Kamuoyu araştırmalarının, içerdiklerini varsaydıkları olaylar hakkında yeterli ve doğru bir bilgi üretemediklerini daha önce de belirtmiştim. Ancak bilinen bir diğer gerçeklik de, halkın büyük bir çoğunluğunun, kamusal olaylar hakkında herhangi bir bilgi sahibi olmadığıdır. Yapılan her araştırma, halkın (*demos)* bilgi dağarcığının, endişe verici bir biçimde zayıf ve yetersiz olduğunu ortaya çıkarmaktadır.(2)

---

2. Bu enformasyon eksikliği hakkında, bkz. Erskine (1962, 1963); Bishop (1980); Newman (1986); Erikson (1988); Crespi (1989).

Halkın her dönem ve her toplumda görülen bu bilgisizliğine karşın, demokrasinin süregeldiği ve öngörüldüğü biçimde işlediği bir gerçektir. Ancak burada sözü edilen demokrasi, temsili demokrasidir. Temsili demokraside, *demos* kendisini kimin yöneteceğini seçimlerde kullandığı oy ile belirler. Ancak halk, sorunlara getirilecek çözüm önerilerini değil, bu konulara kimin yanıt bulabileceğini belirlemekle yetinmektedir. Bu sonuçlardan da anlaşıldığı gibi, artık temsili demokrasinin yeterli bir çözüm olmadığı, yerini "daha çok demokrasi" anlamına gelen *doğrudan demokrasi*nin alması gerektiği ortadadır. Gerçekten de, neredeyse çağımızın peygamberi gibi görülen Toffler, oluşturduğu *"üçüncü dalga"* kavramı ile "yarı-doğrudan bir demokrasiyi"(3) hedeflemektedir. Bu konu ile ilgili referandumlar giderek çoğalmakta ve sonuçlar böyle bir eğilimin varlığını kanıtlamaktadır. Halkın tabanının, problemlerin çözümünde (*problem solving*) giderek daha fazla yer alma arzusu, kamuoyu araştırmalarına dayalı hükümetlerin de sonunu hazırlamaktadır. Böyle bir yapının, halkın gücünü çok daha fazla hissettirecek, daha güçlü bir demokrasi olacağı kesindir; ancak halkın gücü, halkın bilgisi ile eşdeğerde olmak zorundadır. Aksi takdirde, demokrasi, karar verme sürecinde en yetersiz kimselerin bulunduğu bir sisteme dönüşür ki

---

3 Bkz. TOFFLER (1995). Newt Gingrich -cumhuriyetçi lider- tarafından tanıtılmış, bu durumu heyecanla açıklayan küçük bir kitap. Onların basitçiliği silahsızlandırıcıdır (ve entelektüel olarak korkutucudur). Temsiliyet sorunu şöyle çözülmüştür: Temsili kurumların yakalandıkları büyümekte olan felç durumu, bugün az sayıdaki *pseudo*-temsilciler tarafından alınan kararların çoğunun, aşamalı olarak seçmenlere geri verilmeleri gerektiği anlamına gelir. Eğer *broker*larımız bunu bizim için halledemiyorlarsa, kendimizin halletmesi gerekir (s. 97). Bu tıpkı, eğer hastaneler tıkanmış ve doktorlar kötüyse, çözümün oto-tıp yani doktorun yerine geçen, reçete yazan ve bir arkadaşının yardımıyla ameliyat yapan hastada olduğunu söylemek gibidir.

bu da kendi kendini yok eden bir hükümet modelini ortaya çıkarır.

Eski dönemlerin ilerlemeci düşünürleri, günümüz yandaşlarından farklı olarak, halkın gücünün bir ifadesi olan demokrasinin her gelişim sürecinin, politika ile ilgilenen halkın katılımına bağlı olduğunu anlamamakta ısrarlı olmuşlar ve bu gerçeği göz ardı etmişlerdir. Bu yüzden bir yüz yıldan beri, ortalama bir vatandaşın yüksek derecedeki dikkatsizlik ve cehaletinin hangi nedenden kaynaklandığını soruşturuyoruz. Çünkü eğer bir teşhis yoksa tedavi de yoktur.

Oy kullanabilecek kesimlerin genişlemesi için verilen savaşta, çoğunluğun oy kullanmayı bilmediği –yani bu aracı kullanma seviyesinde olmadıkları savına karşılık– oy vermeyi öğrenmek için oy vermek gerektiği savunuluyordu. Bütün bu çabalara karşın oy verme oranının yükselmemesi ise, çok doğru ve yadsınamaz bir biçimde, yoksulluk ve okuma-yazma bilmeme gibi iki temel faktöre indirgenmekteydi.

Ancak fakirliğin azalmasının ve okuma-yazma oranının hızlı gelişiminin durumu büyük ölçüde iyileştirmediği de ortadadır.

Eğitimin önemli olduğu ortadadır. Ancak eğitim düzeyinin yükselmesi ile kamusal sorunlarla ilgilenen bir halk kitlesinin artışı arasında bir bağlantı olmadığını anlamak da kolaydır. Çünkü, genel eğitimin politika eğitimi üzerinde hiçbir belirleyici etkisinin olmadığını açıktır. Tam tersi, eğitimin uzmanlaşması, kişilerin giderek daha çok özel alanlarına kapanmasına neden olmaktadır. Bir ülkenin tüm vatandaşlarının üniversite mezunu olması durumunda bile, politika ile ilgilenen ve bu alanda uzmanlaşan insanların sayısında büyük bir artış olacağını söylemek mümkün değildir. Çünkü bir kimyagerin, bir doktorun, bir mühendisin, kendisini politika hakkında herhangi bir bilgiye sahip ol-

mayandan ayıracak özel bir siyasi birikimi yoktur ve sonuçta onların da, bu konularda, herkes tarafından söylenebilecek olan aynı basit ve sıradan şeyleri söylerler. Ama daha netleştirelim.

Şu ana dek, enformasyon ve bilişsel bilinç arasındaki ayırımın üstünde durmadım. Oysa bu çok önemli bir ayırımdır. Astronomi hakkında bilgi sahibi olmak, astronom olmak değildir; ekonomi bilgisinin kişiyi ekonomist yapamayacağı gibi, fizik alanında her bilgi birikimi olanın da fizikçi olarak tanımlanması mümkün değildir. Aynı şekilde, "politik olarak eğitilmiş" insanlardan söz edildiğinde, kimin politika hakkında eğitildiğini ve kimin sorunları çözmede bilişsel bilgi sahibi olduğunu ayırmak gereklidir. Bu ayırımda, söz konusu iki kitle arasındaki büyük farklılıklar önemli bir rol oynar. Elde edilen yüzdelerin, "ne kadar" enformasyon ve "hangi" bilişin yeterli ve anlaşılır bir biçimde ele alındığından kaynaklandığı ortadadır. Ancak Batı toplumlarında politika hakkında genel bilgi sahibi olanların oranı %10 ile %25 arasında değişirken, bu konularda yetki sahibi olabilecek düzeyde donanıma ulaşabilenlerin oranı %2-3 düzeyinde kalmaktadır.(4)

---

4 Örneğin Amerika Birleşik Devletleri'nde, televizyon şebekeleri, elde ettikleri verilere göre, kullanıcılarının en fazla %10-15'i politikayla ilgilendiği için, dünyadan haberler denilen *worldnews*'i en aza indirgiyorlar (Ronney, 1990, syf 199). Kendi içlerinde politika servisleri olan haftalık kitle dergileri, *'Time'* ve *'Newsweek'* halkın sadece %5'ine ulaşıyor. Sadece (politik ve politik olmayan) haberleri veren uydu kanallı televizyonun izlenme oranları nadiren %1.1'ini geçebiliyor. Sonuçta gazeteler ortalama olarak alanlarının sadece %4'ünü politika haberlerine ayırıyorlar (bkz. Newman, 1986, s. 134-39). Bu veriler karşısında, 'politik olarak doğru' doktrininin nasıl olup da Amerikalı seçmenlerin önceki zamanlara göre, eksik, daha bilgili ve daha 'sofistike' olduklarını savunduğunu anlamak zordur (bkz. Markus ve Hanson, 1993)

Temel sorun, siyasi konular hakkında yüzeysel bilgi sahibi olanlar ile bu sorunlara çözüm üretenler arasındaki oran farkını vurgulamak değil, demokrasinin ve doğrudan yönetimin artışının, yüzeysel bilgi sahibi olanların çoğalmasına ve dolayısı ile bilme ve anlama arasındaki çatışmanın artışına neden olacağının anlaşılmasıdır.

Gidişatın yönü bu olursa, o zaman daha fazla ve eskisinden daha iyi yapabilme yeteneği olan güçlenmiş bir *demos* ortaya çıkacaktır. Ama eğer bu gidişatın yönü saparsa, o zaman düşmekte olan zayıflamış bir *demosa* varırız ki, günümüzde yaşanan gerçeklik budur.

Bu arada, 1968'den ve zirvedeki saçma sapan pedagojiden bitap düşen eğitim anlayışı[5] giderek değer yitirmekte ayrıca televizyon, enformasyonu ve vatandaşın oluşumunu gözle görülür bir biçimde zayıflatmaktadır. Bu olumsuzluklara ek olarak, bu çalışmanın başından beri ileri sürüldüğü üzere, *video*-görmek tarafından izleyicilere sunulan görüntüsel dünya, özellikle soyutlama yeteneğini ve onunla birlikte, sorunları anlama ve bunlarla rasyonel olarak yüzleşme kabiliyetini pasifleştirmektedir. Bu koşullarda, kim kendi kendini yöneten bir *demos*a başvurur ve harekete geçirirse, gerçekten namussuz bir hilebaz, sorumsuzun teki ya da müthiş bir cahildir.

Halkın, söz konusu olabilecek sorunlar üzerine herhangi bir bilgi birikimi olup olmadığı hakkında en ufak bir fikri olmayan insanlar, bu kitlelerin hükümet kararlarına doğru-

---

5 Eğitmek fiilinin *educere,* dışarı çekmek; insandaki akıl yürütme ve son kertede rasyonel olma potansiyellerine değer vermek olan bir 'dışarı çekme'den geldiğini hatırlamak önemlidir.

6 Onların görüşleri şudur: Diyelim ki seçmen, adaylar arasından seçim yapma kapasitesine sahip, o zaman neden sorunlar hakkında karar verme kapasitesine de sahip olmasın? Yanıt –görüldüğü gibi–, iki şey arasındaki farkın devasa olduğudur.

dan katılmaları gerektiği konusunda söz birliği etmişcesine büyük gürültüler koparmaktalar. Bunun büyük bir sorun yaratacağının farkında bile değiller.(6)

Yukarıda sözü edilenlerden çıkarılacak genel sonuç şudur: Gerçeklik karmaşıklaşıp, karışıklıklar hızla artarken, zihinler basitleştiriliyor ve biz de buna uygun olarak, yaşamı boyunca bir çocuk gibi davranacak bir yetişkin, büyümeyen bir *video-çocuk* yetiştiriyoruz.

Son olarak, bugün sadece anlama ve bağımsız kanaat sahibi olma yeteneği zayıflamış bir *demosla* değil, ama aynı zamanda, anahtar bir öneme sahip *"kollektivitesini yitirmiş"* bir *demosla* da karşı karşıya olduğumuz ortadadır. Robert Putnam, Amerika Birleşik Devletleri'nde, toplumsal bağlar (*social connectedness*), komuşuluk (*neighborliness*) ve sosyal güven (*social trust*) olarak yorumlanan "sosyal başkent"in(7) nasıl erozyona uğramakta olduğunu ayrıntılı bir biçimde belgelemiştir. Putnam'in verileri çok fazla ikna edici değil. Ama tabii ki televizyonun karşısında olmak, insanı eve kapatır ve yaşamdan soyutlar. Televizyon, evin içindeki aile bireyleri arasında bile *"yalnız bir kalabalık"* yaratır. Bizi bekleyen *"elektronik bir yalnızlıktır"*: Televizyon aile bireyleri arasındaki ilişkiyi azaltırken internet, bu iletişimin uzaklarda olanlarla yapay olarak kurulmasına olanak sağlar. Bu gerçek bize, *demos*un, halkın gücünün bir yansıması olan demokrasiye *katılarak* kendisini ifade edebilmekte neden bu kadar yetersiz olduğunu göstermektedir.

---

7 'Sosyal başkent' kavramı Coleman'in (1990) ortaya koyduğu bir kavramdır.

8 Televizyonun özgürleştirici gücü, gerçek anlamda işlerlik kazanmış demokrasilerde farklı, baskıcı sistemlerin egemenliğindeki toplumlarda farklı biçimde ortaya çıkmaktadır. Örneğin, televizyonun komü-

Düşünce ve haberlerin daha geniş bir kitleye yayılmasını sağlamaları nedeniyle, basına, radyo ve televizyonlara her zaman özel bir demokratik anlam yüklenmiştir.

Ancak, televizyonun demokratik değeri –demokrasilerin içinde–[8] yavaş yavaş bir aldatmacaya; içi boşaltılmış bir *'demos'*a atfedilmiş bir halk gücüne dönüşmektedir. "Enformasyon ve politika eğitiminin televizyonun elinde olması, demokrasi için ciddi sorunlara yol açar. *Demos*, *doğrudan* bir demokrasiden yararlanacağı yerde, aksine, medyanın yönlendiricileri tarafından yönetilmektedir" (İonescu, 1993, s. 234).

Sadece, "haber açısından kötü beslenme" değil, aynı zamanda "ekrana hangi haberlerin yansıtılacağına karar verenlerin, kitlelerin sembolik egemenliğinin yöneticilerine dönüşmesi de günümüzde yaşanan sorunlardır. Belli miktarda haberi ya da görüntüyü azaltıp çoğaltmak, yanıtın gerekli bir biçimde, benimsenmiş beslenme yöntemlerinin etkilerini göstermesine yeter." (Fisichella, 1995-96, s. 68)

En sonunda güç elektronik *Büyük Birader*'e (Big Brother) geçer.

Negroponte bu durumu şöyle açıklamaktadır: "Gelecek, elektronik endüstriden başka bir şey olmayacak. Sonsuz bir bellek yoğunluğu yaşanacak ve sınırsız bir güç doğuracak. (...) Neresinden bakarsanız bakın, bu güç bilgisayarın gücü olacak."

---

nist rejimlerin yaşadığı sorunları hızla arttırıp yoğunlaşmasına yaptığı etki tartışılamaz. Ancak bu, konjonktürel bir sonuçtur. Komünist sistemler olayında, Batı televizyonu, yayınlarında zengin ve fakir ülkelerin karşılaştırılmasına olanak sağlayan programlara yer vermekteydi. Oysa günümüzde komünizmin ortadan kalkması ile Batı'nın tek düşmanı haline gelen İslam teokrasileri karşısında Batı televizyonu güçsüzdür. Hatta Humeyni gibi radikal liderlerin elindeki televizyon, demokrasi karşıtı bir toplum yaratmanın ve fanatikleştirmenin bir aracına dönüşebilmektedir.

Evet, ama önemli bir eklemeyle: Bilgisayarlar metafizik varlıklar değillerdir, et ve kemikten oluşan insanların idare ettiği makinelerdir. Dolayısıyla Negroponte, Büyük Birader'i göz ardı etmektedir. Tek bir Büyük Birader olmayabilir ama bu varsayım bile, "dijital teknoloji tekelinin", teknik-beyinler olarak adlandırılabilecek çok kısıtlı sayıdaki *elit* kitlenin egemenliği altında olacağı ve her şeyin -Neil Postman'ın öngördüğü gibi (1985)- "totaliterleşmiş bir teknoloji içinde" tek bir görünüm altında ve benzer biçimde ifade edileceği gerçeğini değiştirmez.

'Regnum Hominis' ve Kötü Adamlar

Bilimin insana sunduğu gücü anlayan ilk filozof, 1600'lerin başında Francis Bacon olmuştur. *"Yeni Atlantis"* adlı ütopyasında teknik bir cennet, büyük bir deneysel laboratuar hayal ediyor ve bilimsel bilginin insana doğayı yönetme gücü verdiği bir *regnum hominis* (insanın egemenliğindeki dünya) öngörüyordu. Böyle de oldu. Ama bilimsel bilgi, kavramsal düşünme üzerine oluşturulmuş soyut bir bilme türüdür.(9) Sadece görmekten hiçbir bilim doğmamıştır. Bu yüzden, Bacon'ın bakış açısındaki *regnum hominis* çağı sönmektedir. Artık, kendi icat ettiği teknoloji sayesinde 'hükmeden' bir insana değil, ama daha çok teknoloji tarafından boyun eğdirilmiş, kendi makineleri tarafından yönetilen bir insana sahibiz. Mucit, icatları tarafından ezilmiştir.

E. M. Forste , 1909 yılında yazdığı *The Machine Stops* adlı eserinde, neredeyse bir yüz yıl öncesinden, elektronik bir ağın hepimizi birleştirdiği, herkesin kendi odalarına kapanıp, yalıtılarak durmaksızın iletişimde bulunduğu bir dün-

9 Pozitif bilimlerin matematikselleşmesi bu sorunu değiştirmez. Bu durumda dahi matematiksellik, değerlendirme yöntemini kullanan teoriler (mantık ve kavramsallık) tarafından ortaya konulmuştur.

ya hayal etmiştir. Ve hikayenin kahramanı bu delice ortamı şöyle anlatır:

"Makine ilerliyor(...) ama bizim hedeflerimize doğru değil." Sonunda makine çöker ve onunla birlikte dünya da çöker. Bir şeyin, hiçbir zaman doğru olarak öngörülemeyeceğini kim söyleyebilir?

Her şeyin düğümlendiği boğum noktası ise rasyonel hayvan olarak insandır. Bu yazıda sembolik hayvan nosyonu üzerinde ısrarla durdum çünkü insanın rasyonel bir hayvan olduğuna inanmıyorum. Onun rasyonelliği mantıksal bir dile (sadece duygusal bir dil değil; bkz. Sartori, 1979, s. 12-13) ve varsayımlarla bunlara çözüm önerileri getirebilmesine yardımcı olan soyut düşünebilme yeteneğine sahip olması ile sınırlıdır. Dolayısıyla, bizim rasyonelliğimiz bir olabilirlik, aynı zamanda ulaşılması zor ama kaybedilmesi kolay zorunlu bir varoluş, kişiliğimizin, olmazsa olmaz nitelikteki bir ön koşuludur. Bununla beraber, *animal rationale* (mantıklı hayvan) hiç olmadığı kadar büyük ölçüde saldırı altındadır. Her şeyi aştığımıza olan inancımızla, hemen hemen her terimin başına getirdiğimiz "*post*" sözcüğünün bir sonucu olarak ortaya çıkan Post-modern felsefe de, aldatıcı ve yapay düşünceler üreterek "gerçekliğe" saldırmaktadır. Ve medya tarafından en çok reklamı yapılan kültürel iklim, yenik düşürülmüş ve aşağılanmış, Batılı *elitist* insanın peşini bırakmamaktır.

Bugün, post modern düşüncenin bir gelişim içinde olduğunu göz ardı etmek, ya bir yanılgıdır yada bu sürece karşı bir savunma sistemi geliştirilmesi gerekir. Oysa zayıflatılmış bir rasyonelliği tanımlayıp açıklamaya çalışanlar kadar, hiçbir yerde ve hiçbir zaman varolmamış da olsa, bir rasyonelliğin varolduğunu savunan kimseler de vardır. Tabii ki, demokrasiye inanan ve demokrasinin geleceği için endişe duyan bir insan için, mantık dışı ve mantıksal olana aykırı durumları kabullenmek çok zordur. Bu nedenle so-

run, en azından politika açısından, seçmenin akılcı seçimler yapabilen mantıklı bir birey olarak kabul edilmesi ile çözümlenmiştir. Gerçekten de eğer, seçmenin ve dolayısıyla vatandaşın rasyonelliği "tanınmış faydayı maksimum hale getiren seçimlerle" ifadesini buluyorsa, bu tanımdan, her zaman kendi çıkarı doğrultusunda oy kullanan seçmenin, mantıklı olduğu anlaşılmaktadır. Seçmen, kendi çıkarları yönünde değil, gerçekleşemeyecek hayaller doğrultusunda oyunu kullandığında mantıksız olarak nitelendirilecektir.

Herkes için kabul edilebilecek "doğru"nun en üst düzeyde olacağı bir seçimin mümkün olamayacağı gerçeği, bu konunun en önemli eksikliğidir. Benim için yararlı olacak herhangi bir durum yada olayı, kısa süre sonra yanıldığımı anlayacak bile olsam, yararsız olarak algılayabilirim. Bentham'dan Mill'e kadar bütün klasik faydacı düşünürler 'iyi' anlaşılmış fayda ile kötü anlaşılmış faydayı birbirlerinden ayırırlar ve onlara göre, ancak, iyi anlaşılmış fayda "akılcı" faydadır. O halde rasyonel bir seçmen, iyi amaçlı faydayı seçmeyi bilen seçmendir; ancak bu görüş, rasyonellik kavramının tanımının yeni baştan ele alınmasını gerekli kılar. Örneğin, benim anlık çıkarım, çalışmadan para kazanmak olabilirdi. Ancak bu dar görüşlü çıkarımın yaygınlaşması, herkes için yıkıcı sonuçlar doğurabilecek kötü amaçlı bir çıkarıma dönüşebilir. Aptal numarası yapmayalım. Rasyonellik, rasyonel bir yanıt vermeyi bildiğimiz, rasyonel bir soru formüle etmektir. Eğer seçmen, sadece kendi yararı için oy kullanıyorsa, o halde, mantıklı bir birey olarak, seçimlerin getireceği sonuçları da aynı mantıklı tutum ile sahiplenebilmek zorundadır.

Rasyonel hayvan ya göz ardı edilerek dışlanmakta ya da sadece adı gereği tanımlanmaktadır. Bu alanda izlenecek bir üçüncü yol ise onun hakkında hiç konuşmamaktır. Dijital dünyanın ve sanal sörflerin ilahları için, ağ kullanıcılarının rasyonel olmalarının hiçbir önemi yoktur. Zira kendileri

rasyonellikten çok az nasiplerini almışlardır ama buna karşın, ellerinde sunabilecekleri, nerede ise sonsuz bir özgürlük vardır. Ve bu yeni bir şenlik, bir karmaşanın yaşandığının bir ifadesidir. Çünkü televizyon, internet ve sanal alemlerin, kullanıcılarına sundukları seçenekler, yüzlerle, binlerle yada milyonlarla ifade edilemeyecek kadar çoktur. İstediğimiz programlara ya da bilgilere ulaşabilmek için harcamamız gereken çaba, bizim adımıza *navigator* -sörfçü- tarafından yapılır. Dolayısıyla birey, bütün ilgi ve merakını kolaylıkla tatmin edebilir.

Zihinsel olarak, bundan daha özgür olunabilir mi? Negroponte ve yandaşları, eğer bir şeyler okumuş olsalardı, Leibniz'in insan özgürlüğünü, aklın kullanımı ile özdeşleşen akıllı insanın bir yansıması olarak tanımladığını bilebilirlerdi. Eğer bu şekilde belirlenmemiş olsaydı, doğal dürtülerin tüm canlı varlıklara özgü bir özellik olmasından yola çıkarak, insan ve hayvan arasında hiçbir ayırım olmadığı ve buna bağlı olarak özgürlük kavramının hiçbir anlam ifade etmemesi söz konusu olabilirdi.

Açıklığa kavuşturulması gereken bir diğer konu da, hangi özgürlüğün, ne amaçla istendiğidir. İstenen, "*zapping*" (durmadan kanalları değiştirmek) yapabilme özgürlüğü müdür? *Video-çocuk,* çocukluğundan kaynaklanan bir dürtü ile kaçınılmaz olarak oyunlara yönelecektir ve sonuçta, "özgürce yaptığı seçimler" onu internet ağları içinde dolaşan sayısız oyun kanalına *(videogames)* bağımlı hale getirecektir. Bir çocuğun, babasının gün içinde neler yaptığını sorması ve bilmek istemesi olasılığı da tabii ki vardır, ama bu onu genellikle fazla ilgilendirmez.

Gerçek olan, bu ağlar tarafından doyurulan kişilerin, özgürlüğü mümkün olan en yüksek hız ve sayıya ulaşmak olarak algılamalarıdır. Oysa, miktar ve hızın, özgürlük ve seçimle hiçbir bağlantısı yoktur. Hatta sonsuz bir seçim imkanı, sonsuz ve büyük bir yorgunluk anlamına gelir. İnter-

net ağları içinde sunulmuş olan ürün ile onu tüketmek durumunda olan tüketici arasındaki orantısızlık çok büyük ve ölümcüldür. Sayısız enformasyonun oluşturduğu bir nehirde boğulmamak için başvurulabilecek reddetme, insanların çokluk ve hiçlik arasında bir dengede yaşamasına neden olmaktadır. Kendimizi, ancak kullanmayı reddederek korumaya çalıştığımız bir çokluk içinde boğulma tehlikesi ile karşı karşıyayız ve bu reddediş bizi çokluk ile hiçlik arasında bir denge sağlama çabasına iter. Çok yoğun bir bilgi akışı, bünyenin zayıflamasına, halsizleşmesine ve kusma ile sonuçlanacak hazımsızlığa neden olabilir; sonuçta midede kalan, çok az bir şeydir.

Yeni varoluşun ve yaşayışımızın bir diğer yüzü de büyüyen, her yeri ve her şeyi kapsayan "yapaylaştırma"dır. Pleistocene'nin yaratığı, *homo habilis* ve *homo faber* olmasını sağlayabilecek kavrama yeteneğine sahip elleri olduğu için, insan olarak tanımlanabilir. Paradoksal olarak, bugünün insanı için kavrayabilme yeteneği neredeyse hiçbir işe yaramamaktadır. *Homo prensibilis*, *homo digitalis'in* içinde tükenmektedir. Dijital çağda bizim eylememiz bir klavye üzerindeki düğmelere basmaya indirgenmiştir. Böylece, gerçeklikle ve gerçek dünyayla hiçbir gerçek temasta bulunmadan, bir seranın içinde kapalı yaşamaktayız. 'Hiper medyalaşma' (Gehlen'in tezi, 1990) bizi *'kendi'* deneyimlerimizden, birinci el deneyimlerden yoksun bırakarak, ikinci el deneyimlerin kucağına atar. Bunun da ağır sonuçları vardır. Çünkü her birimiz sadece doğrudan bireysel deneyimlerimizin rol oynadığı şeyleri, gerçekten anlarız. İçine itildiğimiz ortamda, "kafamızın basmasını" sağlayacak sembolleştirme, konuşma ya da kitap yoktur. Giambattista Vico'nun kuralı, gerçeğin ve eylemin birbirlerine dönüşmesidir (*verum et factum convertuntur*). Bu ifade ile Vico bize, insanın sadece kendi "eylemesini" gerçek anlamda tanıyabileceğini, kavrayabileceğini söylemektedir. Temel sorun, bu telematik

dünyada çoğunluğun *tele*-görmek'in 'mucize'sinin nasıl meydana geldiği hakkında hiçbir fikrinin olmaması ve medya egemenliği altındaki insanın artık hiçbir şey yapmamasıdır. Günümüz insanının doğrudan, kendi özgür iradesi ile yapabildiği tek şey, bir klavye üzerindeki tuşlara basmak ve ekrana yansıyan elektronik postasına yanıt verebilmektir. Onun için "yaparak tanımak"la elde edilmiş bir anlam yoktur.

Vico, 1730 yılında yazdığı, *Scienza Nuova* (Yeni Bilim) adlı eserinde, üç çağa bölünmüş "ebedi bir ideal tarih" tanımı yapmaya çalışmıştır. Birinci çağ, yazar tarafından, düşünme yeteneği olmayan ancak güçlü duygular ve fantezilerle donatılmış "korkunç yaratıklar" çağı olarak betimlenmektedir. Sıkıcı bir yazar olmasına karşın, Vico'nun korkunç yaratıkları ile günümüzün soyut ve analitik düşünme yeteneğinden yoksun, akla dayalı mantıklı açıklamalar yapabilmekten uzak; buna karşılık, görme duyusu ve sanal alemde hayaller kurabilme yetisi gelişmiş post-düşünce insanları arasında, çok yakın benzerliklerin olduğu görülmektedir.

Vico'nun yaratıkları ile günümüz insanının bir diğer benzer özelliği de acımasızlık ve batıl inançlara olan bağlılıktır. Aydınlanma Çağı'ndan beri kabul gören bir görüşe göre, bilimin akıl dışı inançları ortadan kaldırabilmesi gerekirdi. Oysa teknoloji ilerledikçe, Ortaçağ insanından bile daha "bön" bir insan üretmektedir. Niçin? Çünkü Ortaçağ insanı, sınırları önceden belirlenmiş bir dünya görüşü çerçevesinde, *Weltanschauung*, birtakım saçmalıklara inanmak durumundaydı. Halbuki, günümüz insanı "tutarlı dünya vizyonunun desteğinden yoksun olarak yaşamak durumundadır ve sağlam dayanak noktalarının yokluğunda, her şeye inanır, çünkü böyle olmaması için hiçbir neden yoktur" (Galimberti, 1994). Bu saptamaların sonucunda, teknolojik bilimselliğin en üst düzeyde olduğu Amerika

Birleşik Devletleri'nin, aynı zamanda en acımasız ilişkilere[10] de sahne olması bir paradoks değildir.[11] Negroponte'nin dünyasının ürünü olan bu "boşluk mağdurları"nın, yine bu dünya tarafından kurtarılacağını varsaymak aşırı bir iyimserlik olacaktır.

10 Gianni Riotta şöyle yazıyor (1997): "Büyücüler, sihirbazlar, cadılar, falcılar ve astrologlar ekonomik bildirileri yönlendiriyorlar"; ve bunlar da "zavallı ve göz ardı edilebilecek veriler değil", gizem "zenginlerin dünyasına sessizce giriyor", ayrıca unutulmamalı ki "Nancy Reagan, astrologunun onayını almadan, kocası Başkan Ronald Reagan'ın Gorbaçov ile görüşmesine bile izin vermiyordu."

11 Moon Tarikatının Birleşik Kilisesi, Bilimsel Kilise, Doğu felsefelerinden esinlenen ve insanları koşulsuz sadakate zorlayan çeşitli tarikatlar gibi Amerika'da son yıllarda hızla artan yeni tapınma biçimlerini inceleyen Colombo (1983), bu dinsel yeniden doğuşu *-revival-* şöyle ifade etmektedir: "Bu yeni müritler aşırı öfke ve duygu yüklü olmalarına karşın teolojik bilgi birikimi açısından oldukça yetersizler. Bu nedenler, mantık dışı inançlarını milyonlarca insana aktararak büyük bir yangını alevlendirebilirler. Yüceltmenin yolu birdir(...) mucize, dinsel ayinlerin yerini alır." (s. 29)

Rekabet, Çözüm Üretmez

Konuların daha açık bir biçimde anlaşılabilmesi için, politik enformasyon sorunun daha ayrıntılı olarak ele alınması gerekir. İnsanların büyük çoğunluğu, televizyon haberlerinin, giderek, toplumun en alt kesimlerine kadar yayıldığı görüşünü paylaşmaktadır.[12] Televizyonun gücünden beslenen "yeni sınıf", suçu programların izlenme yüzdelerine atarak kendini savunmaktadır. Evet, ama bu kötü bilinçli bir korumadır. Çünkü televizyon yayıncılığında yapımcı, tüketiciyi, başka hiçbir iletişim aracında olmadığı kadar yoğun biçimde üretir. Eğer televizyon, dünya haberlerini yeterli bir biçimde yansıtırsa, izleyici *(audience)*, dünya

12 Walter Cronkite, 1996 yılında yayınlanan *Bir Raportörün Yaşamı* adlı otobiyografisinde, 1963 yılında CBS televizyonunun *anchorman*'liğine getirilmesi ile ilgili olarak şöyle yazmaktadır: "(Bir *Raportör*ün Hayatı) CBS'in 1963'te onu yeni haber bülteninin anchorman'i yapmaya söz verdiği zamanı şöyle aktarıyor; '21 dakikalık somut bir zaman dilimi içinde insan evreninin bir gününü özetlemek zorundaydık. Bu imkansız bir şeydi. Ama bunu yapmayı ciddi bir şekilde denedik. Günümüzde ise bunu neredeyse hiç kimse denemiyor. TV haber bültenleri *audience*'ı (izleyiciyi) çoğaltmak için halkın hisleri ile oynuyor." Ve şöyle devam ediyor: "Televizyon yegane haber kaynağı olamaz, bu amaçla oluşturulmamıştır. Televizyondaki çarpıtılmış tartışmalar, sloganlar, *photo-flashler*, spotlar, tüm bunlar, politikayı tiyatroya çeviriyorlar."

ile ilgilenir. Bu haberlerin ekranlardan silinmesi durumunda ise (Berlin Duvarı'nın düşüşü gibi) izleyicinin ilgilenebilmek için hiçbir şansı kalmayacaktır. Bu nedenle, bütün suçu görüntüye yüklemek, sorunlara çözüm önerileri üretme çabasının yerine, işin kolayına kaçmaktır.[13] Bu ilgisizliğin önüne nasıl geçilebilir?

Herkesin paylaştığı görüş, bu sürecin ancak özel televizyonların yaratacağı gerçek bir çoğulcu-rekabet ortamında gerçekleşebileceğidir.

Bu inanç, İtalya gibi, televizyonların uzun süredir devletin denetiminde yayın yapmak zorunda olduğu ülkeler için geçerli olabilir. Oysa, herhangi bir ticari kaygı gözetmeksizin kamusal bir yayıncılık anlayışı ile yayın yapan BBC televizyonu, İngiltere'de bu gibi sorunların yaşanmasına engel olmaktadır.

Murdoch yada Berlusconi gibi Avrupa'nın en güçlü özel televizyon sahipleri için, kamusal ve kültürel çıkarlardan çok paranın önemli olduğunun görülmesi, özelleştirmenin şu anda yaşanan tüm sorunlara çözüm getirebileceğine olan inancı sarsabilir. Murdoch ve Berlusconi, halka halkın istediğini sunmaya yönelik demokratik bir yayıncılık yaptıklarını iddia etmelerine karşın, kamusal televizyonculuğun giderek daha fazla elitist bir niteliğe bürünerek, halkın isteklerini değil kendi çıkarlarını yansıtmaya başladığı görülmektedir. Moliére'in *Tartuffe*'unu bile kıskandıracak bu iki yüzlülük sonucunda, özel televizyonların, öngörüldüğü gibi yayın kalitesini yükseltmediği, aksine televizyon yayınlarının düzeyinin giderek düştüğü ortadadır.

---

13 Bu noktada elbette ki söz konusu olan eğlence ve gösteriler değil, televizyon haberleridir. Son tahlilde, olabilecek en geniş izleyici kitlesine ulaşma arayışı, programları kültürel birikimi en düşük derecedeki izleyicilerin seviyesine düşürüyorsa, bunlardan korunma ya da cezalandırmanın yolu, izlememek olmalıdır. Ama politik haberleri izlememek bu sorunu çözemez.

Özel televizyonlarla, rekabetin farklı şeyler olduğu söylenebilir. Doğru. Ama Amerika Birleşik Devletleri bu konuda bir istisnadır. Zira devlet televizyonu deneyimini yaşamayan ve televizyonculuğun, başından beri özel sektörün rekabet ortamında, özerk koşullar içinde geliştiği tek ülke Amerika Birleşik Devletleri'dir. Buna rağmen ABD'nin televizyonları, siyasal ve kamusal olayları yansıtma konusunda son sıralarda yer almaktadır. Bu ülkedeki tek geçerli kavramın rekabet olması, bu eksikliğin nedeni olarak görülebilir. Kötü üretim yapan üreticilerin, tüketiciler tarafından cezalandırılması esasına dayanan rekabet teorisine göre, kötü haberlerin de izleyiciler tarafından reddedilmesi gerekirdi. Oysa böyle bir olayın gerçekleştiği söylenemez.

Ekonomik Pazar ve *Politik Pazar* ile mamul üreticileri ve siyasal partiler arasındaki rekabetin çok düşük düzeyde olduğu ortadadır. Kitle iletişim araçları arasındaki rekabetin de politik rekabetten çok daha kötü olduğu görülmektedir. Televizyon kanalları arasındaki rekabet eksikliği, her birinin diğerini sonsuz bir biçimde taklit etmesinden de anlaşılabilir. Graber'in (1984, s. 80) gerçekçi bir biçimde ifade ettiği gibi; "Medya bir örnek hale gelmek için de bir rekabet halinde." Gerçekten de on haberden sekizini bütün kanallarda bulmak mümkündür. Daha önceden de belirtme fırsatım olduğu gibi (Sartori, 1995, s. 431) "Hayali rakipler, oyunu garantili oynuyorlar; ayrışmak yerine birbirleriyle çakışıyorlar."

Her rekabetin aynı sonuçları verdiğini söylemek de mümkün değildir. Sonuç olarak, kitle iletişim araçları arasındaki mücadelenin, rekabete dayalı ürünleri arttırmadığını, tam tersine ürünlerde belli bir azalma yarattığını belirtmek gerekir.[14]

---

14 Bozulmayı reddeden az sayıdaki insanlardan biri olan Bill Moyers (1986), sorunu şöyle yorumlamaktadır: "CBS televizyonun başlangıç-

Bu azalmanın pek çok nedeni olabilir ancak en önemlisi, hedef kitlenin niteliğinde görülen değişimdir. Bir Churcill'i kaybetmek, iki kapıcı kazandıracaksa; yayıncı, program izleyicisi olarak kapıcıyı tercih edebilir. Sonuç olarak, bir devlet adamı ile sıradan bir insan, televizyon yapımcısının gözünde aynı ağırlığa sahiptir. Bu nedenle, hedef kitlenin artması, beraberinde okuma-yazma bilmeyenlere kadar uzanan geniş bir yelpaze getirir ki bu da niteliğin düşmesinin başlıca sebebidir.

Bu olumsuzluğu ortadan kaldırabilecek herhangi bir somut öneri henüz ortaya konmamıştır. Karl Popper (1996) demokrasinin ancak, televizyonun denetim altına alınmasından sonra mümkün olabileceğini ifade etmişti. Görmeye dayalı demokrasi, hükümet etme yetkisini hak etmeyenlere vererek, kendi kendisini ölüme sürüklerken, demokrasinin geleceğini de tehlikeye atmaktadır.(15) İfade özgürlüğünün nasıl denetlenebileceği de ayrı bir sorundur. Yapılabilecek tek şey, karşı çıkmak ya da direnç gösterebilmek için sorunların bilincine varabilmek olabilir. Gerçekten de Negropon-

---

taki hedefi izleyiciyi hoşnut etmek ve kendisine bağlamaktı. Ancak bu titiz politika kısa bir süre sonra üç bacaklı koyunla yarışmak zorunda kalmış ve bu yarıştan koyun galip çıkmıştır." ABC, NBC, CBS gibi Amerika'nın en büyük *networks*'lerinin gerileyişi *Auletta*'da (1991) anlatılmıştır.

15 Madalyonun bir de ters yüzü olduğu düşünülmediği zaman, bireylerin özgür iradelerinin, baskı grupları tarafından yönlendirilen güç tarafından ezilmesinin kolay olacağına inanılabilir. Eski başkan Bush günde 8000 mesaj alırken, kendisinden sonra Başkanlık koltuğuna oturan Clinton'un aldığı günlük mesaj sayısı 20.000'i aşmıştı. E-mailler sayesinde, eğer örneğin, 33 milyon üyesi bulunan Emekliler Derneği gibi, büyük baskı grupları, meydanlara dökülürse, Washington'daki politikacılar, kendilerini, herhangi bir kamusal isteği değil, ancak çıkar gruplarının çıkarlarını dile getiren milyonlarca mesajla kuşatılmış bulabilirler. Ne olursa olsun, bu türden bir doğrudanlık, kesinlikle büyük sorunlar yaratır. Rauch'a (1994) göre; "Bugün demokrasinin zayıflığı, her gün yeni talepler getiren ve bunları sonuna kadar korumakta kararlı olan sayısız gruplaşmalara olanak sağlamasıdır." (s.19)

tizmin, bir başka deyişle, elektronik *brave new world*'un gruplarının entelektüel şarlatanlıkları ile bilinçli bir biçimde mücadele etmek çok önemlidir.(16)

Forio Colombo'nun gözlediği gibi (1996, s. 8), "yeni iletişim sistemlerini" anlamaya çalışan, "kanallardan neyin, kim tarafından, ne amaçla ve kimin hesabına geçtiğini" sorgulayan herkese verilebilen yanıt ancak, "saçmalık ve anlamsız şeyler (...), bize karşı olan herkes eksik donanımlı ve bu göreve uygun değil" şeklinde olabilir. Colombo bunun "bilimin ve teknolojinin gelişim sürecinde daha önce görülmemiş bir durum" olduğunu belirtmektedir. "Dijital olmak, aynı zamanda bir güzellik (...) durumunun ifadesidir. Güzelliğe ya sahipsinizdir ya da değilsinizdir. Kim sahip değildir? Negroponte'ye göre; bu güzelliğe ancak, kendi görüşlerine inanmayanlar sahip olamazlar. Colombo'nun, Negroponte'ye neden karşı olduğunu daha iyi yansıtabilmek için, eserinden bir bölümü aktarmakta yarar vardır:

"Bize kabul ettirilmek (...) istenen aldatmaca şudur: Bizim inancımıza karşı olan görüşlere aldırmayınız. Karşıtlığı olmayan bir görüşün geçerliliği de yoktur. Bu ancak, iletişim ağlarından yansıyan, temelsiz varsayımlar olabilir. Bir falcıdan da daha fazlası beklenemez.. Sanayi uzmanları tarafından, iletişim ağları içinde dolaşıma sokulan düşük düzeydeki enformasyonların, bu kadar geniş bir kitleyi nasıl etkisi altına alabildiğini anlayabilmek çok zordur."

Açıklaması zor olmasa bile, kabul edilmesi mümkün değildir.

---

16 Burada, Aldous Huxley'nin, 1931 yılında basılmış, eleştirel ve bir gelecek kurgusu yeniden yorumlarken (Brave New World Revisted'in içinde) şaşkınlık ve endişe yapan olağanüstü romanı *Yeni Dünya*'ya gönderme yapılmaktadır. 1959'da Huxley romanını içinde hayal ettiği dünyanın -temelinde mükemmel aptallar tarafından yönetilen ve uyuşturucularla mutlu edilmiş robotlar tarafından bilimsel bir şekilde oluşturulmuş bir toplum- gerçeğe dönüşmekte olduğunu açıklıyordu.

Rasyonellik ve Post Düşünce

Homo sapiens (bilen insan) ve *homo insapiens* (bilmeyen insan) arasındaki işaret ettiğim zıtlık, hiçbir şekilde geçmişin idealleştirilmesini öngörmüyor. Çok sayıdaki *homo insapiens'in* varlığı her zaman söz konusuydu. Ama kitle iletişim araçlarının yoğun bir biçimde kullanılmaya başlanmasına değin bu insanların varlığı göz ardı edilmişti. Kitle iletişimi, toplumun bu bilinmeyen nüfusunun kitlesel bir birliktelik içinde önemli bir güç kazanmasına olanak sağlayan hareketli bir dünya yarattı. Herkesin bir araya gelmesini öngören bu değişimin, uygulamada aynı iyimser sonucu doğurması mümkün değildir. Bu noktada özellikle internet devreye girerek yeni ve devasa bir oyun başlatmıştır. Çünkü internet'in sonsuz ağ şebekeleri; ilk defa, çılgınlıklara, garipliklere, sapkınlıklara, pedofillerden, teröristlere kadar uzanan geniş ve uzun bir yelpazenin önüne açılarak, kullanıma sokulmuştur. İnsanlığın önüne açılan bu sonsuz yol, çok medyalı sistem tarafından kuşatılan ve köksüz öğelerle yoğun bir biçimde karşı karşıya kalan insan için giderek daha sarp ve aşılmaz hale gelmektedir. Eski dönemlerde, var olmalarına karşın yok farz edilen akıl ve ruh sağlığı yerinde olmayan kimseler, bu sanal yollar aracılığı ile bir araya ge-

lerek çoğalmakta ve bir güce dönüşmekte. Kitabı oluşturan tez, soyutlama yeteneğini yitiren insanın, *(eo ipso)* rasyonellik yetisinden yoksun olduğu ve dolayısıyla *"homo sapiens"* tarafından oluşturulmuş dünyayı artık desteklemeyen, daha doğru bir deyişle, gelişimine katkıda bulunamayan sembolik bir hayvana dönüştüğüdür. Medya yandaşları bu konuda sessiz kalmayı tercih etmektedir. Onlar için önemli olan "baş döndürücü bir hızla gelişen ve içindeki her birey ve gerçekliğin çözülüp birleşeceği bir dünyanın varlığıdır. Kitlesel iletişimin yoğun bombardımanı ile karşı karşıya kalan insan basit bir iletişim objesine *-homo communicans'*a-dönüşmektedir" (De Matteis, 1995, s. 37). Evet, insan iletişimde bulunan bir varlıktır ama ne ile ve kim ile? Boşluk, boşlukla iletişim kurar ve bir *video-çocuk* ya da kitlesel medyanın içinde çözülmüş bir insan, sadece bir çözeltidir.

Ortalığı bulandıran feryatların altında yatan gerçek, görüntülerle belirlenmiş dünyanın rasyonel bir hayvanın *paidea*'sı için yıkıcı olduğu ve televizyonun kamuoyunu zayıflatarak demokrasiyi gerilettiğidir.

Bugün insanların her zamankinden daha çok sorunu var, ama sorunlarına çözüm yok. Şu ana kadar siyasette, halkın sorunlarının çözümünün, politikacıların görevi olduğu varsayılmıştı. (Tıpta doktorların, hukukta avukatların olduğu gibi). Oysa, "anketlere dayalı hükümetler." referandumlar ve doğrudanlığın demagojisi; sorunları politikacılara ve çözümlerini de halka yüklüyorlar. Ve tüm bunların içinde televizyon, sorunları 'büyütüyor' (aynı zamanda var olmayan sorunları da yaratarak) ve onu çözmek zorunda olan düşünceyi de neredeyse yok ediyor.

Düşüncenin yok edilmesine, post-düşünceyi temel alarak defalarca işaret etmiştim. Şimdi bu konuyu daha iyi açıklamak isterim. Rasyonelliğe karşı saldırı, rasyonellik kadar eskidir. Ama Aristo'dan bu yana, her zaman bir karşı-söylem de var olmuştur. Tertulliano'nun formülü şöyley-

di: *credo quia absurdum.*(*) Ama San Tommaso, ışıltılı bir mantık manzumesi olan *Summa Theologica* adlı eseri ile yazara yanıt vermekte ve bu formülünü çürütmekteydi. Pascal, Rousseau ve Nietzsche de kendi tarzlarında, çeşitli yollarla Kantçı *cogito*'ya karşı çıktılar.(17) Ama onlar oldukça eğitimli kimselerdi ve *cogito*'ya karşı muhteşem ve etkili düşünceleriyle savaştılar. Özetle kötü adamlar değillerdi. Oysa "sonsuz iletişim kurmayı" yüceltenler böyledir. Onlarınki rasyonel-mantıksal düşünceye karşı gösterilmiş doğal bir karşı düşünce değil; daha çok basit bir şekilde düşüncenin yitişi, açık ve farklı fikirleri bir araya getirebilme yeteneksizliğine doğru bayağı bir düşüştür. Önce diplomaya dayalı bir eğitim anlayışı ile, *Lumpenintelligencija*'yı, yani hiçbir entelektüel değere sahip olmayan entelektüel bir proletaryayı yarattık. Bu düşünsel proletarya uzun bir süre dışarıda tutuldu, ama büyümesi ve çoğalmasının zorlamasıyla yavaş yavaş okullara girdi. 1968 'kültürel devrimi' ile tüm engelleri yıktı ve kendisi için ideal kültürel alanı, kitlemedyasının devriminde buldu. Bu devrim bugün neredeyse tamamıyla teknolojik yeniliklerden oluşmuştur. Bilenlere ihtiyaç duymaz, düşünen beyinlerle ne yapacağını bilemez. Medya ve özellikle televizyon, bugün alt kültür, yani kültürsüz insanlar tarafından yönetilmektedirler. Ve insanlara, durmaksızın iletişimde bulunmaları gerektiğini ısrarla vurgulayan iletişim sistemleri, on yıl gibi kısa bir süre içinde karmaşık, anlamsız düşüncelerden oluşan bir kültürel ortamın oluşmasına yol açmıştır.

(*) Saçma olana inanırım. (ç.n.)

17 Pascal, *raisons du coeur*'ları ile; Rousseau (özellikle Emile'de) saf ve duyguları üzerinde yoğunlaşmış bir 'doğal insan' arayışı ile; Nietzsche bedensel, irrasyonel ve tinsel olmayan 'hayati değerler'in olağanüstü ve saptırıcı bir biçimde yüceltilmesiyle (romantik ve anti-idealistik)

Bu nedenle, günümüzün sorunu, sayıları azımsanamayacak kadar çok olan akılcılık karşıtı yazarların varlığı değil, *mainsteram* ile ikincil yollar, söylem ve karşı-söylem arasındaki ilişkinin tersine çevrilmiş olmasıdır. Bugün, zayıf ve yetersiz beyinlerin sayısının artmasının nedeni, toplumda, düşünme alışkanlığını edinmemiş kitlelerle karşı karşıya kalmalarından kaynaklanmaktadır. Ve bu kısır döngü içinde televizyonun suçu; sapkınları, kızgınları, abartanları, palavracıları ayrıcalıklı tutmasıdır. Televizyon absürdlüğü, aptallığı ve saçmalığı harekete geçirir ve ödüllendirir. Böylece *homo insapiens* i çoğaltır ve güçlendirir.

İsmini hatırlamadığım bir bilimkurgu romanında -yıllar önceydi- Marslı'lar yeryüzünün neredeyse tamamını ele geçirmişlerdi ve yalnızca içinde kendini savunan insanların bulunduğu, ezici güçler tarafından kuşatılmış küçük bir kale kalmıştı. Son saldırıda, kale komutanı askerlerine son bir veda bakışı ile yöneldiğinde, onların da Marslı olduklarını anlamıştı... Post-düşünce galip gelmiştir yani çoğumuz çoktan Marslılaştırılmış durumdayız. Cehalet; sanki tertemiz ve saf ilkel bir varlığın yeniden oluşturulması gibi, neredeyse bir erdem haline gelmiştir ve aynı oranda zihinsel tutarsızlık ve değersizlik, bizi *esprit de geometrie'nin* kuraklığından, yani rasyonelliğin kuraklığından kurtaran bir *esprit de finesse*, "zarafet duygusu" olarak ifade edilmiştir. Marslı bu konularda hiçbir şey bilmediğine göre, onun geometri ruhunu kaybetmesi, zarafet ruhunu kazanması anlamına gelmiyordu. Bununla beraber, romanın Marslıları *regnum hominis'e* (insan dünyasına) geçmişlerdi. Birçok uygarlık iz bırakmadan parçalanırken, Batılı adam, gerçekten aşağı olan Ortaçağı aşmış, bu süreçte tek yardımcısı kendisine tekliğini (*unicum)* sağlayan akıl ve mantık yürütme yeteneği olmuştur. Bütün engellemelere karşın, düşünme yeteneksizliğinden düşünceye dönüşün bugün de süregeldiğini kabul etmek gerekir. Ancak bu dönüşün, okumaların, kitabın, kı-

sacası yazılı kültürün sonuna kadar korunması ve savunulması ile gerçekleşebileceği ortadadır.

Yeni medyaların savunucularının ileri sürdükleri gibi, kaybolan yazılı kültürün, işitsel-görsel kültürle telafi edildiği, tamamıyla doğru değildir. Bir kralın ölmesi yeni bir kralın bulunacağı anlamına gelmez. Kötü para, iyi paranın yerine geçemez. Ve yazılı kültür ile işitsel-görsel kültür arasında sadece zıtlık vardır.

Ferrarotti'nin kesinlikle gözlediği gibi, (1997, s. 94-95), "okuma; yalnızlığı, okunmakta olunan sayfaya odaklaşmayı, açıklığı ve ayrımları yargılamayı gerektirir." Oysa *homo sentiens* (duyan insan) tam tersi özellikler sergiler;

"Okuma onu yorar (...). Sezgilerine güvenir.. Sentetik görüntünün çabuk ve anlaşmalı anlamını tercih eder. Bundan büyülenir ve baştan çıkar. Mantıksal bağlantıdan, mantıklı sıradan ve zorunlu olarak kendine dönen yansımadan(...) vazgeçer. Ani, sıcak, duygusal olarak birleştirici içgüdüye teslim olur. Kendisi için, canı istediğinde yemek yiyen, bıkınca ağlayan, uyuyan, uyanan, ihtiyaçlarını rastgele gideren bir çocuğun yaşam tarzı olan *living on self demand*'i seçer".

Bu portre bana mükemmel görünüyor. Görsel-işitsel kültür "cahildir" ve dolayısıyla kültür değildir.[18]

Her zaman bilinçlendirmeyle işe başlamak gerekir. Ebeveynler çocuklarının başına gelecekler hakkında korkutulmalıdırlar; giderek daha çok kayıp, yalıtılmış, anomik, bıkkın ruhlar.. (Psikanalize göre, depresyon krizindekiler, kısacası 'boşluk hastaları'). Okulla ve okula karşı tepki göstermeliyiz. Gidişat, sınıfları televizyon aygıtları ve *word processorlarla* doldurma yolundadır. Halbuki onları, bir daktilo

18 Kültür kavramının antropolojik ve sosyolojik anlamları arasındaki ayrım için, bkz. s. 28.

kursunda olduğu gibi, teknik bir eğitime bırakarak, yasaklamalıyız.. Okulda zavallı çocuklar "eğlenmelidirler". Böylece yazı yazmak bile öğretilmez ve okumak mümkün olduğunca bir kenara itilir. Bu şekilde, okul *video-çocuğa* karşı çıkacağına onu güçlendirir. Gazetelerin gidişatı da benzerdir; ciddi konuları hafifleterek, duygusal olayları abartıp, renkleri çoğaltarak ya da haberleri televizyon haberleri şeklinde paketleyerek, televizyonu taklit etmekte ve peşinden gitmekteler. Bu yolun sonu dünyadaki en boş enformasyon gazetesi olan *USA Today*'a varır. Oysa gazeteler, her gün sadece bir sayfalarını bir gün önce televizyonda duyulmuş aptallıklara, hatalara, basitliklere, fiyaskolara ayırsalar halk televizyondan 'öcünü almak' için gazete okur ve belki de televizyon da iyileşir.(19)

Ve her kim bana bunların artçı olaylar olduklarını söylerse, şöyle cevap veririm: Ya öncüyseler?

19 Neil Postman (1985, s.159) televizyonun iyileşmesinden umudu kesiyor ve konuyu şöyle ele alıyor: "Televizyon (...) bize eğlence-çöp sunduğunda, en iyi şekilde hizmet etmiş sayılır; ciddi konular içerdiğinde ise (...) bize en kötü hizmeti sunmaktadır. Dolayısıyla televizyonun daha iyi değil ama daha kötü olması işe gelir."

EK BÖLÜM

Tavuk ve Yumurta

Benim '*homo videns*'imin yeniliğinin ne olduğu sorulduğunda, eğer şakacı havamdaysam, başkalarının tartışmaya tavuktan başlarken, benim yumurtadan başladığımı söylerim. Ve zihinlerin yatıştığı görülür, çünkü şu ana dek hiç kimse, önüme yumurtanın neden tavuktan daha önce geldiği sorusunu koymadı. Yanlış anlaşılmaları önlemek için, yine de açıklayayım.

Tavuk ile yumurta arasındaki ilişki, kendiliğinden, mantıksal olarak sonsuza doğru geri çekilebilecek, karşılıklı bir içermenin döngüsel ilişkisidir. Eğer tavuklar olmasaydı, yumurtalar da olmazdı ve tam tersine, yumurtalar olmasaydı tavukların olamayacağı gibi... Ve bu da, hayatın döngüsünün her zaman yumurtayla yeniden başladığının bir göstergesidir. Eğer çok eski zamanlardan doğal bir başlangıç aramıyor ama döngünün başlarında durmak istiyorsak, o zaman, başlangıcı yumurtanın içine yerleştirmek uygundur.

Açıkçası, yumurtadan yola çıktığımı söylediğimde sadece hedefimi ima etmiş olmuyorum, aynı zamanda özellikle araştırmamın insanoğlunu oluşturan ve çocuğu yetiş-

kine çeviren faktörler ve süreçler konusunda da olduğuna değiniyorum. Bu belirleyici faktörler dört tanedir:

1) Ebeveynler,

2) Yaşıtlar (*peer group*),

3) Okul,

4) Medya.

Ve benim, dördüncüyü belirleyici faktör olarak –özellikle *video*- görmenin üstünlüğünü yüceltmem, diğer üçünü hesaba katmadığım anlamına gelmiyor. Var olduklarını çok iyi biliyorum ama güç ve ağırlıklarını yitirdikleri de bir gerçek.. Ebeveynler ve okul, bozguna uğratılmış durumdalar. *Peer group*'u -her genç için referans grubunu oluştururlar- kitle-medya birliğinin içine koyuyorum. Çünkü *peer group* neredeyse; bazen yalnızca işitsel-görsel olan gençlik kültürünü yansıtır.

Bu konuda, televizyona, görevi olmayan ve asla sahip olamayacağı eğitici bir rol yüklemekle eleştirildim. Ama ben sadece, televizyonun eğitsel rolünün, çökmekte olan okulun eksiklikleri ve kötü yanlarını telafi etmek için ortaya çıktığını savunuyorum. Eğitmek 'zorunda' olan televizyon değildir ama diğer ve daha iyi eğiticilerin yokluğunda, *paideia*'nın yükü onun omuzlarına düşüyor.

Bu görüşlerin ışığı altında kitap, iki yol izliyor. Birincide, *video-çocuk*tan *video-yetişkine* gidiliyor. İkinci de vatandaştan demokrasiye. İki yol birbirinden bağımsız değil. Hatta çok sıkı bir bağlantı içindeler. Fark, birinci durumda yolun bireysel olması ve kişisel olarak değeri olana götürüyor olması; ikincisinde ise oyuna birey-topluluk ilişkisinin girmesi ve yolun herkesin nasıl bir araya gelebileceği üzerine kurulu olmasıdır. Ve eğer *video-çocuk*, bir *video* (ekran) bağımlısı olarak kendini gerçekleştirirse (1. yol), o zaman video bağımlısı hemen arkasından demokratik şehri ve kolektif çıkarı kötü yöneten, kötü vatandaşa dönüşür.

O zaman benim tartışmamın bir 'sonucu' vardır. Onu baştan sona yöneten ortak sav, görmenin ve görüntünün önceselliğinin bilmeyi fakirleştirdiği ve aynı ölçüde sosyal hayatı yönetme yeteneğimizi de zayıflattığıdır. Ve tüm bu tartışma bu 'yumurta'dan yola çıkıyor: Soyut dili ve üstünde bilişimizi ve anlamamızı kurduğumuz soyutlama yeteneğimizi kaybediyor olmamız.

Deja vu? Zaten biliniyor ve söylenmiş miydi? Bana bu yanıt ile saldıran, bir şey kanıtlamıyor, referans göstermiyor ve dolayısıyla nereden ve kimden kopya çektiğimi bana söyleyemiyor.. Ben 'sembolik bir hayvan' olarak insandan başlıyorum ve analizimin iletken bağının, semantik bir bağ olduğunu ve bana basit bir biçimde; "O çoktan görülmüştü" nakaratıyla saldıranların, bundan habersiz olduklarını görüyorum. Bana bu kadar şiddetle karşı çıkanın kendisi de belki şimdiden *video* (görme) dünyasının bir üyesi ya da semantiği Asya gribi sanacak kadar cahil bir insandır.(1)

Bunların arasında Giuliano Ferrara (bana) soruyor: "Ama bu profesörleri hiç okuyan var mı?' ve bana (*İl Foglio*'da), "Televizyon insanının çöküşünün, Aldo Manunzio'dan kitlesel yayımcılığa, resimden sinemaya(...) geçerken meydana gelenden daha kötü olmadığını" açıklıyor. Peki bu geçişler, görmeden anlamanın, anlamadan görmekle yer değiştirdiği geçişlere benziyor mu? Sanırım soyut anlamanın bir parçası oldukları için benzetmelerden fazla güç alamayız.

Hangi Yurttaş?

Yurttaş kavramı üstünde anlaşmalıyız. Vatandaş *(civis)* teriminin kelime anlamı şehirde yaşayandır *(civitas)*. Burada vatandaş, taşrada yaşayan (şehrin dışında, köyde) köylünün karşıtıdır. Ama vatandaşın topolojik yönü bizi ilgilendirmiyor. Tıpkı pasaportta belirlenen vatandaşlığın bizi ilgilendirmediği gibi. Halbuki bizi ilgilendiren vatandaş ile kul arasındaki zıtlık ve dolayısıyla vatandaşın politik anlamıdır. Kul, senyörün ya da hükümdarın karşısında, baskı altında olan, iktidar tarafından ezilen, hiçbir güce sahip olmayandır. Oysa vatandaş, özgür bir şehirde, uygulanmasında da söz hakkına sahip olacağı haklarla donatılmıştır. Kulun bir kimliği, bir sesi bile yokken, vatandaşın sesi vardır; oy kullanır, *res publica'nın* yönetimine katılır ya da az çok katılma hakkı vardır.

Ancak, böyle tanımlanmış bir vatandaş bile, iktidarı bizzat uygulayan bir "halk gücü" *(demo-potere)* sayılmaz. Büyük ölçüde göz ardı edilmesine karşın, aradaki fark çok önemlidir. Temsili demokrasinin vatandaşı, kararları verecek insanları seçmek için oy kullanır. Bazı durumlarda, örneğin referandumlarda, tartışılacak sorunları belirler. Ama temsili demokraside referandum sadece, karar vermeye

yardımcı bir araçtır. Aksi takdirde temsili demokrasi, doğrudan demokrasinin bir türü haline gelirdi.

Dolaylı demokrasiden doğrudan demokrasiye geçiş, yapısal bir dönüşüm olarak yansıtılır, oysa yaşanan çok daha farklı bir değişimdir. Çünkü aynı zamanda vatandaşın da dönüşümünü talep eder. Sadece ya da özellikle bir temsilci seçmesi istenen vatandaşın yerine, hak üzerine karar veren, hakkın yargıcı olması istenen daha güçlü bir vatandaş, bir hiper-vatandaş geçer; geçmelidir. Doğrudan demokrasi teorisi, vatandaşın, basit ve kolay bir şekilde üzerinde karar vereceği sorunları tanıyan ve yetki alanına verilmiş konular hakkında bir ölçüde uzmanlaşmış olan hiper-vatandaşa dönüşmesini varsayar. Bu hipotez konusunda -ki sonuçta gerekli bir koşuldur- doğrudan demokrasi büyük ölçüde eksiktir. Ancak hiper-vatandaş olmaksızın doğrudan demokrasinin işlemeyeceği ortadadır (ya da büyük ölçüde işlevsiz kalır.)

Şimdi etrafımıza bakalım. Yeni görevlerin yükselmesine uygun olarak yeni vatandaşların ortaya çıktıklarını görüyor muyuz? Tabi ki hayır. Teori "doğrudanlığın" ve "sürekli demokrasinin" güzelliğini ilan ederken, gerçeklik iyi ya da kötü, sahip olduğumuz vatandaşın yok oluşunu, yani ipo-vatandaşa dönüştüğünü ortaya koymaktadır. Bu kesin olarak böyledir; çünkü *homo-videns,* kendisini vatandaş düzeyine çıkaracak olan kamusal olaylar hakkında giderek daha az bilgi sahibi olmaya başlamıştır. Bu kitapta, vatandaşın, yetki kaybı, kamuoyunun oluşumunda oynadığı rolün azalması ile eşdeğer tutulmaktadır. Kamuoyu, halkın kanaati ve kitlelerin kanaati kavramları pek çok kimse tarafından karıştırıldığı için bu konuya bir açıklık getirmek gerekmektedir.

Klasik ayırım, kamuoyu ile halkın kanaati arasındadır. Birincisi rasyonelliğin talep edilmediği (fazla olurdu) ama özerkliğin istendiği kamusal şeyler hakkında (her şey değil)

halkların bir kanaatidir. İkincisi basit olarak yaygın, başarılı olmuş (herhangi bir konu hakkında) ve hiçbir koşula bağlanmamış görüştür.. Öyleyse ikisini birbirine karıştıranın vay haline! Kamuoyu ile halkın kanaatinin birbirlerinden tamamıyla farklı şeyler olmadıkları doğrudur, çünkü belli bir konuda kamuoyu olarak yerleşen şey halkın kanaatinden doğar ya da doğabilir. Ama bu kanıtlanmamıştır ve ayrımın çözümleyici değeri sabit kalmaktadır (Bkz., Nisbet, 1982, s. 249-253).

Kamuoyu ve kitle kanaati arasındaki ayırım ise elit ve elit olmayan arasındaki zıtlığa dayanır. Renato Parascandolo (1997, s. 43-44) şöyle tanımlıyor: "Kamuoyu kapalı bir küredir; akıl yürütmenin, rasyonel düşünmenin üzerine kurulmuş, sivil bilinçle donatılmış bir vatandaşlar *elitidir* (...), halbuki kitle kanaati kışkırtma, demagoji ve irrasyonelliğin duygusallığıyla beslenir."

Evet ve hayır. Kamuoyu, onu etkileyen kanaat liderleri açısından elit olabilir, ama kendiliğinden *elitist* değildir (halkın kanaatleri ile de örtüşebilir). Televizyon tarafından zorla değeri düşürülmüş kamuoyu, kitle kanaati durumuna bir geçiş olarak tanımlanabilir; bu sonuncunun doğrudan demokrasiyi yıkıcı kılan ve temsili demokrasiyi tehlikeye sokan bir kanaat olduğunu söyleyerek burada sözlerime son veriyorum.

O zaman, bağlantımı yeniden kurarak şöyle söyleyeceğim: Vatandaş bir kamuoyu içinde kendini ifade eder ve edilir. Oysa, kendi şehriyle bile ilgili olmayan sıradan vatandaş, kitle kanaati içinde ifade edilir. Ki sonradan kendi kendini yöneten süper vatandaşın olabilirliğinin kendisini örtbas eden de kanaatin durumudur. Elektronik çağın vatandaşlığının, sonsuz enformasyona ulaşabilme olanağı ile karakterize edileceği de gerçek olacaktır. Ama bu durumu bu şekilde ifade etmek, kapitalizmde, vatandaşlığın herkesin kapitalist olmasını onayladığını söylemek gibi olacaktır.

Sürekli Demokrasi ve Karar Verici Demokrasi

Stefano Rodata'nın (1997) başarılı bir biçimde dile getirdiği gibi, teknoloji, kesintisiz bir demokrasi sunan bir tekno-politikayı yaratmaktadır. Önemli olan, teknolojinin bu kadar ilerlediği bir ortamda gerçekleşmesi kaçınılmaz olan bu kesintisiz demokrasinin, temsili demokrasiden ne kadar iyi ve ilerici bir nitelik taşıdığının anlaşılabilmesidir

Rodata varsayımını, İngiliz halkının, "insanların özgür olduğuna inanan" Rousseau'cu tezinden hareketle oluşturmaktadır. Oysa Rousseau eserinde, insanların özgürlüğünün ancak parlamento üyelerinin seçimi ile sınırlı olduğunu ve seçimlerden sonra "köleden öteye geçemeyen varlıklara" dönüştüğünü belirterek yanılgısını ifade etmektedir (*Toplum Sözleşmesi, III, Bölüm 5*). Ama bu tezin temeli yoktur. Çünkü adaylar, bir seçim ile sonraki arasında geçen zaman diliminde, öngörülmüş tepkilerin ilkesi etrafında yönetilirler, dolayısıyla günü gününe seçmenlerin öngörülebilir tepkilerini tahmin ederler ve seçmenlerin beklentileri hakkında bilgi sahibi olabilirler. Yüz yüze ve sürekli olarak yapılan görüşmeler de adayların işini kolaylaştırır. Buna rağmen, modern demokrasinin temel işlevinin, Rodata'nın

ileri sürdüğü gibi (Rodata, 1997, s. 8) "iki seçim dönemi arasındaki boşluğu doldurmak ve seçmenleri, Rousseau'nun eleştirdiği kölelik konumundan kurtarmak" olduğunu söyleyebilmek de mümkün değildir. Rodata'nın savunduğu sürekli demokrasi anlayışı, doğrudan demokrasi ile temsili demokrasinin ilkelerini birleştirerek, vatandaşların daha fazla katılımına olanak sağlayan karar verici bir demokrasiyi öngördüğü için ilginçtir.

Sorun, "karar veren demokrasi" deyiminde ortaya çıkar. Habermas'da ve sonra James Fiskin'in (1991)[2] zeki ve orijinal önermesinde *deliberation*, tartışma ve müzakere anlamındadır. İtalyanca'da ise "Önce tanı, sonra karar ver" denir. Yani bu, İtalyanca'da *deliberation*'un genellikle yalnızca karar vermek, yalnızca seçmek anlamına geldiğini ifade eder. Bu terimin, oy kullanmanın eş anlamlısı olarak kullanılması bir anlam karmaşıklığına yol açabilir. Fiskin'in formülü olan *lightenened discussion* tarafından yönlendirilmiş bir bilinçle karar verip oy kullanmak ile sadece bir tercih ve istek doğrultusunda oy kullanmak arasında fark vardır.

Bu karşıtlık, teknik olarak olumlu ve olumsuz kararlar olarak açıklanabilir. Bir kararın olumlu bir nitelik taşıyabilmesi, yarışmaya (seçime) dahil olan her kesimin belirli oranda fayda sağlaması ile mümkün olabilir. Bu da, hükümetin tartışmalar sonucunda (İngilizce *deliberation)* oluşacağının bir göstergesidir. Kararın olumsuz niteliği ise, seçimlerde kazananın her şeyi kazandığının, kaybedenin ise her şeyi yitirdiğinin ifadesidir. Örneğin referandum, olumsuz nitelikte bir teknik karardır. Zira referandumlarda, takdir hakkı gözetilerek değil, önceden oluşturulmuş tercihler doğrultusunda oy kullanıldığı bilinmektedir (Bkz. Sartori, 1987, s. 214-253 ve Sartori, 1993, s. 78-88).

---

2 İngilizce'de -*Oxford Dictionary*'den alıntılıyorum- kelimenin birinci anlamı; karara varmak için dikkatle düşünme, tartışma, düşünce alışverişi.

Yukarıda belirtilen görüşlerin ışığı altında, sorunun süreklilik ya da kesintiye uğrama olmadığı anlaşılmaktadır. Sorun "evet-hayır oyunu" ile "eleştirel karar verme oyunu" arasında yaşanmaktadır (Rodata, 1998, s. 100) ve teknoloji tarafından daha da karmaşık hale getirildiği için teknolojinin yardımı ile çözülmesi beklenemez. Teknolojinin egemenliğine giren politikanın "eleştirel karar verme" tercihi üzerinde olumsuz bir etki yarattığı açıktır. Oysa, tekno-politikaların sahip olduğu olanaklar ile ekran tarafından yönlendirilmiş vatandaşların görüşleri ile beslenen tekno-politikanın gerçekliği çok farklıdır. Ve günümüz dünyasında, *"tanımadan seçmek"*, "önce tanı, sonra seçimini yap" mantığının önüne geçmektedir. Bu durumda karar verici demokrasiden söz etmenin ne kadar mümkün olabileceği bir tartışma konusudur.

Rekabet ve Auditel(*)

Televizyonun kamusal yayıncılık anlayışının genelleştirici özelliğinin olumsuz pek çok sonucu olduğu ortada. Özelleştirme ile aşılamayacak olan bu sorunu daha da kötü bir hale getiren temel gerçeklik, televizyon programlarının izlenme oranlarını saptayıp açıklayan reyting ölçümleridir. Bir programın başarısı, izlenmesine bağlı olduğu sürece, temel hedef, kaçınılmaz olarak, izleyici kitlesini arttırmaya yönelik olacaktır.

Bu ölçümlerin, "rekabet rekabettir" (*competition is competition)* mantığı ile hareket eden savunucuları, televizyon kanalları arasındaki çarpıtılmış rekabet ile pazarın doğal rekabeti arasında herhangi bir benzerliğin olmadığının farkında değiller. Pazar rekabeti üç temel unsura dayanır:

a) Değer fiyat,

b) Ürün kalitesi,

c) Kalite-fiyat ilişkisi.

(*) AUDİTEL, İtalya'nın en önemli reyting ölçüm şirketidir.

Ve bu unsurlar arasındaki karşılıklı etkileşim, tüketicinin çıkarı doğrultusunda gerçekleşir. Örneğin, aynı kalitede iki ürünün fiyatı, ucuz olana göre belirlenir. Oysa televizyon rekabeti, kullanıcı-tüketicilere bir yarar getirmemekte, bu sahte pazarda, tüketici neredeyse yok varsayılmaktadır.

Televizyon pazarında fiyatın olmaması, başka bir deyişle, kalitesine ve fiyatına göre ürün seçen tüketicinin bulunmaması bu yok varsayılmanın temel nedenidir. Televizyonda gerçek piyasa fiyatı biçilen ürünler, programlar değil reklam boşluklarıdır. Bu gerçek, televizyon programlarının, gelecekte malların satılabileceği bir müşteri kitlesine dönüşebilecek olan insanları ekran başına toplayabilmek için hazırlandıklarını ortaya koymaktadır. Dolayısı ile televizyon pazarının gerçek tüketicileri izleyiciler değil, reklamları ile izleyicinin dikkatini satın alan firmalardır. Sonuç olarak televizyon dünyasındaki rekabet, ürünün kalitesi üzerinde istendiği gibi oynayan ve hiçbir şekilde tüketicinin haklarını korumayan ahlaksız bir rekabettir.(3)

Rai Due'nin (İtalyan Ulusal Kanalı) yöneticisi Carlo Freccero'ya göre "Televizyon kalite ile ölçülemez, çünkü kalite her zaman bir çıkarmadır" (1999, s. 121). Bu görüş, kalitenin, televizyonda kaybettirici işlevi olduğu anlamına gelebilir ancak bu varsayım hem doğru hem de yanlış yorumlanabilir. Çünkü bu "Freccero Yasası", reyting çözümleri ile yaşar ve ölür. Bütün hesaplar reyting ölçümlerine göre yapıldığı sürece Freccero haklı sayılabilir ancak tersi durumda, bu önermenin hiçbir geçerliliği kalmayacaktır.

Reyting ölçümlerinin temel sorunu, açıkladığı sonuçların ayrışmamış ya da kötü ayrışmış niteliğinden kaynaklan-

3 Kablolu ya da uydu bağlantılı, dekoderli, ödemeli televizyonlar söz konusu olduğunda işler değişir. Burada tüketici, aldığı ürün için ödeme yapar ve tüketim ürünleri arasında seçme özgürlüğü vardır. Ve o zaman seyirci tekrar rekabet piyasasının *dominus*'u (hakimi) olur.

maktadır.[4] Oysa televizyon izleyicileri, zengin-fakir, bilgili-cahil, genç-yaşlı gibi yüksek oranda ayrışmış kesimlerden oluşmaktadır. Buradan da reyting ölçümlerinin, farklı donanım ve beklentilere sahip izleyici kitlelerinin varlığını göz önünde bulundurularak yapılması gerektiği anlaşılmaktadır.

Böyle bir yol izlenmemesin nedeni sadece alışkanlıktan kaynaklanmaktadır. Ancak, televizyon patronlarının alıştığı bu düzenin değişmesi zorunludur. Reyting sonuçlarının açıklanmadığı bir ortamda, izleyici sayısının azalacağını varsaymak mümkün değildir, aksine bazı görüşlere göre bu oranda artış bile gözlenebilir. Yaşanabilecek tek değişiklik, reklam gelirlerinin daha farklı ama şüphesiz daha akılcı bir dağılımı olabilir. Ayrıca, zengin sınıf insanlarının tercihlerinin de diğerlerine oranla daha seçici olduğunu gösteren bir kanıt yoktur. Kesin olan tek şey, zenginlerin alım gücünün diğerlerine oranla daha fazla olmasıdır. Bu nedenle, ölçümlerde kullanılacak tabakalaşmış bir kitleye ulaşabilmek için, gelir ve eğitim değişkenlerinin birlikte ele alınması gerekir. Böylece, zengin kesim tarafından çok az izlenen bir programın, fakir kitle tarafından çok büyük bir oranda izlenmesinin nedenleri daha rahat anlaşılabilir.

Günümüzde elde edilen reyting oranları, niceliğin niteliğe üstün geldiği, kitlesel bir televizyon yayıncılığı anlayışının bir yansımasıdır. Ancak kalitenin ön plana çıkacağı durumlar da olabilir ve bunun için bir *şans* verilmelidir. Ve bu şans, reyting baskısından kurtulmakla başlayabilir.

---

4 Sorun örneklem oluşturma ile başlar. Bilindiği kadarıyla, Auditel'in örneklemini oluşturan 5000 aile, tüm gün boyunca televizyon izleyen, hangi programları izlediklerini işaretleyen ve sene sonunda yapmış olduğu bu iş karşılığında 'küçük bir ödül' kazanan insanlardan oluşuyor. Hediyeciklerle ödeme yapılan, düzensiz bir biçimde bir araya getirilmiş bu ailelerin güvenilir bir örneklem oluşturmalarını nasıl sağlıyorlar? Milyarlarca dolarlık reklam yatırımlarının, kontrolsüz ve böylesine az inandırıcılığa sahip bir mekanizmaya dayalı olması gerçekten çok şaşırtıcı.

İtalya'nın en önemli reyting ölçüm şirketi olan Auditel'in başkanı Giulio Malgara'ya göre, "Sorun sadece araştırma yönteminden değil (...), elde edilen verilerin, basit bir kazanan/kaybeden mücadelesini yaratmak amacı ile kullanılmasından kaynaklanmaktadır."(5) Eğer sorun sadece buysa, yapılacak tek şey, ayrışmış hedef kitleleri kullanarak daha ayrıntılı ve kapsamlı verilere ulaşmak olabilir.

Bu durumda açıklanacak oranların karmaşıklığı, halkın ilgisini azaltabilir, böylece kazanan/kaybeden yarışı da çekiciliğini *-appeal-* yitirebilir. Bu ayrışmış verilerin getireceği bir başka yenilik de her programın kendine özgü bir zafer kazanabilmesi olabilir. Örneğin, bir program az izlenebilir; ancak izleyicileri daha genç, daha bilgili ya da daha çok kadınlardan oluşmuş bir kitle olabilir. Bu da programın kalitesinin bir göstergesi sayılabilir. Oysa reyting ölçümleri, bugünkü gibi ayrışmamış bir hedef kitlenin görüşleri doğrultusunda olduğu sürece, hiç kimsenin bir seviyesizlik ve ilgisizlikten yakınmaya hakkı olmayacaktır. Maksimum ayırımsız bir izlenme yarışı, reyting ölçüm şirketleri tarafından düzenlenen hileli bir girişimdir.

Buraya kadar, sorun genel çerçevesi içinde ele alındı. Şimdi konuyu vatandaşın bilgilendirilmesi ve oluşturulması, yani politik haberlerin etkisi üzerinde netleştirelim ve sınırlayalım. Başıboş ve oyalayan televizyonun kaderi beni artık ilgilendirmiyor. Benim sorunum, kamuoyunu oluşturan ya da yıkıma uğratan televizyon... Bu soruna en iyi yaklaşım, araştırmacının kendisini bir televizyon haber programı yapımcısının yerine koyması ile mümkündür. Bu yapımcı için Avrupa Birliği ile ilgili bir haber ile bir katliam haberi arasında nasıl bir farklılık olabilir? Prensip olarak,

5 Malgara, *"Corriere della Sera"* gazetesinin 29.1.1998 tarihli sayısında, benim bir gün önce yayınlanan *"Ribellateci all'Auditel"* (Auditel'e karşı çıkınız) başlıklı yazıma bir yanıt vermiştir.

her ikisi de, basit ve aynı gün içinde sunulacak hazır haberler oldukları için bir ayırım söz konusu değildir. Aralarındaki tek ve sunucuya sıkıntı verecek ayırım; birincisinin, açıklanacak bir haber, ikincisinin ise sadece sözü edilecek "kötü bir olay" olmasıdır. Avrupa'ya ilişkin haber yorum gerektirir (ki bu zaten başlı başına bir zahmettir); ayrıca, seyirlik görüntüler de vermez ve dolayısıyla -bir eğlence toplumu için- sadece sıkıcıdır. Oysa, öldürülmüş insanların cansız bedenlerini algılayabilmek için herhangi bir beyinsel çaba harcamak gerekmez ve sonuçta haber görsel bir nitelik kazanır. Böylece Avrupa, haber bültenlerinde 30 saniyelik bir yer bulabilirken; katliamlar, iki dakika gibi uzun bir süre ekranları işgal ederek gündemin başına oturabilir.

Televizyon haberlerinden sorumlu olan kişi, böyle bir sonuç karşısında, sadece doğru haberin her türlü kuralını ihlal ettiğini değil, aynı zamanda kamusal olaylar hakkında oluşabilecek olan kamuoyunu da etkilediğini anlayabilir. Bir başka örnek de haberlerin sunuluş sırası ile değil, hangi haberin verileceği ile ilgili olabilir. Örneğin, *Montevideo*'da düzenlenen, atmosfer kirlenmesi ve küresel ekolojik sorunlarla ilgili konferansa ilişkin haberlerin yerine, bir moda defilesinin görüntülerinin yayınlanması, bir yayıncı olarak sorumlu kişiyi rahatsız edebilir ancak, temel belirleyici reyting olduğu sürece yapabileceği fazla bir şey yoktur.

Buna rağmen, habercinin değerlendirilmesi de yapılmaktadır. Oysa günlük izlenme ölçümleri reklamlar için geçerlidir ve kamusal yayıncılık anlayışında, haber programlarında reklam kuşağı -haklı olarak- benimsenmemektedir. Bu değerlendirmenin temel nedeni, kamusal televizyonların, haber programları alanında, özel televizyonlarla girıştiği rekabet nedeniyle, daha başarılı ve daha çok izlenir olduğunu kanıtlamak zorunda olmasından kaynaklanmaktadır. Ama bunu, özel televizyonlardan bile daha kötü bir yayıncılık anlayışına bürünerek yaptığı sürece, oyun her ikisi için

de olumsuz sonuçlanacak bir süreç olacaktır. Bu durumunda, seçilebilecek en iyi yol, ticari televizyon haberlerinden de reklam kuşaklarını kaldırmak olacaktır. Bu da ticari televizyonlar için katlanılamaz bir öneridir. Ancak, özel televizyon kanalları, haber bültenleri yayınlamak zorunda değildir ve böyle bir zorunluluğu duymalarına da gerek yoktur. Belirli bir kâr payı olmazsa yayınlamayabilir. Bu programların eksikliğinin, Berlusconi ya da Murdoch'un politik güçlerinde herhangi bir azalmaya neden olabileceğini söyleyebilmek mümkün değildir. Sonuç olarak, reklamlardan kurtulmuş ve reyting kaygısının olmadığı bir yayıncılık anlayışında, ister kamusal ister özel olsun, tüm haber kanallarının çok daha iyi ve özgür bir habercilik yapacağı ortadadır.

Günümüzde reyting kaygısı, tartışmasız bütün ülkelerin program yapımcılarını, saygın bir yayıncılık bekleyen izleyicilerden çok, boş vakitlerini ekran başında geçirmek isteyen ve sadece spor, eğlence ve magazin gibi haberlerle ilgilenen bir hedef kitleyi tatmin etmeye yönelik programlar üretmeye itmektedir. Oysa yapılması gereken, her iki kesim için ayrı ayrı programlar hazırlamaktır. Boşa harcanacak bir saat yerine, yarım saat ciddi, yarım saat de eğlendirici bir program sunulabilir. Burada önemli olan, eğlendirici yarım saatin izlenme oranının beş kat daha fazla olmasının, önemli bir gösterge sayılamayacağının bilincine varmaktır. Zira bu programlar, tanımları gereği kendi kendilerini yargılarken, daha ciddi olanların hedef kitlesi doğal olarak, kamusal olaylarla yakından ilgili kişiler olacaktır.

Bu görüşlere verilecek yanıt, büyük bir olasılıkla, televizyonun politika yapmadığı, daha doğrusu bunu en aza indirgediği yönünde olacaktır. Ancak günümüzde, öğrenciler de okulla gerektiği kadar ilgilenmiyorlar; bu durumda yapmamız gereken okulları ortadan kaldırmak mı olmalı acaba?

Cehalet İçinde Boğuluyoruz

Son yıllarda üzerinde en çok konuşulan konulardan biri de demokrasidir. Tüm çabalara karşın, tek bir geçerli tanıma ulaşılamamış olması nedeniyle, kağıt üzerinde belirlenmiş ve herkes tarafından arzulanan "ileri demokrasi" kavramı ile içinde yaşanılan gerçek demokrasi anlayışı arasındaki gerilim ve ayrılma en üst düzeye ulaşmış durumdadır. Bu noktada, bize sunulan yada vaat edilen demokrasi, vatandaşların, iktidara karşı güçlerini bilgisayarların yardımı ile ortaya koyabildikleri, böylece sonsuz gibi görünen bir özgürlük ortamını yaşayabildikleri bir "siber–demokrasi"dir. Oysa, daha önce de sözü edildiği gibi, bu donanımlara sahip vatandaşların soyunun çoktan tükendiği, güç gösteriminin, yerini güçsüzlük gösterimine bıraktığı gerçeği çok net bir biçimde görülmektedir. Ayrıca, politika hakkında hiçbir bilgi birikimi olmayan bir halk kitlesinin egemenlik iddiasında bulunabilmesi ne derecede akılcı olabilir? Hiçlikten, kaos ve karmaşadan başka ne doğabilir?

Bu kitapta, günümüz insanlarının bilgisizliğinden ve girerek artan cehaletinden fazla söz edilmedi. Sadece, halkın *(demos)* bilgilenme ve bilme yetisinin her geçen gün daha da yoksullaştığına dikkat çekilmekle yetinildi. Ancak

halkı göklere çıkaranların bu olumsuz gelişmeyi ısrarla göz ardı etmeleri, soruna daha yakından yaklaşılmasını zorunlu kılmaktadır.

Prof. Hirsh, 1987 yılında yayınladığı *Cultural Literacy* adlı kitabında, en temel ve basit bilgileri ölçmeye yönelik 38 soruluk bir test hazırlamıştı. Sorular Amerikan halkına yönelik olarak oluşturulduğu için burada vermenin bir anlamı yok ancak, her ülkenin Milli Eğitim Bakanlığı'nın böyle bir soru formunu kendi halkları için neden hazırlamak gereği duymadıkları sorulabilir. Neden her okulu, masaüstü bilgisayarlarla donatmadan önce, öğrencilerin gerçek bilgi ve kültür seviyelerin ne olduğunu görmek istemiyorlar?

Amerika Birleşik Devletleri de, 16-18 yaş arası öğrencilerin 1/4'i Vietnam Savaşı sırasında Roosevelt'in başkan olduğunu söylerken, 2/3'si Amerikan tarihi için çok önemli olan iç savaşların tarihini bilmemekte, yarıya yakın bir bölümü ise Stalin adını daha önce hiç duymadığını belirtmektedir. İtalya'da da durum farklı değildir. Urbino Üniversitesi profesörlerinden Stefano Pivato, dört değişik üniversitenin "Çağdaş Tarih" derslerine kayıtlı 527 öğrencisine, 19. yüzyıl tarihi hakkında ne bildiklerini saptamaya yönelik bir soru çizelgesi dağıtmış, sonuçta öğrencilerinin çoğunun, *New Deal* ya da *Marshall Planı*'nın ne olduğunu bilmedikleri, *Soğuk Savaş* ve *Sosyal Cumhuriyet* hakkında çok hata yaptıkları, *Badoglio*'yu bir çete başkanı sandıkları, İtalya'da Cumhuriyetin ne zaman ilan edildiğini bilmedikleri ama %95'e varan bir oranla *Maria Callas* ve *Bob Dylan*'ı tanıdıkları ortaya çıkmıştır. Bu verilerden gençlik kültürünü kimlerin oluşturduğu çok net bir biçimde anlaşılmaktadır. Burada üzerinde durulması gereken esas konu, bilmediklerini kabul etmek yerine, utanıp sıkılmadan, gelişi güzel cevaplar verirken sergiledikleri yüzsüzlük ve umursamazlıktır. Örneğin, Marshall Planı'nı "Fransa'ya uyuşturucu ihraç et-

mek için yapılmış bir plan" olarak tanımlayan bile var. Evet insanın gülesi geliyor ama ağlayası da..

1997 yılında, İtalya'da radyo, televizyon ve gazeteler, Parlamento'da ülkenin geleceği için çok önemli olan kurumsal reformlar hakkında yapılan çalışmaları, 6 aydan uzun bir süre her gün yayınlamışlardı. Buna rağmen Mannhaimer'in 10.11.1997 tarihinde *"Corriere della Sera"* gazetesinde çıkan bir yazısından anlaşıldığı üzere, İtalyanlar'ın yarısından fazlası bu gelişmelerden haberdar bile değildi. Halkın ancak %2.8'i Komisyon çalışmalarının Haziran ayında gerçekleştiğini; %2'si, tartışılan reformların neler olduğunu bilirken; yarısından fazlası böyle bir girişimi hiç duymadığını belirtmişti.

Avrupa'nın diğer ülkelerinde de durum farklı değildir. Yine Mannhaimer'in verilerine göre, konuları çok iyi bildiğini söyleyenleri oranı, hiç bir yerde %5'in üstüne çıkmamaktadır. Bu, insanın kanını donduracak sonuçların ışığı altından "egemen bir halktan" söz etmek mümkün müdür? Eğer Avrupa'nın ve Avrupalıların sorunları, elektronik demokrasi ile çözülecekse, %5'lik gibi küçük bir orana sahip olan donanımlı kişilerin, %95'lik bir cehalet girdabı içinde boğulması kaçınılmaz olacaktır.

Tele-görmenin, yazılı kültür ile söze dayalı kültür üzerindeki olumsuz etkisi de tüm açıklığı ile ortadadır. 1998'de, İtalyanlar'ın %65'i hiç kitap okumadıklarını belirtirken, %62'si ise spor gazetesi ya da herhangi bir dergi de dahil olmak üzere, hiç bir şey okumadıklarını söylüyorlardı. Amerika'da 1986 yılında yapılan sayım sonuçları da aynı ürkütücü sonuçları ortaya koymaktadır. Buna göre, 70 milyon Amerikalının okuma yazma bilmediği, 106 milyonunun ise ancak ilkokul düzeyinde okumayı çözebildiği anlaşılmaktadır. Bu sonuçların yaşa göre dağılımı ise sorunun ne kadar büyük olduğunu gözler önüne sermektedir. 1998 yılında İtalya'da 15-24 yaş arası gençlerin sadece %18'i

günlük gazete okurken, %80'inin politika hakkındaki bilgisi televizyon haberleri ile sınırlı kalmakta, bu da hiçbir şey bilmediklerini göstermektedir.

Cehaletin bu kadar artması, bir zamanlar televizyonlarda yayınlanan ve katılımcıların bilgi birikimini ölçen ciddi yarışmaların günümüzde gerçekleşmesini imkansız hale getirmekte. Bugünün yarışmacıları daha ilk sorularda, jokerlerden yada seyircilerden yardım istemekte. Aldo Grasso'nun 24.1.1999 tarihli *"Corriere della Sera"* gazetesinde yazdığı gibi; "ne Leopardi'yi, ne Figaro'yu, ne Muhammet'i, ne de Gagarin'i biliyorlar.. Sonsuz bir cehalet içindeler". Ve Grasso'ya göre, "bu yarışmacılar kuşkusuz en iyi okulları bitirmişlerdir, hepsinin cep telefonu vardır ve televizyon dünyasının bütün önemli kişilerini neredeyse akraba gibi tanıyorlardır." Gerçekten de onların "en yakın çevreleri" ancak televizyon ekranı ile sınırlı olan çevredir. Sonuç olarak bu yarışmacıların, *video-çocuğun* mükemmel birer örneği oldukları açıktır.

Amerika'da çeşitli yıllarda yapılmış olan araştırmalardan çıkan bazı sonuçları vererek bu konuyu kapatalım. 100 öğrenciden 84'ü *Magna Carta* sözcüğünü ilk kez duymuş, 3 kişiden biri için Nazi sözcüğü hiç bir anlam ifade etmiyor; 10 öğrenciden 4'ü; İsa'nın doğum gününün, kullanmakta oldukları takvimin ilk günü olduğundan haberdar bile değiller ve doğal olarak İsa'dan Önce ve İsa'dan Sonra kavramlarının da onlar için bir anlamı yok. Ve 500 öğrenciden oluşan bir örneklem, aşağıda sıralanmış isimleri parantez içindeki yüzdelerin belirttiği oranda *yanlış* yanıtlamış: Dickens (%86), Marx (%49), Gandhi (%60), Mussolini (%50), Van Gogh (%54), Eisenhower (%55). En iyi tanınan politikacı ise sadece %24 *yanlışla* Churchill'dir. Ancak bu yarışmanın gerçek galibi, %97 tanınma oranı ile ünlü *beyzbol* oyuncusu Babe Ruth olmuştur.

Hiçbir kusur, tek başına önemli değildir ancak pek çok kusurun bir araya gelmesi, korkunç bir kültürel ve bilgisel boşluğu ortaya çıkarır. Kendi kendisini yönetebilecek vatandaştan yana olanlar acaba kimden söz ettiklerinin farkında mıdırlar?

Video-Çocuk'tan "Ben"in Yıkımına

Pek çok okuyucu, ekran-çocuğu hakkındaki olumsuz görüşlerimin fazla abartılı olduğunu düşünebilir. Bu düşüncelerimi bir kez daha ve daha net bir biçimde açıklamak gereğini duyuyorum. Öncelikle, bu varsayılan çocuğun kullandığı dili ele alalım. Hatırlanacağı gibi, ekran başında büyüyen çocuk, *homo-sapiens'in* ve özellikle *"homo cogitas"*ın soyut dili kullanabilme yetisini yitirerek, basit konuşmalarda kullandığı sıradan ve ilkel dilin egemenliği altına girdiği ileri sürülmüştü (Sartori, 1979, s. 13-15 ve s. 20-22).

Bir insanın kullandığı dil, kişiliği hakkında bütün ipuçlarını verebilir. Raffaele Simone'ye göre (1998, s. 183), gençlerin "zihinsel kültürlerinin" yapısal özelliklerini kavrayabilmek için, kullandıkları dili bilmek yeterlidir. Bugünün gençlik kuşağının "kültürel oyununun", yirmi beş yüzyıldır alışılagelen oyunun kurallarını izlemediği açıktır.

Biz -diye yazıyor Simone- kelimeleri belirli bir düzen içinde ve heceleyerek söylemek gerektiğine, dilin zengin ve net bir biçimde ifade edilebilir bir gerçeklik olduğuna; (...) anlamanın anlamamaktan daha önemli olduğuna inanarak büyüdük. (...) Sonuç olarak, dilin en temel özelliklerinden birinin, net ve anlaşılır olmamızda bize yardım etmek oldu-

ğunu düşünürdük (...). Bugün ise netlik evreninden hızla uzaklaşıp bir belirsizliğe doğru yuvarlanıyoruz. Günümüz gençliğinin kullandığı, net ve kesin sözcükler yerine, "bu, o, yapmak vb." gibi sadece ima edici sözcüklerden oluşan dil, belirsiz ve bağlantı kurabilme yeteneğinden çok uzak bir nitelik taşımakta. Açık, net ve anlaşılır olmak yerine, *New Age* kültürünün karmaşıklığı gibi, her şeyi ortada ve belirsiz bırakmakta. İşin en kötü yanı ise, bu kusurların gençlik dönemi ile geride kalmaması, aksine bir yaşam boyu insanlara musallat olmasıdır.

Geniş alıntılar yapıyorum çünkü daha iyi nasıl ifade edilir bilemiyorum. *Video-çocuk* kendisini bu karmaşık ve anlamsız dil ile ifade ederken, yaşadığı ortam da kaçınılmaz olarak aynı nitelikleri taşımaktadır. 2000'li yılların anne ve babalarının, çocuklarının yaşadığı bu "zihinsel kültür" farklılığını algılayamamalarının nedeni, kendilerinin de birer ekran çocuğu olmalarından ve çocuklarında kendilerini bulmalarından kaynaklanmaktadır.

Ebeveynlerin çocuk üzerinde etkisinin büyüklüğü, sorumluluklarının önemini belirtir. Eğer video-çocuk büyümüyor, asla gerçek bir yetişkin olamıyorsa, bunun nedeni sadece kendisine benzeyen anne ve baba tarafından meydana getirilmesi değildir. Çocuğun gelişiminin eksikliği ve buna bağlı olarak, bağımsız kişiliğinin oluşamamasının nedeni, ebeveyninin bir otorite kaynağı olmaktan uzaklaşmış olmasıdır.

Alfredo Carlo Moro tarafından yapılan ve 1977 yılında yayınlanan bir araştırmaya göre, 0-10 yaş arasındaki 5 milyon İtalyan çocuğunun "kimliğinin oluşma süreci" büyük bir risk altındadır. Araştırma bunun nedenini; "*anne ve babaların 'hayır' demeyi bilmemeleri, onlara eşit birer bireymiş gibi davranmaları ve ergenlik dönemine geldiklerinde hayatın gerçeklerini ile başa çıkamayacak birer küçük despot yetiştirmeleri*" olarak görüp özellikle ebeveynleri suçlarken, televizyonu akla-

maya çalışmaktadır. Raporun sonuç bölümünde, televizyonun ev yaşamının büyük bir bölümünü işgal ettiği kabul edilmekle birlikte, "onu şeytanlaştırmanın" gereksiz olduğu, zira çocukların, bu aygıt sayesinde; "kendi ortamlarında yaşadıklarından daha üstün duygulara, deneyimlere ve görüntülere açık hale geldikleri" vurgulanmaktadır. Böyle bir yargının bile kabul edilebilirliği tartışılırken, insanı asıl hayrete düşüren varsayım, televizyon ve bilgisayarların, çocukları *"Einstein kafalı ama civciv gövdeli"* birer küçük canavara dönüştürebileceğinin varsayılmasıdır. Bill Gates, belki ama Einstein imkansız! Her şeye rağmen, bu araştırmadan da anlaşıldığı gibi, "her şeye (tabii ki saatlerce televizyon izlemeye de) evet" diyen ebeveynlerin, ileride omurgasız birer yetişkine dönüşecek olan bu şımarık çocukların yetişmesindeki katkılarını yadsımak mümkün değildir.

Bu kitapta ısrarla vurgulanan bir diğer gerçek de, video-çocuğun oyuna eğilimli bir hayata mahkum edildiğidir. Kitap kültüründe tartışmanın gelişimi çizgiseldir; kitap, öğrenmenin az çok ardışık bir sıralama ile belirli bir uyum içinde gerçekleşmesini sağlar. Hiper-metin ise yazılı metni, sesler, renkler, grafikler, animasyonlar ile destekleyen interaktif bir metin biçimidir. Ardışık bir düzenden yoksun olması, kullanıcıya istediği noktadan, genellikle de en kolay bölümden başlayabilme olanağı sağlar. Anna Oliverio Ferraris'in (1998, s. 62-65) ilkokul çocukları arasında yaptığı bir gözlem; "bilgisayarın sunduğu özgür dolaşımdan hoşnut olmalarına karşın, büyük bir bölümünün, yazılı metinleri anlayamadığını, her şeyi bir oyun gibi algıladıklarını, (...) kendilerine verilen 300 dakikanın 96'sını 'oynayarak' geçirdikleri için program içeriğinin büyük bir bölümünü kaçırdıklarını" ortaya koymaktadır.

Oliverio Ferraris, okuyan-çocuğu yazan-çocuğa dönüştürmeyi önerecek kadar hiper-metin yanlısı olmasına karşın, bu deney sonucunda "çocukların neredeyse tamamen

bu sanal sörf tarafından yutulduklarını" ve "dikkatlerinin 'oyun' olarak gösterilen filmler üzerinde yoğunlaştığını" kabul ederken, gözlemlerini; "Uzman olmayan bir kullanıcının, ortalıkta serbestçe dolaşan enformasyon kütlesinin içinde kaybolma riski vardır" diyerek noktalamaktadır. Yaşanan bütün bu gelişmeleri bir risk olarak tanımlamak, yanlış yapılma olasılığını ortadan kaldırabilir. Bu nedenle riski, bir gerçeklik olarak görmek daha yerinde bir yaklaşım olacaktır. Yukarıdaki verilerden çıkarılacak ilk sonuç, hipermetnin, ekran bağımlılarının temel özelliği olan "eğlence kültürünü" pekiştirmeye yönelik bir nitelik taşımasıdır. Hiper-metinlerin video-çocuk "yazarı", asla bir kitap okumayacak, onu ilkokul düzeyinde bile eğitmeyi başaramayacak kısa bir öğretim süresinden sonra, yaşamını internet ve sanal sörflerle oynayarak sürdürecektir.

Çok medyalı yeni yaşam biçimini, geleceğin kaçınılmaz bir gerçekliği olarak gören ve çalışmalarını bu yönde ve olumlu bir bakış açısı ile sürdüren pek çok düşünür vardır. Bunlardan biri de başlangıç noktası olarak dil sorunu seçen Roberto Maragliano'dur. Maragliano (1998, s. 48-52) multimedya dillerini üç öğeden oluşan bir bağlantı gibi açıklar: "Basının analitik ve nesneleştirici öğesi, işitsel görselin derine çeken ve haz veren öğesi ve video-oyunun interaktif ve etkinleştirici öğesi." Ve düşünüre göre, iç içe girmiş olan bu üç öğe arasındaki olumlu ilişki, birbirleri arasında herhangi bir üstünlük çatışmasına yer vermemektedir. Ancak Maragliano "Günümüzde, bilme alanının tek hakimi sadece yazınsal rasyonellik değildir; zira ağımsı ve derinleştirici bir bilme alanı ile deneyimlerin yazılı ve sözlü temsillerini, sahip olduğu yönlendirici yeteneği ile değişime uğratabilen pragmatik tipte bir bilme alanı da insanların deneyim ve bilgilerinde önemli bir rol oynamaktadır" diyerek, bir anlamda öğeler arasındaki ayırımları onaylamaktadır.

Demek ki "Medya bizim için düşünmekte ve bizi ağsallık ile oluşturuculuk tarzlarında hareket etmeye (...) yöneltmekte." Önceleri 'bilmenin işlevi, bireyin kültürel yapısının sağlamlığını garantilemekti. Şimdiyse bireyi her türden gelişime duyarlı kılmaktır." Dolayısıyla Maragliano'ya göre; "Bilmeyi bir metin ya da 'şey' gibi göstermek artık mümkün değildir. O gitgide daha az sabit öğelerden oluşmuş bir yapı ve gitgide daha fazla, çok boyutlu bir uzay, bir sıvı yığını olarak tanınıyor."

Maragliano'nun multimedyasal hayvan tanımı, şizofreni hastalarının tanımı ile bir benzerlik göstermektedir. Ayrışmış bir kişilik olan şizofrenin "ben"i; "kişiliği üzerinde etki yapan farklı güçler nedeni ile karar verebilme yeteneğini kaybetmiş 'hissiz' bir nitelik taşır." Kişiliği, onları doğuran uyarıcılarla mantıklı bir ilişki kurmaktan yoksun duygular tarafından karakterize edilen günümüz insanının "ben"i de şizofreninkinden pek farklı değildir.

Bugünün video-çocuğu birinci dalgada, mantıksal ve rasyonel olarak azaltılmış bir beyinle açıklanırken, yarının multimedyalaştırılmış insanı, ikinci dalgada, psikiyatri kliniklerini dolduracak, parçalanmış, yıkılmış bir "ben" olacaktır. Negroponte'nin deyişiyle, dijital çağda *"ben benim"* dir. Bana göre ise tam tersi gerçekleşecektir. Bana göre, çok medyalı dünya, çoklu bir karakterin içinde bozguna uğramış sanal bir ben, dolayısıyla mükemmel ve tamamlanmış *"nevrotik ben"* tarafından paylaşılacaktır.

Yine Görünülürlük ve Soyutluk Üzerine!

"Görmenin anlamayı sağlamadığı doğru değildir, doğru olan görmenin anlamayı olduğu kadar tanımayı da sağladığıdır" düşüncesinde olan pek çok eleştirmen, görülebilir olan ile anlaşılabilir olan hakkında, bu kitapta yer alan görüşlere karşı çıkmaktadır. Bu varsayımı doğrulayacak yanıt, -dünyayı gezerek daha iyi tanırız- olabilir ki bu da, bazı konuların daha açık bir biçimde bir kez daha vurgulanması gerektiğini göstermektedir.

Görülebilir dünya, elbette ki görülerek anlaşılabilir (tanınabilir).

Deniz, bulutlar kötü tasvir edilebilir; onları görmek gerekir. Machu Picchu'nun Tac Mahal'inin, Büyük Kanyonun, Floransa Katedralinin kubbesinin sözlü tasviri, hiçbir biçimde görüntüsünün yerini tutamaz. Sonuç olarak, dünyayı görmeyen, onu tanıyamaz. Ama eğer görülebilir gerçekliğin, görülerek tanındığı tüm açıklığı ile ortadaysa, aynı şekilde; görmenin de, görülen değil, algılanan kavramlardan oluşan algı dünyasını görmediği ortadadır.

Bu nedenle, anlama ve tanıma kavramlarının, duyular tarafından algılanan dünyaya da uygulanabilir olduklarını kabul etmek gerekir. Ancak bu sadece yüzeysel bir anlam

ifade eder. Denizi tanımak için görmek yeterli olabilir, ancak bu görmenin, denizin kimyasal yapısı hakkında bir bilgi verdiği söylenemez. Çünkü, genel olarak her su gibi deniz suyunun da H_2O gibi belirli bir kimyasal formülü vardır ve ancak bu bileşkelerin denetlenip dönüştürülmesi ile elde edilen tanıma, gerçek bir tanıma olarak kabul edilebilir. Daha genel bir anlatımla, doğa bile sadece bakarak, derinlemesine tanınamaz. Fizik, görünen şeyleri gösteren ampirik bir bilme değil, sayısal değerlere ve matematiksel formüllere ulaşabilmek için fenomenler dünyasını aşmaya çalışan "yarı-ampirik" bir bilmedir. Bu da, fiziğin -tıpkı kimya gibi - tamamen akıl yürüten bir hayvanın soyutlama yeteneği üzerine kurulmuş bir bilme şekli olduğunun kanıtıdır. Sonuç olarak, doğal dünyanın tanınması için doğru olan her şeyin, insan tarafından, kendisi yani yaşamı için yarattığı yapay çevrenin tanınması için de doğru olduğu anlaşılmaktadır.

İçinde yaşanılan sosyal, ekonomik ve politik düzenin gerçekliği, *homo sapiens*'in mantıklı zihni tarafından oluşturulan ve bu zihnin ortaya koyduğu sorunları çözebildiği oranda varolabilen bir gerçekliktir. Bilindiği gibi, doğanın sorunu yoktur; sorun, "sorunları anlayamayan" insana özgüdür. Önemli olan, bu sorunların neler olduğunu bilmektir.

Ulus-Devlet, egemenlik, demokrasi, bürokrasi gibi soyut sözcükler; adalet, yasallık, eşitlik, özgürlük gibi hukuksal terimler ya da işsizlik, zeka ve mutluluk gibi tanımlamaların her biri, uygun görsel karşılığı olmayan birer kavramdır. Görüntüye çevrilmeleri mümkün olmadığı için, bu kavramların hiç biri ekrana yansıyamaz.

Anlaşılacak her şeyin, sadece görüntü eşliğinde ifade edilebilmesi mümkün olamayacağına göre "ekran kültürünün" *mundus intelligibilis*'i kesin ve net bir biçimde göz ardı etmesinin, izleyicileri rahatsız etmemesi çok şaşırtıcıdır.

Olayları sadece *"görüntüler aracılığı ile tanımak"* hiçbir şey anlamamakla eşdeğerdir. Bir görüntü, yerine göre, binlerce sözcükten daha fazla bir anlam ifade edebilir; ancak, milyonlarca görüntünün tek bir kavram bile üretemeyeceği gerçeği de ortadadır. Yukarıda anlatılanları üç temel başlık altında özetlemek mümkündür:

1) Görmek, tanımak değildir,

2) Görmek, tanımaya yardımcı olabilir,

3) Görmenin, tanımaya yardımcı olması, tanımanın kavramlar aracılığı ile gerçekleşmesini engelleyemez.

Görülebilirlik, Bir Boşluktur

Multimedyasal devrimi, dijital bir devrim olarak nitelemek mümkündür. Negroponte'ye göre, "dijital olmanın" ayırt edici özelliği, insanın "yeryüzündeki konumunu" köklü bir biçimde değiştirmesidir. Bugüne kadar, gerçek dünya ile mücadele edip, onun değerlerini yansıtan insanoğlu, artık sanal dünyanın yaratımları içinden yansıyor. Negroponte ve yandaşlarının hayal ettikleri dünya, kendisini sanal alem içindeki sanal sörf dalgasına bırakmış bir insan topluğudur. Önemli olan, bu dünyanın durağan mı, yoksa boşluğun üzerine kurulu ve sallantıda olan bir gerçeklik mi olduğunun ayırımına varabilmektir.

Bunu anlayabilmek için, bir kez daha çocuk konusuna ve özellikle hiper-metin pedagojisine dönmekte yarar vardır. Bilindiği gibi, hiper-metin pedagojisinde çocuk, istediği gibi kullanıp, şekillendirme ve yorumlama özgürlüğüne sahip olduğu bir metin ile karşı karşıya olduğu için, bir "yaratıcı-yazar" konumundadır.

Metne böyle bir yaklaşım, bugüne kadar insanlığı "köleleştirmiş" olan "doğrusal mantığı" sorgulayarak, düzenli akıl yürütmenin, olguları birbiri ardına sıralayan "ardışıklık" ilkesini yok etmektedir.

Bugünün sanal dünyasını savunanlara göre, böyle bir değişim insanları sonsuz bir yaratıcılık özgürlüğüne kavuşturacaktır. Hiper-metinin, değişik yeniliklerden haz duyan insanlarda bir heyecan uyandırması çok doğaldır. Ancak, mantık ve düşünceye dayalı bir dünyada yaşamaya alışık olan insanın, mantıklı düşünceyi aşan ve bunu yok sayan bu yeni düzendeki yaşamının yansımaları nasıl olacaktır? Olayların öncesini, sonrasını, etkisini, sonucunu bilmeden, sadece birer politik ve toplumsal hayvan olarak yaşayabilmek ve yaşamı paylaşabilmek mümkün müdür?

Ardışık düşünce mantığı, giriş ve sonuç arasında uyumlu bir düzen bulunan tutarlı bir anlatımı gerçekleştirebilme yeteneğidir. Bu süreçte araçlar, amaç ve üründen önce gelir. Ardışık düşünme yeteneğinin yerini alan "merkezsiz" dairesel mantığın getirdiği sonsuz özgürlük, insanların siyasal ve sosyal birlikteliğini yaşayabilmesinin ifadesi olan "dışsal" özgürlük değil, ancak nevroz ve şizofreni ile ifadesini bulan "içsel" bir özgürlük olabilir.

Politik özgürlüğün teorisi, mantık ve uygulamanın bir ifadesi olduğu için, "ardışık" bir nitelik taşımaktadır. Bu teoride savunma özgürlüğü ile yapabilme özgürlüğü birlikte yer alırken, ilki ikincisinin zorunlu koşuludur. Sonuç olarak, iki özgürlük arasında bir öncelik ve sonralık ilişkisi vardır. Ancak insan özgürlüğünün ifadesi olan bu teori, hiper-metnin dairesel mantığı içinde dağılmaktadır. Bugün yetişmekte olan çocuğun, bir evin inşaatının neden çatıdan değil de temelden başladığını, neden tuğladan önce çimento konduğunu ve anne babaların neden kendisine birer rehber olmaları gerektiğini anlayabilmesi kolay değildir. Doğrusal mantık ortadan kalkınca, sanal alemde her şey tersine dönüşebilir ve gerçeklik, düşsel bir nitelik kazanırken, dünya da uyurgezerlerin yaşadığı bir mekan haline gelir

Sonuç olarak, Negroponte ve onun gibi düşünenlerin hayal ettiği yeni dünyada, *homo cogitas* tarafından oluşturu-

lan bir düzen değil, amaçsız bir biçimde birbirleri ile oyunlar oynayan bir yığın interaktif hayvanlar bulunacaktır. Ardışık düşünme becerisine sahip olmayan bu "post-düşünce" sahibi insanların tutarsızlıklarının, özellikle yönetim kademelerine geldikleri zaman neden olacağı olumsuz sonuçlar, bu yeni düzenin sorumsuz ve bilinçsiz savunucuları tarafından göz ardı edilirken, içinde yaşanan dünyanın "doğal" bir çevre değil, *homo sapiens* tarafından yaratılmış yapay bir gerçeklik olduğunu vurgulamak, düşünürlere kalmaktadır. Mantık dahilinde düşünebilen insanı yok sayarak, sadece, sonsuz bir mesaj bombardımanı ile gücünü ispat etmeye çalışan bu sahte peygamberlerin peşine düşmek, kısa bir sürede "gerçek bir felakete" dönüşecek olan sanal bir dünyanın oluşmasına olanak sağlamaktır.

İçinde yaşanılan dönem, iki açıdan olağanüstü bir nitelik taşımaktadır. Birincisi, Aydınlanma Dönemi'nde büyük ölçüde bertaraf edilen, böylece Batı uygarlığını iki yüzyıldan uzun bir süre rahat bırakan şarlatan ve büyücülerin tekrar ortaya çıkmış olmaları; ikincisi de, bu düzen karşıtlarının -örnek alacakları bir geçmiş deneyim olmamasına karşın- her zamankinden daha hızlı ve temkinli mücadelesidir.

Bugün her şey neo, trans ve post... "Yenicilik" ve *beyondism*, ötesine gitmecilik (Daniel Bell'in terimi) çığırından çıkmış durumda. "Aşmayan" üstesinden gelemez, ilerisine geçmeyen, bugün varolamaz. Seçilecek tek yol, varolmama riskine rağmen, karşı koymak olmalıdır.

Yararlanılan Kaynaklar

Alberoni, Francesco (1997), *"Profeti e eroi della internazionale degli adolescenti,"* içinde: «Corriere della Sera», 10 Şubat

Arbasino, Alberto (1995-96), *"Io e il computer,"* içinde: "Telema", kış

Auletta, Ken (1991), *Three Blind Mice*, Random House, New York.

Baudrillard, Jean (1978), *All'ombra delle maggioranze silenziose*, Cappelli, Bologna; Türkçe çev:Oğuz Adanır, Sessiz Yığınların Gölgesinde yada Toplumsalın Sonu, Ayrıntı Yayınları, 2.Baskı, İstanbul 2003

Benjamin, Geraid, (1982), *The Communications Revolution in Politics*, The Academy of Political Science, New York.

Berelson, Bernard. (1954), *Voting: A Study of Opinion Formation*, University of Chicago Press, Chicago.

Bishop, George F. (1980), *Psendo-opinions on public affairs*, içinde: "Public Opinion Quarterly", Yaz, ss. 198-209.

Bloom, Allan (1987), *The Closing of the American Mind*, Simon & Schuster, New York [İtal. çev: Frassinelli, Torino 1988].

Bourdieu, Pierre (1997), *Sulla Televisione*, Feltrinelli, Milano.

Calvo-Platero, *Mario e Calamandrei,* Mauro (1996), Il Modello Americano: Egemonia e Consenso nell'Era della Globalizzazione, Garzanti, Milano.

Cassirer, Ernst (1948), *Saggio sull'uomo,* Longanesi, Milano.

Cavalli, Luciano (1987), *"Potere oligarchico e potere personale nella democrazia moderna,"* içinde: AA.VV., Leadership e democrazia, CEDAM, Padova.

Coleman, James (1990), *The Foundations of Social Theory,* Harvard University Press, Cambridge (Mass.).

Colombo, Furio (1983), *Il Dio d'America,* Mondadori, Milano.

Colombo, Furio (1995), *"Prepariamoci bene: si apre una finestra,"* içinde: "Telema", Sonbahar.

Colombo, Furio (1996), *"C'é disordine nella rete ma il caos apparente,"* içinde: "Telema", İlkbahar.

Converse, Philip E. (1964), *The nature of belief systems in mass publics,* David E. Apter , Ideology and Discontent, Free Press, New York, ss.. 206-61.

Crespi, Irving (1989), *Public Opinion, Polls, and Democracy,* Westview Press, Boulder.

Cronkite, Walter (1996), *A Reporter's Life,* Knopf, New York.

De Matteis, Roberto (1995), *"Dall'epoca delle ideologie all'epoca dell'informazione,"* içinde: "Mass Media", Mayıs-Eylül.

Deutsch, Karl (1968), *The Analysis of International Affairs,* [Prentice-Hall, Englewood Cliffs [İtal. çev:., Le relazioni internazionali, il Mulino, Bologna 1970].

Dicey, Albert V. (1914), *Lectures on the Relation between Law and Pablic Opinion in England,* Macmillan, London.

Eco, Umberto (1996), *"Le notizie sono troppe: imparate a decimarle, subito,"* içinde: "Telema", İlkbahar

Erikson, Robert S. et al. (1988), *American Public Opinion,* Macmilan, New York, 3.Baskı

Erskine, H.G. (1962, 1963), The polls: The informed public, içinde: «Public Opinion Quarterly», 1962, ss. 669-97; 1963, ss. 133-41 ve 491-500.

Fabbrini, Sergio (1990), *"La leadership politica nella democrazia delle comunicazioni di massa,"* içinde: "Democrazia e Diritto", 2.

Ferrarotti, Franco (1997), *La perfezione del nella. Premesse e problemi della rivoluzione digitale,* Laterza, Roma-Bari.

Fisichella, Domenico (1995-96), *"Democrazia elettronica piu diretta ma piu rischio,"* içinde: "Telema", Kış.

Fiskin, James S. (1991), *Democracy and Deliberation,* Yale University Press, New Haven.

Freccero, Carlo (1999), *"Sesso, sport, fai da te,"* Denise Pardo'nun röportajı, içinde: «L'Espresso», 7 Ocak.

Galimberti, Umberto (1994), *"Il potere paradossale della comunicazione,"* içinde: «Il Sole-24 Ore», 27 Şubat

Gehlen, Arnold (1990), *Antropologia filosofica e teoria dell'azione,* Guida, Napoli.

Glisenti, Paolo e Pesenti, Roberto (1990), *Persuasori e persuasi. I mass media negli Usa degli anni '90,* Laterza, Roma-Bari.

Graber, Doris A. (1984), *Mass Media and American Politics,* Congressional Quarterly Press, Washington (D.C.).

Habermas, Jürgen (1971), *Storia e critica dell'opinione pubblica,* Laterza, Bari.

Havelock, Eric (1973), *Cultura orale civilta della scrittura,* Laterza, Roma-Bari.

Hirsch, E.D. (1987), *Cultural Literacy: What Every American Needs to Know,* Houghton Mifflin, Boston.

Ionescu, Ghita (1993), *"The impact of the information revolution on parliamentary sovereignties,"* içinde: «Government and Opposition», İlkbahar.

Iyengar, Shanto e Kinder, Donald B. (1987), *News that Matters: Television and American Opinion,* University of Chicago Press, Chicago.

Jaeger, Werner (1946), *Paideia. La formazione dell'uomo greco,* La Nuova Italia, Floransa

Lepri, Sergio (1996), *"Un futuro per le agenzie di stampa,"* içinde: «Te1ema», İlkbahar

Lerner, Gad (1997), *"La Tv toglie la parola?,"* içinde: «La Stampa», 13 Kasım.

Lippman, Walter (1922), *Public Opinion,* Harcourt, Brace and Co., New York.

Lowell, Lawrence (1926), *Public Opinion and Popular Government,* Longmans, New York.

Malaspina, Telesio (1995), *"Difendiamoci dalla televisione,"* içinde: «L'Espresso», 10 Aralık

Maragliano, Roberto (1998), içinde: «Telema», İlkbahar

Marcus George E. ve Hanson, Russeil L. (1993), *Reconsidering the Democratic Public,* Pennsylvania State University Press, University Park (PA).

Martini, Paolo (1906), *Maledetta TV,* Limina, Arezzo.

McLuhan, Marshall (1962), *The Gutenberg Galaxy,* University of Toronto Press, Toronto [İtal.çev., Armando, Roma 1976]; Gutenberg Galaksisi, Türkçe çev. Gül Çağalı Güven, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2001

McLuhan, Marshall (1964), *Understanding Media. The Extensions of Man,* McGraw-Hill, New York.

McLuhan, Marshall (1968), *Il medium e il messaggio,* Feltrinelli, Milano.

McLuhan, Marshall e Fiore, Quentin (1967), *The Medium is the Massage,* Bantam Books, New York.

Meyrowitz, Joshua (1985), *No Sense of Place*, Oxford University Press, New York (İtal. çev:., Baskerville, Bologna 1994].

Moyers, Bill (1986), *"Taking CBS news ta task,"* içinde: «Newsweek», 15 Eylül

Negroponte, Nicholas (1995), *Being Digital*, Knopf, New York [İtal. çev., Sperling&Kupfer, Milano].

Newman, Russel (1986), *The Paradox of Mass Politics: Knowledge and Opinion in the American Electorate*, Harvard Universty Press, Cambridge (Mass.).

Nimmo, Dan D. e Combs, James E. (1983), *Mediated Political Realities*, Longman, New York.

Nisbet, Robert (1982), *Prejudices: A Philosophical Dictionary*, Harvard University Press, Cambridge, Mass.

Orren, Gary R. e Polsby Nelson W. (1987), *Media and Momentum: The New Hampshire Primary and Nomination Politics*, Chatham House, Chatham (N.J).

Oliverio Ferraris, Anna (1998), *"I bambini sono giá pronti: l'ipertesto se lo fanno da soli,"* içinde: "Telema", İlkbahar

Page, Benjamin I. (1996), *Who Deliberates? Mass Media in Modern Democracy*, University of Chicago Press, Chicago.

Page, Benjamin I. e Shapiro, Robert Y. (1993), *"The rational public and democracy,"* içinde: Marcus e Hanson , 1993.

Parascandolo, Renato (1997), *"Chi ci salvera dall'ignoranza? Non certo il video, forse la rete,"* içinde: "Telema", Sonbahar.

Parkinson, C. Northcote (1957), *Parkinson's Law*, The Riverside Press, Cambridge (Mass.).

Patterson, Thomas E. (1982), *Television and Election Strategy*, 1982, ss. 24-35.

Popper, Karl (1996), *"Una patente per fare TV,"* içinde: G. Bosetti, Cattiva maestra televisione, Reset, Milano.

Postman, Neil (1985), *Amusing Ourselves to Death: Public Discourse in the Age of Show Business,* Viking Press, New York.

Putnam, Robert (1995), *"Bowling alone: America's declining social capital,"* içinde: «Joumal of Democracy», Ocak.

Ranney, Austin (1990), *"Broadcasting, narrowcasting and politics,"* içinde: The New American Potitical System, AEI Press, Washington (D.C.), 2. Baskı

Rauch, Jonathan (1994), *Demosclerosis: Ihe Slient Killer of American Government,* Random House, New York.

Riotta, Gianni (1997), *"Signore e signori malati di vuoto,"* içinde: «Corriere della Sera», 1 Şubat.

Rodota. Stefano (1997), *Tecnopolitica: La democrazia e le nuave tecnologie della comunicazione,* Laterza, Roma-Bari.

Salerno, Andrea , (1996), *Violenza TV: Il rapporto di Los Angeles,* Reset, Milano.

Sartori, Giovanni (1979), *La politica: logica e metodo in scienze sociali,* Sugarco, Milano.

Sartori, Giovanni (1989), *"Videopolitica,"* içinde «Rivista italiana di Scienza politica», Ağustos.

Sartori, Giovanni (1993), *Democrazia: cosa é,* Rizzoli, Milano.

Sartori, Giovanni (1995), *Elementi di teoria politica,* Il Mulino, Bologna, 3. Baskı.

Sartori, Giovanni (1996), *Ingegneria costituzionale comparata,* Il Mulino, Bologna, 2.Baskı.

Simone, Raffaele (1998), *"Un linguaggio per confondere,"* içinde: «L'Espresso», 19 Kasım.

Stoll, Clifford (1996), *Miracoli virtuali,* Garzanti, Milano.

Toftler, Alvin e Heidi (1988), *Lo choc del futuro,* Sperling&Kupfer, Milano.

Toffler, Alvin e Heidi (1995), *Creating a New Civilization. The Politics of The Third Wave*, Turner Publishing, Atlanta.

Turkle, Sherry (1997), *La vita sullo scherno*, Apogeo, Milano.

Wiener, Norbert (1948), *Cybernetics or Control and Communication in the Animal and the Machine*, Wiley, New York [İtal. çev:, Il Saggiatore, Milano 1968].

Wiener, Norbert (1966), *Introduzione alla cibernetica*, Boringhieri, Torino.

Zukin, Cliff (1981), "*Mass communication and public opinion*," içinde: Dan D. Nimmo e Keith R. Sanders , Handbook of Political Communication, Sage, Beverly Hills, ss. 359-90.